

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

ALEŠ ŽLEBNIK

MENTOR: RED. PROF. DR. BOŽO REPE
SOMENTOR: DOC. DR. VLADIMIR PREBILIČ

**STRATEŠKO NAČRTOVANJE IN IZVAJANJE OSKRBE ENOT
NOV IN POS V SLOVENIJI**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2008

Diplomsko delo z naslovom
Strateško načrtovanje in izvajanje
oskrbe enot NOV in POS v
Sloveniji, je izdelano s soglasjem
obeh fakultet in urejeno po
pravilniku matične fakultete.

STRATEŠKO NAČRTOVANJE IN IZVAJANJE OSKRBE ENOT NOV IN POS V SLOVENIJI

Oskrba vojaških enot je bila tekom druge svetovne vojne neprestano v vrtincu sprememb. V tem času je prešla pot od osnov na bazi prostovoljnih prispevkov, preko organizirane oskrbe s strani gospodarskih komisij, nato pa preko gospodarskih in prehranjevalnih odsekov vse do skladiščnega sistema, v katerem so bile enotam glede na mesečne proračune izdane zaloge živil. Vendar je to veljalo predvsem za osvobojeno ozemlje, medtem ko je oskrba enot NOV in POS na ozemlju pod nasprotnikovo kontrolo, delno pa tudi na polosvobojenem ozemlju, praktično do konca vojne, zaradi onemogočenih načrtnih nakupov živil, potekala preko terenskega načina oskrbovanja, torej z neposrednimi nakupi intendantov vojaških enot pri kmetih ali pa z opravljanjem vojaških prehranjevalnih akcij. Tako so v zadnjih primerih začetni načini oskrbe temelječi na prostovoljnosti ljudi in posledično količinah njihovih lastnih materialno-finančnih sredstvih, skoraj vse do konca predstavljali pomemben steber oskrbe. Partizansko gospodarstvo se je v oskrbo vključilo z zagotavljanjem specializiranih produktov potrebnih za vodenje oboroženega boja. Nekatere od delavnic, ki so proizvajale takšne izdelke so bile radio-elektro, orožarske, kovinarske, tekstilne, lesarske, živilske, kemijske, sedlarske, čevlarske delavnice in usnjarne, ter mnoge druge.

Ključne besede: druga svetovna vojna, oskrba, slovensko partizansko gospodarstvo.

STRATEGIC PLANING AND PERFORMING SUPPLY OF PEOPLE'S LIBERATION ARMY AND PARTISAN DETACHMENTS OF SLOVENIA

Supply of military units between the second World War has been changing constantly. It began with voluntary contribution, went through organized supply by economic commissions and various economic and supply sections and ended with magazine system. In this final sistem, units received their monthly provision of food on the basis of monthly food budgets. But this systems worked fully only in liberated parts of the country. In parts of the country, that were not under full control of the People's Liberation Army and Partisan Detachments of Slovenia, their supply remained in domain of commissary of the unit all until the end of the second World War. The commissary bought food in the region in which units had been operating or got it from ordinary people, who helped with voluntary contributions. Slovenian partisan economy also participated in supplying of military units by providing or manufacturing particular products, needed in combat, in special workshops.

Keywords: Second World War, supply, Slovenian partisan economy.

KAZALO

1. UVOD	7
2. METODOLOŠKI OKVIR DIPLOMSKEGA DELA	9
2.1 Opredelitev predmeta proučevanja	9
2.2 Cilji proučevanja	9
2.3 Hipoteze	9
2.4 Uporabljena metodologija	10
2.5 Opredelitev temeljnih pojmov	10
2.6 Seznam kratic	13
3. GOSPODARSKO STANJE V DRŽAVI TIK PRED VOJNO	15
4. OD OSKRBE PRVIH PARTIZANSKIH ČET DO KONCA PARTIZANSKE PROTIOFENZIVE POZIMI 1942/1943	19
5. OBDOBJE OD KONCA PARTIZANSKE PROTIOFENZIVE POZIMI 1942/1943 DO PRVEGA ZASEDANJA SLOVENSKEGA NARODNOOSVOBODILNEGA SVETA	31
5.1 Razvoj v obdobju po ofenzivi vse do kapitulacije Italije	31
5.2 Razvoj po kapitulaciji Italije	36
5.3 Zbor odposlancev slovenskega naroda	42
5.4 Obdobje po Kočevskem zboru	43
5.5 Prvo zasedanje Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta	50
5.6 Razvoj gospodarstva v posameznih slovenskih pokrajinah	51
5.6.1 Ljubljanska pokrajina	52
5.6.1.1 Gospodarstvo civilnih partizanskih oblasti	52
5.6.1.2 Gospodarska dejavnost 7. korpusa	56
5.6.2 Primorska	57
5.6.3 Gorenjska	60
5.6.4 Štajerska	62
6. OBDOBJE OD PRVEGA ZASEDANJA SLOVENSKEGA NARODNOOSVOBODILNEGA SVETA DO OSVOBODITVE	63
6.1 Razvoj partizanskega gospodarstva in oskrbe neposredno po zasedanju SNOS-a	63
6.2 Prva reorganizacija oskrbe vojske v tem obdobju	70

6.3 Ponovne reforme v oskrbi	74
6.4 Zavezniška pomoč	80
6.5 Razvoj gospodarstva v posameznih slovenskih pokrajinah	81
6.5.1 Ljubljanska pokrajina	81
6.5.1.1 Gospodarstvo civilnih partizanskih oblasti	81
6.5.1.2 Gospodarska dejavnost 7. korpusa	84
6.5.2 Primorska in gospodarska dejavnost 9. korpusa	85
6.5.3 Gorenjska	91
6.5.4 Štajerska	100
7. VERIFIKACIJA HIPOTEZ IN ZAKLJUČEK	107
7.1 Verifikacija hipotez	107
7.2 Zaključek	112
8. LITERATURA	114
8.1 Samostojne publikacije in članki v revijah	114
8.2 Internetni viri	119

1. UVOD

Obdobje druge svetovne vojne je v literaturi dokaj natančno obdelano. Ob tem zlasti prednjačijo vojaški uspehi in spremljajoči politični pregledi obdobj. Manj pozornosti pa je namenjeno dejavnostim, ki so že od nekdaj omogočale ali onemogočale vojaške uspehe oziroma so bile v ozadju le-teh. Te dejavnosti so logistika, preskrba in oskrba.

Logistika, ki je bila kot pojem računanja že v antični Grčiji neposredno povezana z dejanjem preračunavanja državnih potreb, je tekom zgodovine na vojaškem področju začela predstavljati sistem organizirane oskrbe oziroma preskrbe oboroženih sil z materialnimi sredstvi, ki se je in se še vedno vrši tako v miru kot tudi v vojni, voden največkrat s strani posebne zaledne logistične službe (Dolinar, Knop 1998: 589; Gažević 1973: 118; Javornik 1997b: 2356; Škafar, Snoj 1975: 501).

Preskrba, kot druga dejavnost, pomeni organizirano zagotavljanje življenjskih potrebščin oziroma vsega potrebnega za vsakdanje življenje prebivalstva ali v širšem smislu zagotavljanje sredstev za celotno družbeno produkcijo. V normalnih okoliščinah je podvržena uravnavanju s strani trga blaga in storitev, medtem ko država vanjo neposredno posega le ob hujših motnjah. Nekoliko drugače je v socialističnih gospodarstvih, kjer jo popolnoma določa država in pri tem le deloma upošteva tržne zakonitosti. V primeru večjih in trajnejših motenj v preskrbi, zlasti pa v vojnem času, oblasti uvajajo različne ukrepe za nadzor, usmerjanje ali zagotavljanje preskrbe, kar pa se največkrat odraža v uvedeni racionirani preskrbi (SSKJ 2000; Voglar 1995: 303).

Zadnji pojem oskrba pa zajema vsa potrebna dejanja, ki vodijo v zadovoljevanje zlasti telesnih potreb oziroma v to, da nekdo dobi nekaj kar potrebuje (SSKJ 2000). Če ta pojem, katerega sem se odločil vključiti tudi v sam naslov in ki predstavlja rdečo nit dela, oziroma skupek dejanj oskrbe primerjamo z dejanji preskrbe in logistike lahko ugotovimo, da se preskrbo in oskrbo povezuje bolj z zagotavljanjem življenjskih potrebščin za ljudi, kar pomeni da sta si pojma zelo sorodna. Na drugi strani pa logistika predstavlja soroden sistem, največkrat vzpostavljen v neki organizaciji in delujoč le znotraj nje ter za pripadnike te

organizacije, največkrat celo voden s strani posebne službe te organizacije. V vojski tako logistika, poleg zagotavljanja življenjskih potrebščin za njene pripadnike, skrbi tudi za zagotavljanje ostalih materialnih sredstev, med katere bi lahko prištevali preskrbo z orožjem in ostalimi sredstvi za vodenje oboroženega boja, brez katerih pa vojska ne more – potemtakem bi lahko logistiko označili za nadpomenko oskrbe (Prebilič 2004: 10).

Na samo sorodnost dejanj kaže tudi to kako se pojmi, ki jih označujejo, pojavljajo v stavkih drug ob drugem. Večina je že slišala besedne zveze „... logistika je oskrbela ...“, „... preskrbljeni s sredstvi ...“, „... logistika se trudi preskrbeti ...“ in mnoge druge, ki kažejo na že napisano. V diplomskem delu sem, kot pove že naslov „Strateško načrtovanje in izvajanje oskrbe enot NOV in POS v Sloveniji“, zasledoval oziroma sledil rdeči niti oskrbe teh enot. Te enote, ki so bile sestavljene iz prostovoljcev in so nastale praktično iz nič, se vsaj v začetnem obdobju še niso mogle opirati na nobeno posebno logistično službo ampak je morale biti za njihovo oskrbo poskrbljeno kako drugače.

V primerjavi z organiziranimi sistemi oskrbe oziroma z organiziranim sistemom različnih dejavnosti, ki tvorijo logistiko, v tistem obdobju npr. nemškega Wehrmachta, pa je oskrba takšnih gverilskih skupin preprostejša, na trenutke ad hoc in nesistemska. Za oba sistema pa je značilno, da se je z naraščanjem števila borcev ter količin in raznovrstnosti vojaškega materiala za katero sta skrbela, večal tudi njun vpliv v vojni. Ta je bil končno celo takšen, da bi bilo mogoče drugo svetovno vojno upravičeno označiti za logistično vojno (Prebilič 2004: 10, 13, 14), v kateri pa za to diplomsko delo ostaja odprto vprašanje kako je bila izvedena oskrba naše vojske.

2. METODOLOŠKI OKVIR DIPLOMSKEGA DELA

2.1 OPREDELITEV PREDMETA PROUČEVANJA

Predmet proučevanja diplomskega dela bo analiza strateškega načrtovanja in izvajanja oskrbe enot Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov v Sloveniji tekom nekaj več kot štiriletnega obdobja druge svetovne vojne, vse od napada sil Osi na Kraljevino Jugoslavijo, 6. aprila 1941, oziroma od nastanka prvih oboroženih skupin in partizanskih odredov, pa vse do zmage narodnoosvobodilnega gibanja, maja 1945. V ta namen bom predstavil gospodarsko-finančno okolje, iz katerega so Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi pridobivali materialna, tehnična in finančna sredstva, strateško načrtovanje oskrbe, postopke in načine pridobivanja vsega materiala ter vpliv rezultata vseh dejavnikov na vojaške enote.

2.2 CILJI PROUČEVANJA

Uvodna analiza bo namenjena predstavitvi okolja v katerem se je ob začetku vojne znašlo narodnoosvobodilno gibanje, prve oborožene skupine in partizanski oddelki. Nato bo v nadaljevanju in hkrati osrednjem delu naloge, preko treh obdobj v vojni, prikazano slovensko partizansko gospodarstvo in oskrba čet, vse od zasnov oskrbovanja v vodstvenih organih narodnoosvobodilnega gibanja na začetku vojne, preko izvajanja dejavnosti vse do konca vojne. V zadnjem poglavju bom, ob sklepni misli, podal tudi verifikacijo zastavljenih hipotez.

2.3 HIPOTEZE

H1: *Potek oskrbe enot NOV in POS se je zanašal na uspešno prostovoljno donacijo sredstev in materiala prebivalstva ali pa na sredstva pridobljena iz zaplemb premoženja kolaborantov in okupatorjevih enot.*

H2: *Razvoj partizanske gospodarske dejavnosti na Slovenskem je bil močno povezan z*

razvojem partizanske vojske in dejavniki, ki so sinergično vplivali tako na vojsko kot tudi na gospodarstvo.

H3: Doseženi uspehi v oskrbi enot Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije so posledica večletnega predvojnega podtalnega delovanja Komunistične partije, ki je takrat dobila potrebne izkušnje ter ustvarila razvejano mrežo simpatizerjev, nato pa takšen način dela ponovno aplicirala na gospodarstvo oziroma ga uporabila za zbiranje sredstev.

2.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA

Ugotovitve v diplomskem delu temeljijo na analizi primarnih virov, katere tvorijo odredbe in določila centralnih vodstvenih organov narodnoosvobodilnega gibanja in vojske, zdaj hranjeni v Arhivu Republike Slovenije in objavljeni v zbornikih ter na analizi vsebine ostalih relevantnih pisnih virov in literature. Pri proučevanju sem uporabljal sledeče teoretične raziskovalne metode:

- analizo vsebine virov, katero sem uporabil za oris poteka strateškega načrtovanja in izvajanja oskrbe Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov v Sloveniji;
- deskriptivno metodo, s katero sem opisal in pojasnil temeljne pojme, potrebne za razumevanje dela in;
- primerjalno metodo, s katero sem zlasti primerjal posamezne prehranjevalne tabele.

2.5 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

Okrožnica je dopis, obvestilo namenjen več ljudem, ki govori o isti stvari. S takšnimi dopisi so bili med vojno obveščani narodnoosvobodilni odbori, odbori Osvobodilne fronte in vojaška poveljstva o odredbah in določilih centralnih vodstvenih organov (Javornik 1998: 3003; Mikuž 1969; SSKJ 1994: 764).

Rekvirirati nekaj ali **rekvizicija** pomeni odvzem premoženja zlasti premičnin, kot so živila, oblačila, pogonska goriva, živina in prometna sredstva, zaradi nujnih potreb vojske, države,

zlasti v vojnem času, proti denarnemu nadomestilu – bonu ali potrdilu, na podlagi katerega lastnik lahko dobi odškodnino, ki se izplača naknadno, v naravi ali denarju. Kot takšna je rekvizicija predpisana s strani državnih oblastnih organov ali pa določena z obrambno zakonodajo države. Rekvizicijo lahko opravljajo tudi okupacijske vojaške sile, vendar le po določbah mednarodnega vojnega prava; torej mogoča je le kot način oskrbe okupacijske vojske ob upoštevanju potreb civilnega prebivalstva. K rekviziciji lahko uvrstimo tudi nastanitev vojaštva pri prebivalstvu, ne more pa se enačiti s plenjenjem in ropanjem premoženja civilnega prebivalstva. Tako so namreč med drugo svetovno vojno postopale vojske sil Osi, ko so pod imenom rekvizicija opravljale brezobzirne kraje lastnine civilnega prebivalstva okupiranih področij, največkrat brez povračila sredstev in z brutalnimi metodami. V nemški vojski so bili ustanovljeni celo t.i. rekvizijski odredi, ki so največkrat delovali v okviru t.i. kazenskih ekspedicij, postopali pa so tako, da so pred rekvizicijo celotna naselja obkolili in jih nato popolnoma izropali. Na drugi strani je bila rekvizicija med drugo svetovno vojno eden od načinov oskrbe oziroma popolnjevanja partizanskih enot, zlasti v primerih, ko prostovoljni prispevki in zaloge blaga, ki so jih pripravljali za to določeni organi, niso zadoščali za potrebe preživetja in boja Narodnoosvobodilne vojske. Za njeno izvajanje so bili predpisani posebni postopki, tako npr. tudi v ukazu vrhovnega poveljnika Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije 2. julija 1942. Za rekvizicijo je obveljalo, da je to prisilni odkup, ki se je načeloma opravljal pri premožnejših ljudeh, če pa teh ni bilo pa tudi pri siromašnejših, v praksi pa se je pogosto enačila s konfiskacijo. V začetku leta 1944 je odsek za sodstvo Glavnega štaba Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije predpisal, da je rekvizicija prisilni odkup s takojšnjim plačilom v gotovini, bonih, obveznicah, potrdilih ali na reverz, možna pa je le v navzočnosti ali s soglasjem narodnoosvobodilnih organov oziroma odborov zadolženih za to ali pa v navzočnosti ali soglasju vaških zaupnikov, medtem ko pa je bila konfiskacija prisilni odvzem na podlagi sodbe vojaškega sodišča. Če je bilo za rekvirirano blago lastniku izdano potrdilo je bilo potrebno zapisati kaj in koliko mu je bilo odvzeto ter kdaj in kdo je ta sredstva odvezel. Kasneje pa je bilo z objavami maksimiranih cenikov na potrdila potrebno napisati tudi vrednost nakupa, glede na cenik. Poleg teh obveznosti je bilo določeno še, da je osebam oziroma družinam potrebno pustiti količino hrane, ki bi zadostovala do nove letine, seme in sadike za naslednjo setev oziroma sajenje, nujno obleko, obutev, mlado in plemensko živino ter živino za obdelavo zemlje. Če intendant vojaških enot niso upoštevali zgornjih navodil, so

jih pristojni organi preganjali in strogo kaznovali. Izdana rekvizicijska potrdila so bila po vojni le deloma izplačana (Dolinar, Knop 1998: 894; Gažević 1974: 118, 119; Intendantska služba u NOR-u 1973: 141–146; Javornik 1998: 3579; Mikuž 1969: 44, 59, 60; SSKJ 1994: 1157; Škafar, Snoj 1976: 217; Voglar 1996: 163).

Konfiscirati nekaj ali **konfiskacija** pomeni zaplembo oziroma odvzem premoženja ali le dela premoženja, brez odškodnine, kot kazenski ukrep, ki ga uporabi država, lahko tudi poleg glavne kazni, zoper osebe, ki so kršile posebna določila kazenskega zakonika, najpogosteje za vrnitev škode ali kot povračilo za kaznivo dejanje zoper družbo in državo; taka lastnina nato preide v družbeno oziroma državno lastnino. Takšne zaplembe premične in nepremične lastnine so bile lahko pri nas med drugo svetovno vojno izvedene že vse od začetka nastopa sovražnosti, proti vsem narodnim izdajalcem in sodelavcem okupatorja; takšna kazen je bila tako predvidena že leta 1941 z odlokom Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora o zaščiti naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitev ter z odlokom Izvršnega odbora Osvobodilne fronte spomladi 1942 o povrnitvi škode nastale v narodnoosvobodilnem boju in odlokom o razlastitvi tujih veleposestnikov, lastnikov veleposesti, ki niso bili slovenskega rodu in Slovencev sodelavcev okupatorja. Kasneje se je uzakonilo, da se jo lahko izvede le po odredbi sodstva. Na terenu so jo po odredbi sodišč lahko izvršili le odbori Osvobodilne fronte ob pomoči vojaških enot. Ob zaplembi na kraju samem so prvi prevzeli vso lastnino civilnega značaja, drugi pa vso lastnino uporabno v vojaške namene (Dolinar, Knop 1998: 509; Gažević 1972: 514; Intendantska služba u NOR-u 1973: 146–152; Mikuž 1969: 44, 59, 60; SSKJ 1994: 424; Škafar, Snoj 1975: 361; Voglar 1991: 244, 245).

Dotacija so izredna, dopolnilna oziroma občasna denarna sredstva, ki jih prejme organizacija ali ustanova za izvršitev ali dovršitev kake naloge, največkrat od svojih predstojnih organov. V našem primeru so takšne dotacije dobivale večinoma vojaške enote od nadrejenih enot oziroma poveljstev (Dolinar, Knop 1998: 217; Javornik 1997a: 870; Mikuž 1969; SSKJ 1994: 163; Škafar, Snoj 1973: 390; Voglar 1988: 314).

Aprovizacija je organizirano oskrbovanje s hrano in drugimi z življenjskimi potrebščinami, ki se vrši zlasti v vojnem času ali v obdobju gospodarskih motenj. Zlasti okupator je med vojno v okviru aprovizacije iz aprovizacijskih središč zalagal ljudi s sredstvi kot so bila moka,

mast, sladkor, sol, kurivo in drugo. Najprej so bili tega deležni vsi, proti koncu vojne pa le še družine oziroma sorodniki tistih, ki so bili v službi okupatorja. S takšnim oskrbovanjem so poskusili tudi narodnoosvobodilni organi (Mikuž 1969; SSKJ 1994: 20; Škafar, Snoj 1973: 68).

Polosvobojevo ozemlje je bilo ozemlje, ki se je med drugo svetovno vojno razprostiralo po večini pokrajin v Sloveniji, zanj pa je bilo značilno, da so ga ponoči kontrolirali partizani, podnevi pa okupator (Mikuž 1969).

2.6 SEZNAM KRATIC

CK KPS	Centralni komite Komunistične partije Slovenije;
GFK	Gospodarsko-finančna komisija;
GK	Gospodarska komisija;
GP	Glavno poveljstvo;
GŠ	Glavni štab;
IOOF	Izvršni odbor Osvobodilne fronte;
KUNI	Komisija za upravljanje narodne imovine;
NOB	narodnoosvobodilni boj;
NOO	narodnoosvobodilni odbor;
NOS	Narodnoosvobodilni svet;
NOV in POJ	Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Jugoslavije;
NOV in POS	Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije;
OF	Osvobodilna fronta;
OGK	Osrednja gospodarska komisija;
PGK	Pokrajinska gospodarska komisija;
PK KPS	Pokrajinski komite Komunistične partije Slovenije;
PNOO	pokrajinski narodnoosvobodilni odbor;
POOF	Pokrajinski odbor Osvobodilne fronte;
SNOO	Slovenski narodnoosvobodilni odbor;
SNOS	Slovenski narodnoosvobodilni svet;

UK Upravna komisija;
VGO vaški gospodarski odbori;
VOS Varnostno obvešćevalna služba;
ZAVNOH – (Zemaljsko antifašistićko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske)
Pokrajinski protifašistićni svet narodne osvoboditve Hrvatske.

3. GOSPODARSKO STANJE V DRŽAVI TIK PRED VOJNO

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, nastala po prvi svetovni vojni, nato preimenovana v Kraljevino Jugoslavijo, je bila država katero so skozi njeno celotno zgodovino pretresale družbene, politične in gospodarske krize, notranje pa so jo zaznamovala socialna nasprotja. Za vse dele države je bila značilna neenaka razvitost, v pozitivnem smislu sta prednjačili le Slovenija in Hrvaška, ki sta bili v novi državi industrijsko najbolj razviti pokrajini, medtem ko pa so bile ostale pokrajine izrazito agrarno usmerjene. Leta 1931 je po statističnih podatkih bilo v industriji zaposlenih manj kot 10 odstotkov prebivalstva, medtem ko je v agrarnem sektorju delalo kar 76,6 odstotkov vseh državljanov; v obdobju pred tem pa še več. Za kmetovalce je bilo značilno, da so delali na manjših zaplatah zemlje, na kar kaže tudi podatek iz leta 1931, po katerem je 672.000 posestev obdelovalo skupno le 693.500 hektarov zemlje, pa še to na zaostal in primitiven način, z okoli 350.000 lesenimi plugi in rali ter le majhnim številom traktorjev. Tudi donos zemlje v žitaricah in ostalih poljskih pridelkov je bil majhen. Industrija je bila nerazvita in ni mogla nuditi dovolj zaposlitve tudi tistim, ki bi to želeli, tako da je delež brezposelnega prebivalstva dosegel kar tri milijone ljudi. Ti so se nato ukvarjali zlasti le s priložnostnimi deli ali pa so odhajali v tujino (Klanjšček 1982: 8; Nečak, Repe 2003: 89, 90; Strugar 1980: 10; Vujović 1990: 12, 13).

Svetovna gospodarska kriza je s svojimi negativnimi posledicami dosegla Kraljevino nekako leta 1930, to pa je prineslo le še nove težave med že tako velik delež nezadovoljnega prebivalstva v državi. Poleg tega je kriza prinesla velik padec cen kmetijskih pridelkov, z njo so se povečale davčne obremenitve, svoje pa je prispevala tudi prezadolženost kmečkega prebivalstva, ki je padlo v brezupen položaj, pravzaprav na rob preživetja. Položaj kmeta se ni veliko spremenil niti po državni intervenciji z moratorijem in spremembo kmečkih dolgov, s katerimi je država poskušala prezadolžene kmete vsaj nekoliko razdolžiti. Gospodarska kriza je vplivala tudi na stanje v mestih in industriji, kjer je prišlo do zastoja v trgovinskem prometu ter upada industrijske in obrtne proizvodnje. Delavcem so se znižale mezde, zmanjševalo se je njihovo socialno zavarovanje, grozila jim je brezposelnost, svoje so naredili tudi povišani davki ter pritisk obubožanih kmetov v mesta, v upanju na boljše življenje. Brezposelnost in beda sta tako naraščala v vseh sektorjih družbe in po celi državi (Klanjšček 1978: 16, 17;

Vujović 1990: 12).

Po statističnih podatkih iz leta 1938 je imela Kraljevina takrat vsega 3.365 tovarn in 589 električnih central, s skupnim številom 330.156 delovnih mest; v istem obdobju se je z obrtjo ukvarjalo 155.000 mojstrov in 81.200 delavcev. Z delom v agrarnih panogah se je še vedno preživljalo kar tri četrtine prebivalstva Kraljevine Jugoslavije, ki je imela po štetju v začetku leta 1941 okoli 15.920.000 prebivalcev. Poljedelstvo je bilo še vedno gospodarska panoga, ki je največ prispevala k nacionalnem dohodku, proizvodi iz tega naslova pa so dosegali kar 50 odstotkov v deležu izvoza Kraljevine Jugoslavije. Preko izvoza se je država tudi vedno bolj navezovala na Nemčijo v katero je bilo že leta 1936 izvoženo kar 37 odstotkov celotnega izvoza Kraljevine. Močno vlogo v gospodarstvu države je imel tuj kapital, katerega je bilo za kar 51,39 odstotkov; tudi tukaj je bila država navezana na Nemčijo, katere kapital je obsegal kar 7 odstotkov. Kraljevina Jugoslavija je bila tako v vseh pogledih nerazvita kapitalistična dežela (Strugar 1980: 10; Vujović 1990: 12, 13).

Po vstopu v Kraljevino SHS je slovenski del države prešel v dve desetletji dolgo obdobje industrializacije in modernizacije, ki se je ustavilo le v obdobju gospodarske krize, v letih od 1929 do 1933. Področje naseljeno s Slovenci je tako postalo, kljub prevladovanju agrarnega sektorja ob prihodu v novo državo, poleg Hrvaške, glavno in najrazvitejše industrijsko področje države. Ob vstopu v skupno državo je bilo območje Slovenije gospodarsko prizadeto le zaradi izgube Trsta in s tem izhoda na morje ter zaradi izgube še drugih ozemelj. Kljub temu pa je iz prejšnje države podedovalo dobro razvejano železniško omrežje, h katerem je bilo sicer po prvi svetovni vojni dodanih vsega le 60 kilometrov prog, v trendu razvoja avtomobilskega prometa pa je bilo zgrajenih še precej cest. Industrializacija in modernizacija se je kazala tudi v elektrifikaciji, ki pa še ni dosegla industrijskih in obrtnih obratov izven mest ter večine kmečkih gospodarstev in gospodinjstev. Ves razvoj je počasi vplival tudi na spremembo slovenske družbe; tako se je z agrarnimi panogami oziroma s kmetijstvom in gozdarstvom leta 1921 ukvarjalo še 66 odstotkov prebivalstva, medtem ko je v industriji, obrti in prometu delalo le 22 odstotkov ljudi. V začetku tridesetih let je nato delež kmečkega prebivalstva padel na 55 odstotkov. Kljub takšnemu razvoju družbe pa je agrarni sektor delil usodo preostalega kmetijskega prebivalstva države. Tekom dvajsetih in tridesetih let je položaj slovenskega kmeta nihal, izboljšal pa se je z gospodarskim povezovanjem Jugoslavije

z Nemčijo in Italijo. Za industrijo v tem delu skupne države je bilo značilno, da je ustvarjala več kot tretjino jugoslovanske industrijske proizvodnje. Tako kot v ostalih predelih države je bil tudi tukaj prisoten tuji kapital, kateremu pa so konkurenco delale domače zadruga. Sredi tridesetih let je industrija zaposlovala okoli 130.000 ljudi, od tega 40 odstotkov žensk. V primerjavi z ostalim pokrajinami, je bilo to okolje gospodarsko sicer bolj razvito, vendar pa industrija kljub temu ni mogla prevzeti vse odvečne delovne sile s podeželja, ki je povzročala dodatne pritiske na že tako težke življenjske razmere delavcev. Da slika torej ni bila tako lepa, se vidi že iz pritiska delovne sile s podeželja oziroma kmetov iz manjših posesti, ki so v mesta prihajali zaradi slabih razmer na podeželju, kjer so največkrat živeli na robu preživetja. Nezaposlenost je dosegla višek na začetku tridesetih let v času velike krize, ko je bila brezposelnost kar 27 odstotna (Klanjšček 1982: 8; Nečak, Repe 2003: 88, 90–93; Prunk 2002: 121–124).

Večina prebivalstva je tako tik pred vojno živela revno, na robu preživetja. Življenjska raven je bila, po veliki gospodarski krizi, v letih 1940 in 1941 namreč ponovno posebej nizka, zato so začeli z racionalizacijo živil preko uvajanja nakaznic za kruh in moko. Nekoliko bolje so živeli višji sloji, vendar baza slovenskega naroda je bila revna in obubožana (Nečak, Repe 2003: 94, 95).

Vse vlade Kraljevine Jugoslavije med obema vojnama niso vložile dovolj navora v pripravo na morebitno agresijo proti državi. Opravljali so se sicer nakupi prehrabnih izdelkov za vojsko, orožja in opreme, vendar se teh sredstev ni pravilno oziroma v zadostni meri izrabilo. Količine hrane pripravljene za vojaške obroke je bilo npr. le toliko, da bi v primeru vojne zadostovala le do naslednje žetve, kar kaže na to, da državni vrh in vojska po vsej verjetnosti nista računala na vojno globokih premikov nasprotnika v notranjost države. Kljub temu je bila hrana, kot tudi oprema vojske in vojakov kvalitetna ter je zadoščala takratnim standardom, oboje pa je bilo tudi pravilno hranjeno. Vendar pa je vse to izničilo skladiščenje v mirnodobnih skladiščih, ki so bili dobro znani nasprotniku. Tako je delno zaradi tega, delno pa zaradi izdaj, mnogo materiala ob začetku vojne padlo v roke okupatorja. Podobno se je dogajalo tudi z oborožitvijo (Vujović 1990: 13, 14).

Tako sta na splošno slaba ekonomska osnova prebivalstva, predvsem kmetov in delavcev, ki

so predstavljali večino v populaciji, ter nerazvito delovanje vojske Kraljevine Jugoslavije po celotnem teritoriju države, že na začetku druge svetovne vojne v takratni Jugoslaviji negativno vplivala na zmožnost prehranjevanja in opremljanja prvih oboroženih skupin ter kasneje Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov (Nećak, Repe 2003: 94; Vujović 1990: 12, 14).

4. OD OSKRBE PRVIH PARTIZANSKIH ČET DO KONCA PARTIZANSKE PROTIOFENZIVE POZIMI 1942/1943

Začetke partizanskega gospodarstva lahko najdemo že v doslej najstarejšem znanem pisnem dokumentu iz narodnoosvobodilnega boja (NOB), v t.i. Partizanskem zakonu iz sredine julija 1941. Dokumentu v tretjem členu določa, da mora biti partizan, ob vstopu v partizanske vrste, čimbolje opremljen z obleko, obutvijo, perilom, odejo, s hrano za sedem dni in če je mogoče z orožjem, s seboj pa naj bi po možnosti imel tudi zemljevide, kompas, daljnogled in najnujnejši sanitetni material. V petem členu pa zakon prepoveduje sprejemanje osebnih materialnih nagrad ter določa, da sta borcu ljubezen in podpora ljudskih množic najvišja nagrada. Poleg tega zakon dodaja, da partizan ne sme samovoljno posegati v lastnino delovnega ljudstva (Klanjšček 1978: 100–102; Mikuž 1969: 19; Regent 1952: 25, 26). Določila Partizanskega zakona so bila okvir tudi za nastanek poznejših navodil o oskrbi partizanskih enot v prvem letu osvobodilnega boja (Stepančič 1990: 9).

Glede organiziranosti oskrbe slovenske partizanske vojske pa več prinaša tretja oziroma septembrska številka Dela iz leta 1941, kjer je objavljen poziv k vseljudski akciji za pomoč partizanom z nabiranjem denarja, obleke, odej, volnenega perila in vseh potrebščin za zimo, platna, sanitetnega materiala, orožja, streliva, itd. (Ferenc in drugi 1962: 100; Mikuž 1969: 19; Regent 1952: 67, 68; Stepančič 1990: 9).

Glede oskrbe partizanskih enot ista številka Dela poudarja, da dobivajo partizani hrano in vsa druga sredstva v boju, npr. preko zaplemb skladišč in podobnega, ali pa s prostovoljno nabiralno akcijo med slovenskim ljudstvom. Kar pa se tiče oskrbe preko nasilnega rekviriranja sredstev je bila ta že vnaprej prepovedana in bila pojmovana kot škodljiva in v nasprotju s težnjami Osvobodilne fronte (OF), razen v primeru, ko so bili ljudje, pri katerih naj bi bila rekvizicija izvedena, v službi okupatorja (Klanjšček 1978: 129; Mikuž 1969: 19; Regent 1952: 71; Stepančič 1990: 9).

Glede organizacijskih oblik pa je bilo v članku „Organizirajmo vaško zaščito“ v isti številki Dela med glavnimi nalogami Narodne zaščite, seveda ob pomoči lokalnih oblasti Ljudske

pomoči in OF, omenjena tudi skrb za družine in otroke borcev, žrtve okupatorjevega nasilja in terorja, organizacija skrivanja živil in drugih potrebščin ter pomoč pri oskrbi partizanskih oddelkov s hrano (Ferenc in drugi 1962: 105–107; Mikuž 1969: 19–20; Regent 1952: 73, 74).

Prvotno so celice vojaške oskrbovalne službe v Ljubljani nastajale v temeljnih organizacijah OF ter se nato združevale v višjih odborih OF, v katerih so imeli to oskrbo v rokah vojaški referenti, ki pa so se ob ustanovitvi Narodne zaščite preimenovali v intendante. Dejavnost oskrbe partizanskih enot v Narodni zaščiti, ki je potekala po t.i. vojaških linijah, je bila namreč tako specifična, da se je do oktobra 1941 postopoma razvila v vojaške intendature. Intendanti so bili tako določeni za vsak vod, četo in bataljon Narodne zaščite, material za oskrbovanje pa so dobivali iz skladišč na območju, iz katerega so prihajali. Obstajali so tudi rajonski vojaški referenti oziroma intendanti, ki so vodili evidenco vseh skladišč na svojem območju in evidenco skladišč večjih matičnih odborov, tem pa je bil nato nadrejen aktiv okrožne vojaške intendature. Ta je nadzoroval delo rajonskih intendantov, vodil spisek zbranega in uskladiščenega blaga, prevzemal opremo za partizane, jo razporejal po skladiščih ter organiziral prevoze blaga z vozovi in kamioni do partizanskih enot (Intendantska služba u NOR-u 1973: 9, 14; Stepančič 1990: 13, 14).

Vprašanje dohodkov za potrebe NOB se je skušalo rešiti 16. septembra 1941¹, ko je Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO) izdal odlok o pobiranju narodnega davka, ki naj bi se uporabil za kritje izdatkov osvobodilnega gibanja in socialno pomoč, plačevati pa naj bi ga bil dolžen vsak Slovenec z lastnimi prihodki (Ferenc in drugi 1962: 121; Kos 1977: 27; Mikuž 1956: 237; Regent 1952: 100; Stepančič 1990: 10; Vujović 1990: 29). Kot drug pa je bil izdan še odlok o razpisu posojila svobode v višini 20 milijonov dinarjev s pet odstotno letno obrestno stopnjo; vplačilo posojila je bilo možno v lirah² (Ferenc in drugi 1962: 122; Kos 1977: 27; Mikuž 1969: 20; Regent 1952: 102; Stepančič 1990: 10; Vujović 1990: 30).

Pri oskrbi so sodelovali tudi terenski odbori OF, kajti nekatere od njihovih nalog, kot je bilo to zapisano v drugi številki Osvobodilne fronte, so bile tudi pobiranje narodnega davka, agitacija

1 Na tej seji so bili sprejeti tudi sklep o konstituiranju vrhovnega plenuma OF v SNOO, odlok o vključitvi slovenskih partizanskih čet v Narodnoosvobodilne partizanske odrede Jugoslavije (NOPOJ) ter odloka o zaščiti slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitev (Stepančič 1990: 10).

2 Po valutnem tečaju za vplačilo posojila je bilo 380 lir vrednih 1.000 predvojnih dinarjev (Regent 1952: 102). Po valutnem tečaju okupatorja, ki je težil k razvrednotenju dinarja, pa je bilo takrat 30 lir vrednih 100 predvojnih dinarjev (Kos 1977: 12).

za posojilo narodne osvoboditve, pobiranje prispevkov za osvobodilni fond in nabiranje zimskih potrebščin za partizane (Mikuž 1969: 20; Regent 1952: 159).

Posebne zasluge pri uspešnem zbiranju obleke, odej, blaga, perila, obutve in podobnega materiala gre pripisati tudi komunistični socialni organizaciji Ljudska pomoč, naslednici predvojne Rdeče pomoči, ki je bila jeseni 1942 reorganizirana v Slovensko narodno pomoč (Mikuž 1969: 27; Stepančič 1990: 7, 8).

Vsa ta sredstva iz različnih naslovov so se najprej stekala na fonde in v skladišča iz katerih so črpali tako za zadovoljevanje civilnih, kot tudi vojaških potreb. Do sprememb je prišlo poleti 1941, ko se je vojaška oskrbovalna služba ločila od civilne. Od takrat naprej je vojaška intendantca skrbela le za borbene skupine in partizanske odrede, civilna intendantca pa je prevzela oskrbo ilegalcev, zapornikov in internirancev ter njihovih družinskih članov ter članov družin borcev, ki so ostale v Ljubljani. Centralno intendantsko skladišče Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet je bilo, vse do sredine novembra 1941, ko je bilo izdano, v Golobovi trgovini na Wolfovi ulici 8, praktično v strogem centru Ljubljane, poleg tega pa se je blago za vojaške potrebe stekalo in bilo skladiščeno tudi v drugem centralnem skladišču v Ljubljani, pri Ruskem carju na Ježici; to skladišče so si vojaški intendant delili s civilnimi. Blago pa se je za obe intendanturi zbiralo še na drugih mestih po Ljubljani (Stepančič 1990: 12, 13, 17).

22. junija 1941 je bilo ustanovljeno Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, temu pa je kmalu, znotraj njegovega sestava, sledilo oblikovanje intendantskega sektorja, ki je imel nalogo zbiranja orožja, obleke, obutve in druge vojaške opreme ter vse to uskladiščiti in nato organizirati prevoz zbranega do partizanskih enot. Intendantura je nakupovala tudi razno blago pri ljubljanskih veletrgovcih, organizirala vojaške delavnice ter skrbela za ranjene in bolne partizane, ki so se zdravili v Ljubljani (Intendantska služba u NOR-u 1973: 15; Stepančič 1990: 14, 15).

Do povečanja potreb po oskrbi partizanskih borcev je prišlo poleti in jeseni 1941. Kljub temu, da je intendantura Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet že obstajala, pa organiziranih oblik intendantske službe v partizanskih oddelkih v tem letu skorajda še ni bilo.

To naj bi nekoliko popravila publikacija „Kratek tečaj za partizanske komandante“, napisana novembra 1941, ki je s tem postala prvi dokument, ki obravnava organizirano oskrbo v slovenskih partizanskih četah. Glede na ta dokument sta bila za oskrbo enote s hrano, strelivom, obutvijo, obleko in drugimi potrebščinami odgovorna poveljnik in politični komisar čete, medtem ko pa je bila poglobljena naloga četnega intendanta, da skrbi za prehrano čete. Ta je bil tudi zadolžen za vzdrževanje neposrednih stikov s terenskimi odbori OF in za pravočasno organiziranje prehrane borcev po premiku na mestu končno namenjenem za to. Delo četnega intendanta je, glede na dokument, nadzoroval politični komisar enote, vendar ga pri tem ni smel ovirati (Regent 1952: 186; Stepančič 1990: 24). Pomembno je bilo torej dobro sodelovanje poveljstev enot ter intendantov s terenskimi odbori OF na terenu. Vendar kljub še tako dobremu sodelovanju s terenskimi odbori, ti v temu letu še niso zmogli partizanskih čet oskrbeti z vsem potrebnim materialom, zlasti pa ne z obutvijo, obleko, sanitetnim materialom, orožjem, strelivom in eksplozivom, zato se je tukaj kot pomembna izkazala pomoč Ljubljane, ki je potrebna sredstva transportirala iz svojih skladišč partizanskim enotam oziroma javkam (Intendantska služba u NOR-u 1973: 15, 16; Stepančič 1990: 24, 25).

Živila za prehrano vedno številčnejših partizanskih enot so se tako v večini pridobila preko nakupov terenskih odborov OF, na pohodih pa je bilo za prehrano poskrbljeno tako, da so bile skupine borcev dodeljene k vaščanom na hranjenje. Pri tem je potrebno omeniti, da so imeli pri tem, koliko in kam naj bi šli na hranjenje, glavno besedo odbori OF in ne intendanti oziroma poveljniki. Terenske organizacije OF namreč niso bile podrejene poveljstvom partizanskih enot, temveč Izvršnemu odboru OF (IOOF); kot take so bile le dolžne, da na zahtevo in proti potrdilu partizanskega poveljstva oskrbujejo partizanske enote z vsem potrebnim (Regent 1953: 51, 52; Stepančič 1990: 28).

Materialna pomoč Ljubljane NOB je bila najraznovrstnejša, dopolnjevala pa se je še z izdatno finančno podporo. Ena iz med zgodnejših materialnih pomoči je bilo zbiranje orožja, za to pa so skrbeli t.i. orožarji, ki so bili prisotni v vseh tovarnah in ustanovah; ti so zbrano orožje nato dovažali v okolico Ljubljane in na kraje kjer so ga lahko prevzeli partizani.³ Poleg tega je Ljubljana skrbela še za drugo vojaško opremo, sanitetne potrebščine ter hrano, obutev in

3 V namenu pridobitve orožja sta bili zanimivi tudi akciji, v katerih so tekom prve opravili nakup polnega tovarnjaka italijanskega orožja v artilerijski vojašnici v Ljubljani, z drugo pa so v eni od ostalih vojašnic nakupili še velik voz orožja (Stepančič 1990: 12).

obleko. Zlasti zadnje tri stvari so aktivisti OF preko nadrejenih odborov in organov OF ter končno vodeni s strani Gospodarsko-finančnega odbora OF pri IOOF, ki je proti koncu leta 1941 postal osrednji organ oskrbovalnega sektorja, dvigovali s pomočjo ponarejenih živilskih in oblačilnih kart. Na finančnem področju je bilo leto 1942 odmevno zlasti zaradi zbranih skoraj šest milijonov lir (po preračunu zneske takratnih 6 milijonov lir današnjih 611.916,73 €)⁴ narodnega davka in podpisanih za dvanajst milijonov lir (1.223.833,46 €) posojila

4 Če želimo katerekoli medvojne cene preračunati v evre, naletimo na kar nekaj težav. Kot prvo so bile cene živil med vojno maksimirane in so variirale glede na njihovo količino – po žetvi je bilo torej več žita, ki je bilo takrat cenejše kot pa takrat, ko so zaloge že pohajale ali jih sploh ni bilo. Podobno pa je veljalo tudi za ostala živila, kar se tudi vidi v maksimiranih cenikih (Adamič in drugi 2003: 303–305; Mikuž 1969: 52). Kot drugo je potrebno upoštevati nerealno vrednotenje valute. Okupator je po okupaciji Kraljevine Jugoslavije enostransko določil razmerje valutnih tečajev s katerimi je bil namen razvrednotiti dinar. Tako je bilo 100 predvojnih dinarjev vrednih 5 nemških mark ali 30 italijanskih lir oziroma 10 madžarskih pengö (Kos 1977: 12). Temu so se nekoliko zoperstavili oblastni organi narodnoosvobodilnega gibanja, ki so za vplačilo posojila določili valutni tečaj 100 predvojnih dinarjev za 38 italijanskih lir (Regent 1952: 102). Pri nemških oziroma Reichsmarkah pa je potrebno tudi upoštevati, da so nekako od konca leta 1944 začele izgubljati na vrednosti, zlasti visok padec pa so nato doživele v prvi polovici 1945. Pri nas je to pripeljalo do tega, da jih ljudje niso želeli več sprejemati ob prodaji blaga (Trgo 1981: 216). Pri medsebojni primerjavi posameznih živil pa je potrebno upoštevati tudi problem relativnosti cen, ki se zelo spreminjajo med obdobji in v različnih okoliščinah.

Ena od možnosti, da bi se dobilo vsaj približen preračun je, da bi se vsako valuto po tečaju pretvorilo neposredno v dolar, švicarski frank ali pa v vrednost dinarja tik pred vojno. V vseh primerih je nato ob preračunu v današnjo vrednost potrebno upoštevati še inflacijo. Zaradi tega bi bila v primeru dolarja njegova današnja vrednost približno trikrat manjša od tiste pred vojno. Ko bi se končno izračunalo današnjo vrednost blaga v dolarjih bi se vsoto le še pretvorilo v evre. Druga možnost pa ni neposredno pretvarjanje cen produktov, ampak izračun kupne moči prebivalstva ter primerjava le te z današnjo kupno močjo ljudi. Kako je tukaj s statističnimi podatki pa je popolnoma drugo vprašanje, kajti za primerjavo bi potrebovali podatke vsaj o bruto družbenem proizvodu, številu prebivalstva, njegovem premoženju, celotni potrošnji prebivalstva in celotni porabi prebivalstva. Kljub temu pa bi prišli le do okvirne ocene saj v izračun kljub vsemu ne bi mogli vključiti še vseh nepoznanih in nepredvidljivih spremenljivk, ki so krojile realnost.

V diplomskem delu sem se zato, za doseg približnih primerjav, odločil za preračun na podlagi zlata, kljub temu da je tudi to, tako kot ostali produkti, izpostavljeno problemu relativnosti cen, ki se zelo spreminjajo med obdobji in v različnih okoliščinah. V preračunu sem uporabljal finančne podatke objavljene po osvoboditvi.

Tečaji zamenjave okupacijskega denarja za dinarje na območju Slovenije so bili objavljeni 26. junija 1945 v zakonu o tečajih za odvzem okupacijskih bankovcev iz obtoka in o poravnavanju obveznosti na denarnih področjih italijanske lire, nemške marke in penga, sama zamenjava pa je nato potekala med 30. junijem in 9. julijem 1945. Zamenjalni tečaji za valute, ki so veljale na območju Slovenije, so bili:

- za italijanske lire, lirske bone Denarnega zavoda Slovenije in t.i. Rupnikove lirske bone:
100 lir = 30 dinarjev;
- za nemške marke:
100 mark = 60 dinarjev;
- za madžarske penge:
100 pengov = 100 dinarjev (<http://www.bsi.si/financni-podatki-r.asp?MapaId=144>).

Narodna banka Jugoslavije je objavila uradni tečaj dinarja do ameriškega dolarja dne 12. aprila 1945 in sicer nespremenjeni predvojni tečaj 1 USD = 50 dinarjev. Isti tečaj je bil nato 24. maja 1949 potrjen še po pravilih Mednarodnega denarnega sklada, hkrati pa je na spletnih straneh Banke Slovenije za ta dan možno dobiti prvi znan paritetni tečaj dinarja do zlata. Po temu tečaju je bilo mogoče za 1 dinar dobiti 0,0177734 g čistega zlata. Ker je imel ameriški dolar po vojni do sredine 1973 zlato osnovo, prvo devalvacijo oziroma izgubo vrednosti pa je napram zlata doživel 17. decembra 1971, ko je njegova vrednost iz 35 poskočila na 38 USD za unčo čistega zlata, predvidevam da je imel tudi dinar neposredno po vojni ob določitvi tečaja za dolar, ki se je spremenil šele s prvim dnem leta 1952, enako vrednost do zlata – torej 1 dinar za 0,0177734 g čistega zlata. Takrat je bilo tako potrebno dati za eno unčo (31,1035 g) čistega zlata 1750,002813 dinarjev, danes (22. 01. 2008 ob 14.20) pa je unča čistega zlata vredna 594,92 € oziroma je mogoče za 1 € dobiti 0,052281819 g čistega zlata (<http://www.bsi.si/financni-podatki-r.asp?MapaId=144>; <http://www.elementum.si/cene.php?stran=>).

Enačba za neposreden preračun cen v lirah (CvL) v evre, na osnovi trenutne cene unče zlata v evrih (TCAu) bi tako bila:

$$TCAu / (31,1035 / ((CvL \times 0,3) \times 0,0177734))$$

Enačba za neposreden preračun cen v nemških markah (CvDM) v evre, na osnovi trenutne cene unče zlata v evrih (TCAu) bi tako bila:

$$TCAu / (31,1035 / ((CvDM \times 0,6) \times 0,0177734))$$

Prikaz poteka preračuna

svobode⁵ (Mikuž 1969: 24, 26; Stepančič 1990: 8, 11, 12).

Zgoraj omenjeni matični odbori OF so bili posebna oblika organiziranja ljudi oziroma sodelavcev OF, ki so se združevali v raznih uradih in ustanovah, kot so univerze, sodišča, odvetniške pisarne, zdravstvene ustanove, pošte, razne druge finančne ustanove, kulturna društva, zadruga idr., ter po svojih močeh pomagali z zbiranjem gmotnih sredstev in materiala, zadnjega največkrat iz svoje stroke. Tukaj naj le omenim pomemben matični zdravniški odbor OF, ki je bil krovno združenje vseh odborov OF v ljubljanskih sanitetnih ustanovah, skrbel pa je za zbiranje denarnih sredstev ter predvsem sanitetnega materiala in zdravil za partizane, poleg tega pa na začetku, ko partizansko gibanje še ni bilo tako množično, skrbel za zdravljenje obolelih borcev in ilegalcev neposredno v bolnišnicah. Drugi pomembnejši in omembe vrednejši pa je bil matični odbor OF nameščencev in uslužbencev, ki je združeval več odborov, od teh kot najpomembnejšega matični odbor uslužbencev Železničarske zadruga. Ta odbor je imel nadzor nad najpomembnejšim skladiščem za zbrano blago v Ljubljani, ki se je nahajal v Železničarski zadrugi, poleg tega pa so uslužbenci te zadruga in člani odbora sodelovali pri odpremljanju pošilk po železnici (Stepančič 1990: 11, 12).

Kljub temu, da je Ljubljana prispevala veliko materialnih (Trgo 1956: 129, 220) in finančnih sredstev za NOB in da so bila skladišča zaradi tega na trenutke tudi prenatrpana, pa teh sredstev, ko je italijanski okupator ograbil mesto⁶ in vzpostavil nadzor prometa iz ter v Ljubljano, ni bilo mogoče več transportirati do prepotrebni partizanskih enot (Mikuž 1969: 37; Trgo 1958: 224, 225; Vujović 1990: 181).

S pojavom prvega polosvobojenega ozemlja v Ljubljanski pokrajini, je bilo omogočeno delno izvajanje odloka IOOF o razlastitvi veleposesti lastnikov okupatorske narodnosti in tistih

Po prvi formuli bi tako povprečni dnevni stroški na borca, glede na prehranjevalno tabelo iz 7. marca 1944 znašali 24 lir (Mikuž 1969: 108; Stepančič 1990: 231) oziroma po zamenjavi lir v dinarje, po povojnem tečaju, 7,2 dinarja oziroma 0.12796848 g čistega zlata. Če nato delimo 31.1035 g s 0.12796848 g dobimo 243,0559463 deležev; če pa ceno 594,92 € za unčo zlata prav tako delimo z 243,0559463 dobimo na dve decimalki zaokroženo 2,45 €. To bi pomenilo, da so bili povprečni dnevni stroški na partizana, po prehranjevalni tabeli iz 7. marca 1944, 24 lir oziroma nekako današnjih 2,45 €. Naj še enkrat opozorim, da so ta in vsi ostali preračuni le groba primerjava valut oziroma ocena saj zneskov ni mogoče točno preračunati.

5 Na temu področju sta bili odmevni tudi akciji ljubljanske varnostno obveščevalne službe (VOS) v sodelovanju s člani matičnega odbora OF denarnih ustanov v Ljubljani, ki je na ljubljanski Poštni hranilnici 12. septembra 1942 dvignila milijon (101.986,12 €), pri davčni upravi za mesto Ljubljana pa 14. novembra 1942 401.000 lir (40.896,43 €) (Stepančič 1990: 12).

6 Ljubljana je bila dokončno obdana z žičnimi ovirami 23. februarja 1942 (Klanjšček 1978: 264).

domačinov, ki so dajali pomoč okupatorju pri zatiranju slovenskega naroda, z dne 3. aprila 1942,⁷ z namenom povračila škode, povzročene s strani okupatorja (Ferenc in drugi 1962: 316; Regent 1953: 88, 89). Ta odlok, ki je ostal v veljavi ves čas NOB, je terenskim odborom OF dajal pravico, da so povzročeno škodo, kot so bili požigi, odgon živine in podobno, lahko takoj nadomestili oškodovancem, z odvzemom potrebnih predmetov, npr. lesa in živine, na bližnjih veleposestih, hkrati pa jim je omogočil črpanje materiala za potrebe vojske (Ferenc in drugi 1962: 316; Mikuž 1969: 22; Regent 1953: 88, 89; Stepančič 1990: 29). Kljub tem manjšim zaplembam oziroma odvzemom pa terenski odbor OF ni imel pravice razlastiti vsega veleposestva; to je bilo mogoče le s podajo predloga preko okrajnega in okrožnega odbora OF na IOOF, ki je bil edini pristojen za celotno zaplembo veleposesti (Mikuž 1969: 22).

Kljub odlokom in težnjam po ureditvi oskrbe že v prvem obdobju razvoja slovenskega partizanskega gospodarstva, do tega takrat še ni prišlo, vendar pa zaradi manjšega števila partizanskih enot težave še niso bile tako velike. Do teh je prihajalo zlasti v pasivnih predelih dežele, na območjih kjer so se zadrževale večje partizanske enote in povsod drugod kjer premajhne količine hrane nabrane preko prostovoljne oddaje, ob hkratnem pomanjkanju denarja za nakup, niso zadostovale za kritje sprotnih potreb enot. Tako je aprila in maja 1942 v posameznih poveljstvih partizanskih enot prišlo do sprejetja dovoljenj (odredba poveljstva tretje grupe odredov z dne 24. aprila 1942 (Regent 1953: 155) in razglas poveljstva prvega bataljona „Ljube Šercerja“ notranjskega odreda z dne 19. maja 1942, po osvoboditvi Iga in okoliških vasi ter vse Rakitniške planote, 17. maja 1942 (Ferenc in drugi 1964: 88–90; Regent 1953: 258–260)), ki so podrejenim partizanskim enotam dovoljevali zaplenitve oziroma konfiskacije nujno potrebnih stvari, če je mogoče pri premožnejših ljudeh, v količinah, ki ne ogrožajo življenjskega obstoja lastnika (Regent 1953: 155), ter dovoljenja o rekviriranju hrane, živine in drugega blaga ter sredstev, zlasti pri premožnejših ljudeh, ki bi za svoje blago dobili potrdilo o prevzemu oziroma reverz, na podlagi katerega se je partizanska komanda zavezala vrniti blago ali plačati odškodnino (Ferenc in drugi 1964: 89; Regent 1953: 259). Poleg tega je v primeru Šercerjevega bataljona po kratki osvoboditvi Iga, maja 1942, prišlo tudi do sprejetja odloka o zaplembi vse lastnine tujcem okupatorske narodnosti, narodnim izdajalcem in petokolonašem (Mikuž 1961: 11–12). K tem zaplembam bi lahko prišteli tudi razlašanje veleposestnikov, v duhu odloka IOOF z dne 3. aprila 1942, katerih inventar in

7 Ta datum je napisan na dnu dokumenta, drugače pa je Izvršni odbor OF odlok sprejel že 28. marca 1942 (Ferenc in drugi 1962: 316).

premičnine so se razdelile, zemljišča, h katerim lahko prištevamo tudi zapuščeno zemljo katerihkoli drugih lastnikov, pa so se dala v obdelavo beguncem z neosvobojenih ozemelj oziroma se je kako drugače organizirala njihova obdelava (Ferenc in drugi 1962: 316; Mikuž 1969: 22–24).

S širjenjem osvobojenega ozemlja v Ljubljanski pokrajini, so na to območje, sredi maja 1942, iz Ljubljane prišli tudi Centralni komite Komunistične partije Slovenije (CK KPS), IOOF in Glavno poveljstvo z intendanturo. S premestitvijo intendature Glavnega poveljstva na osvobojeno ozemlje je ta dobila nov zagon, saj se je takoj lotila formiranja prvih intendantskih skladišč in tehničnih baz ter postavila intendante v bataljonih, odredih in slovenskih partizanskih grupah odredov. 1. junija 1942 je nato Glavno poveljstvo določilo, da naj za prehrano čet skrbijo narodnoosvobodilni odbori (NOO), organi oblasti v katere se je predstavnike volilo od 17. maja 1942 naprej, ali pa naj jo partizanske enote kupujejo. S to določitvijo so želeli dokončno prekiniti s prakso prosjačenja za hrano, češ da je to nečastno za NOV (Mikuž 1969: 27, 28; Stepančič 1990: 15, 31, 35; Trgo 1956: 19; Vujović 1990: 24, 30).

Če k temu dodamo dokument okrožnega odbora OF za kočevsko osvobojeno ozemlje, z dne 30. junija 1942, naslovljen na NOO Mrzelj, vidimo, da so bile zaloge hrane pri NOO načelno mišljene za prehranjevanje civilnega prebivalstva, zato okrožni odbor OF v tem dokumentu tudi sporoča NOO, da je potrebno vsako prehranjevanje partizanskih čet iz teh zalog javiti rajonskemu odboru OF. Ta je nato sporočila, da je prišlo do takšnega načina oskrbovanja s hrano naprej komandantu bataljona in od njega zahtevala povrnitev hrane. Sredstva so se nato vrnila po vsej verjetnosti iz vojaških skladišč, s pomočjo katerih naj bi vojaške oblasti tudi skrbele za prehrano vseh partizanskih čet (Mikuž 1969: 31).

Z osvobojenim ozemljem so oblasti dale v polno veljavo tudi odlok o narodnem davku, katerega je sprejel septembra 1941 SNOO. To je bil progresivni davek, katerega je moral plačati mesečno vsak prebivalec osvobojenega ozemlja, z dohodki od dela ali premoženja. Bogatejši so plačali več, revnejši manj ali pa so bili plačila celo opravičeni, če tega bremena niso zmogli. Davkoplačevalce je v primeru, da so živeli na osvobojenem ozemlju ocenil NOO, če pa so ti živeli na neosvobojenem ozemlju so njihovo ocenitev opravili terenski odbori OF. Poleg obstoječe težnje po uvedbi obveznega narodnega davka, pa so oblasti močno propagirale tudi posojilo svobode in prostovoljne prispevke (Mikuž 1969: 29, 30; Stepančič

1990: 37; Vujović 1990: 30).⁸

Močan udarec je prvim začetkom slovenskega partizanskega gospodarstva na osvobojenem ozemlju zadala velika poletna italijanska ofenziva leta 1942, ki je postopno uničevala osvobojeno ozemlje (Klanjšček 1978: 321; Mikuž 1969: 34). Začela se je 16. julija 1942, svoj višek dosegla konec avgusta in bila prekinjena nato šele 4. novembra 1942 (Klanjšček 1978: 308, 320; Stepančič 1990: 52). Tekom ofenzive je bilo tako izgubljeno obsežno osvobojeno ozemlje na Dolenjskem in Notranjskem, ukinjen je bil Narodnoosvobodilni svet (NOS) s svojimi poverjeništvu, z delom so prenehali tudi pred kratkim izvoljeni NOO, posledice pa so bile tudi za ostale organe oblasti. Partizanskim gospodarskim in intendantskim organizacijam pa je bilo v ofenzivi uničenih večje število skladišč, skoraj vse partizanske delavnice z materialom in izdelki, partizanske udarne brigade in odredi pa so se mogli pri oskrbovanju vrniti na stopnjo pred nastankom osvobojenega ozemlja (Podnar 1986: 10, 22; Stepančič 1990: 52).

Po najhujših italijanskih ofenzivnih udarcih je bil prvi dokument, ki je partizanskim enotam zadal nalogo zbiranja živeža za prihodnje mesece ter gradnjo skladišč za lastne in skupne rezervne potrebe, izdan 14. septembra 1942 s strani Glavnega poveljstva (Trgo 1958: 65, 69). Temu dokumentu oziroma navodilu so nato sledili še drugi, ki so se dotikali partizanskega gospodarstva; enega od teh je 18. septembra 1942 izdalo Glavno poveljstvo, skupina Leskošek – Kardelj (Mikuž 1969: 34; Trgo 1958: 92–97), drugega pa dan za tem, drugi del Glavnega poveljstva, skupina Kidrič – Maček (Mikuž 1969: 35; Trgo 1958: 97–99). Oba dokumenta sta si enaka v točkah v katerih ukazujeta vsem partizanskim enotam oskrbo z opremo, prvenstveno predvsem z obutvijo in hrano. Prvi dokument se od drugega razlikuje le v tem, da nekoliko bolj poudarja potrebo k postavljanju premičnih delavnic za opremo in mobilizacijo lokalnih obrtnikov, poleg tega pa se dotika tudi finančnega področja. Iz tega dela dokumenta je namreč mogoče razbrati, da so bili v tistem času poleg obveznic posojila iz leta 1941 v obtoku tudi boni oziroma partizanske obveznice, obe vrsti tiskanega denarnega papirja

8 Vpogled v to, kako je potekalo denarno poslovanje partizanske enote, omogoča poročilo poveljstva 3. bataljona Notranjskega odreda oziroma bataljona Miloša Zidanška, z dne 9. junija 1942, ki je bil rezultat upoštevanja ukaza 3. grupe odredov z dne 30. maja 1942, o ureditvi administracije v partizanskih enotah. S tem se je pričelo tudi uvajanje knjigovodskih knjig. O stanju bataljonske blagajne nam dokument posreduje podatke, ki kažejo, da je imel bataljon v blagajni 6.206 lir (632,93 €). Glavni dohodek sta tvorila prodaja kože v višini 1.230 lir (125,44 €) in dotacije poveljstva Notranjskega odreda v višini 4.000 lir (407,94 €). Skupaj je imel bataljon za 3.736 lir (381,02 €) izdatkov, od tega le za sol in cigarete skupaj 1.823 lir (185,92 €), medtem ko pa se je s preostankom krilo druge izdatke, kot so bile čevljarske potrebščine, nekaj od tega denarja pa je bilo izdano tudi drugi in četrti četi. Vse štiri čete bataljona so imele svoj denar, v skupni vsoti 3.330 lir (339,61 €) (Intendantska služba u NOR-u 1973: 98, 99; Mikuž 1969: 32; Regent 1953: 297–299; Stepančič 1990: 49; Trgo 1956: 41).

oziroma vrednostnih papirjev pa je ta skupina Glavnega poveljstva pošiljala tudi tretji grupi odredov (Kos 1977: 28; Mikuž 1969: 34, 35; Trgo 1958: 95–99).

Obveznica pet odstotnega posojila svobode in bon oziroma obveznica Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, prvič izdana avgusta 1942, sta bila dva različna tiskana vrednostna papirja. Oba je izdajal gospodarsko-finančni odbor OF. Razlika med obema je bila v tem, da je bila na obveznici napisana vsota, ki jo je kdo dal za posojilo, ta pa se je nato obrestovala po pet odstotni stopnji. Na drugi strani pa je bil bon prvi partizanski denar, katerega vrednost je temeljila na vsoti z obveznicami nabranega denarja oziroma posojil, o katerih so vodili zelo natančno evidenco; z njim so partizani pričeli kupovati hrano že jeseni leta 1942. Tiskanje obeh vrednostnih papirjev je bilo drago in zamudno, zato so opustili tiskanje obveznic, obdržali pa so bone, vendar so, dokler so imeli še obveznice, tudi te unovčevali kot bone. Tako je v tem primeru nekdo, ki je prodal hrane za 1.000 lir (101,99 €), dobil obveznico z vsoto posojila, vendar pa se ta obveznica zdaj ni več obrestovala in je imela samo vrednost 1.000 lir kot pravi bon. Kasneje so se v obtoku kot plačilno sredstvo obdržali le še boni in lire, vendar pa so se partizanske enote ob pomanjkanju zadnjega pri nakupih zatekle tudi k izdajanju priznanice oziroma potrdil (Kos 1977: 27, 28; Mikuž 1969: 35; Stepančič 1990: 38).

Težave s prehranjevanjem enot so se začele kmalu kazati zlasti v krajih, kjer so se pričele širiti oborožene vaške straže oziroma, kot so bili uradno poimenovani, pripadniki *Milizia volontaria anticomunista* (Klanjšček 1978: 1063) (MVAC) (Mikuž 1969: 36).⁹

30. oktobra 1942 sta IOOF in Glavno poveljstvo izdala skupno okrožnico o zbiranju hrane vsem okrožnim odborom OF ter odrednim in bataljonskim komandam. Ta okrožnica je zlasti pomembna zato, ker je uvedla in potrdila dve temeljni načeli, ki sta ostali v veljavi ves čas NOB. Prvo sta bila način in oblika pridobivanja hrane preko prostovoljnih in prisilnih nakupov ter s pomočjo rekvizicije, drugo pa je bila določba, da je potrebno vso, na takšen način pridobljeno hrano plačati z boni ali denarjem. Prisilnim nakupom so bili zlasti izpostavljeni tisti, ki hrane niso bili pripravljeni prostovoljno prodajati, medtem ko se je z

⁹ Italijanski okupator je ob pomoči duhovščine prvo postojanko vaških straž ustanovil 31. julija 1942 v Begunjah pri Cerknici; večje število oddelkov pa je bilo drugod po Ljubljanski pokrajini ustanovljeno v zadnjem mesecu italijanske ofenzive leta 1942, nekaj pa tudi v času neposredno po ofenzivi (Klanjšček 1978: 328, 329).

rekvizicijo nastopalo pri izrazitih belogardistih. Glede plačevanja je bilo določeno, da se premožnejšim hrano plačuje z boni in obveznicami, medtem ko se revnejšim plačuje z denarjem (Intendantska služba u NOR-u 1973: 136, 143, 275; Šnuderl 1949: 61; Trgo 1958: 211, 212; Vujović 1990: 124, 149). Nekoliko kasneje se je pričela uveljavljati tudi konfiskacija ali prisilni odvzem, vendar je bilo to mogoče izvesti le na podlagi obsodbe partizanskega vojaškega sodišča (Mikuž 1969: 37; Stepančič 1990: 39).

Iz poročila poveljstva Cankarjeve brigade Glavnemu poveljstvu, sredi novembra 1942, lahko zasledimo, da jim je delala oskrba s hrano za brigado na Kočevskem velike težave, vendar pa se je stanje nekoliko izboljšalo po premiku na Dolenjsko. Kljub temu bi brigada mesečno potrebovala kar 50.000 lir (5.099,31 €) za redne izdatke (Mikuž 1969: 37; Trgo 1958: 266).¹⁰

Finančnega področja se je po ofenzivi zopet dotaknila posebna okrožnica IOOF, z dne 2. decembra 1942. Ta je okrožne odbore OF opozarjala na znatno popuščanje pri organizaciji denarnih in drugih gmotnih sredstev zaradi ofenzive ter da se odlok o davku in posojilu ter navodila v zvezi s tem ne izvajajo več redno. Zaradi tega je IOOF naročil, naj se v okrožjih znova vzpostavijo blagajniške organizacije v prejšnjem obsegu ter da naj se prične takoj pobirati davek in posojilo tako kot je bilo to organizirano že pred veliko poletno italijansko ofenzivo tega leta (Lukman in drugi 1968: 108, 109; Mikuž 1969: 37).

26. novembra 1942 se je v Ljubljanski pokrajini začela štiri mesece trajajoča partizanska protiofenziva, katere rezultat pa ni bila obnova prejšnjega osvobojenega ozemlja, ampak pridobljeno ozemlje na Gorjancih, Kočevskem, obrobju Suhe krajine, na krimskorakitniškem območju, v Loškem potoku in ob Kolpi. V tem obdobju je bilo oskrbovanje s hrano in opremo zelo različno. Če so se enote nahajale na ozemlju, ki ni bil močno opustošeno od Italijanov oziroma na ozemlju kjer je bilo ohranjeno delovanje organov oblasti skupaj z odbori OF ali pa na ozemlju, ki je podpiralo osvobodilno gibanje, je prehranjevanje potekalo po ustaljenih vzorcih, vendar pa je bilo takšnega ozemlja malo, kajti enote so prodirale tudi na območja pod

10 V tem obdobju pa težavo za brigade ni predstavljal le živež, vendar zaradi nenehnih premikov tudi obleka in obutev, za prihajajočo zimo pa je izredno primanjkovalo šotorskih kril, plaščev, odej ter toplega zimskega perila in oblačil. V tem obdobju je bila s tem materialom dobro založena le Ljubljana iz katere pa ni bilo več mogoče brez večjih nevarnosti transportirati obsežnejših pošilk. Kljub temu so bile 21. novembra 1942 iz Ljubljane na železniško postajo Mirna odpremljene tri vgonske pošiljke raznovrstnega blaga za prihajajočo zimo. Ta material je nato, ob demonstrativnem napadu na to železniško postajo, prevzela Gubčeva brigada in ga razdelila med borce svoje in Cankarjeve brigade ter med pripadnike Vzhodnodolenjskega in Zahodnodolenjskega odreda. Konec novembra 1942 pa je bila iz Ljubljane preko Novega mesta v Stražo na enak način poslana še pošiljka sanitetnega materiala, katerega je prevzela Tomšičeva brigada (Stepančič 1990: 56, 57; Vujović 1990: 181).

nadzorom nasprotnika. V takšnih okoliščinah so se intendant posluževali rekviriranja živeža pri belogardistih in ustaših ali pa so, če je bilo mogoče, hrano in drugo potrebno opremo zaplenili. Zadnjega so se tako poslužili v uspešni operaciji proti italijanskim enotam v Žumberku, od 29. januarja do 2. februarja 1943, in po zmagi v Jelenovem žlebu, vendar jim je s tem uspelo zadovoljiti le del potreb. Razmere v prehrani so se izboljšale šele spomladi 1943 (Stepančič 1990: 70, 71; Vujović 1990: 34).

V prvem obdobju razvoja slovenskega partizanskega gospodarstva, do konca partizanske protiofenzive pozimi 1942/1943, ne moremo govoriti o nekih posebnih razvojnih oblikah partizanskega gospodarjenja za druge slovenske pokrajine; v tem času je namreč na tem področju prednjačila predvsem Ljubljanska pokrajina oziroma v prvi polovici obdobja le Ljubljana, ki je bila središče vseljidskega odpora in vstaje proti okupatorju, hkrati pa največji vir materialnih sredstev za NOB in po ustanovitvi tudi za partizanske oddelke Slovenije (Intendantska služba u NOR-u 1973: 171; Mikuž 1969: 38; Stepančič 1990: 7).

5. OBDOBJE OD KONCA PARTIZANSKE PROTIOFENZIVE POZIMI 1942/1943 DO PRVEGA ZASEDANJA SLOVENSKEGA NARODNOOSVOBODILNEGA SVETA

5.1 RAZVOJ V OBDOBJU PO OFENZIVI VSE DO KAPITULACIJE ITALIJE

Uspeh partizanske zimske ofenzive je dal ljudem nov zagon. Tako so bili ob pomoči IOOF obnovljeni in na novo ustanovljeni terenski odbori OF, v večini vasi so bili ponovno postavljeni zaupniki OF, okrožni in rajonski gospodarski referenti v odborih OF pa so pričeli obnavljati sistem oskrbe partizanov, seveda z obzirom na to, da sedaj ni bilo več pravega in stalno strnjenega osvobojenega ozemlja. Začetek tega obdobja zaznamuje tudi preselitev vodstvenih organov NOB iz Polhograjskih dolomitov v Kočevski rog v t.i. Bazo 20 – 21. Kar se tiče finančnega položaja NOB takrat, zanj lahko rečemo, da ni bil dober. To je IOOF 6. maja 1943 tudi priznal poverjeništvu IOOF v Ljubljani (Adamič in drugi 1989: 60) ter v okrožnici 10. maja 1943 tudi okrožnim odborom OF. Poleg tega je IOOF v tej okrožnici najprej zahteval odgovor na to, kako je bilo urejeno poslovanje v odborih OF in kako je s pobiranjem davka in prostovoljnimi denarnimi prispevki. V okrožnici pa je še pomembnejše določilo, v katerem IOOF pravi, da sme okrožni odbor OF kriti svoje potrebe le iz denarja, ki ga je dobil preko nabranega davka ter ne iz sredstev posojila svobode. Iz tega sledi, da je okrožje plačevanje aktivistov, tehnike in podpor žrtvam okupatorjevega nasilja lahko krilo le iz sredstev davka, medtem ko naj bi ostali denar redno vsak mesec, skupaj z mesečnimi obračuni, pošiljalo IOOF. Izrecno je bilo tudi naročeno, da morajo okrožni odbori pošiljati vsa posojila naravnost IOOF, poleg tega pa niso dolžni in zato tudi ne smejo dajati denarja partizanskim enotam in bolnišnicam (Adamič in drugi 1989: 106, 107; Klanjšček 1978: 449;

Mikuž 1969: 39, 40; Stepančič 1990: 73).

Ena od akcij zbiranja materialnih sredstev za NOV je bila organizirana v začetku maja 1943, ko je IOOF med 13. in 20. junijem 1943 uvedel t.i. nabiralni teden. V tej akciji naj bi ljudje darovali hrano, obleko, denar, obutev, sanitetni material idr. ter s tem pomagali pokriti najnujnejše potrebe partizanskih enot na Dolenjskem in Notranjskem. Namen akcije je bilo tudi to, da akcija ne bi bila le enkratno dejanje, temveč da bi postala stalna praksa (Mikuž 1969: 40; Stepančič 1990: 74).

Sredi junija 1943 je bil pri Glavnem štabu NOV in POS¹¹ ustanovljen ekonomski odsek, ki je dobil nalogo, da skrbi za hrano in opremo NOV in POS. Odslej je oskrbovanje enot z materialno tehničnimi sredstvi potekalo tako, da so se morali intendant enot zaradi nakupa živil in opreme zglasiti pri gospodarskem referentu okrožnega ali okrajnega odbora OF, v območje katerega je enota prišla, gospodarski referent pa je nato določil, kje naj opravijo prostovoljni in prisilni odkup. S tem je bilo mišljeno izvajanje racionalnejšega črpanja terena, vendar se kljub temu ni bilo mogoče vselej držati te določbe, zaradi česar je prihajalo do pogostih trenj med intendant in gospodarskimi referenti. Poleg tega je ekonomski odsek popolnoma prepovedal rekvizicije in odmeril dnevni obrok mesa v partizanskih enotah na 300 g po osebi (Jurišević 1975: 25, 26; Klanjšček 1978: 450; Mikuž 1969: 40; Stepančič 1990: 77, 78).

Iz časa ustanovitve ekonomskih odsekov pri Glavnem štabu NOV in POS v juniju 1943, imamo tudi prva poročila o partizanskem gospodarstvu na Primorskem. Redni dohodki v tej pokrajini so bili takrat narodni davek, posojilo svobode, prostovoljni prispevki in dohodki od prodane literature. Kar se tiče sredstev posojila svobode so ta morala biti sproti odvedena pokrajinskemu odboru, medtem ko so preostala finančna sredstva ostala okrožjem za njihove izdatke, kot so kritje stroškov aktivistov, pomoč žrtvam nasilnih dejanj okupatorja in podobno. Okrožja tudi na Primorskem niso denarno podpirala NOV (Adamič in drugi 1989: 621, 622; Mikuž 1969: 40, 41).

10. julija 1943 je IOOF pri vseh političnih predstavništvih OF ponovno uvedel gospodarske

11 Glavno poveljstvo se je začelo imenovati Glavni štab NOV in POS v januarja 1943 (Mikuž 1961: 177).

komisije (GK) (Adamič in drugi 2001: 170–172; Klanjšček 1978: 534; Mikuž 1969: 41; Stepančič 1990: 78). Te komisije so bile sicer ustanovljene že junija 1942, vendar takrat z namenom, da poskrbijo za čim večjo in intenzivnejšo obdelavo zapuščene kočevske zemlje ter da jo delijo v brezplačno uporabo interesentom, ki so bili dolžni oddajati za vojsko le manjši del viškov, seveda če so jih kaj pridelali; takrat so se glede na svoje naloge te komisije razvijale bolj v smeri nekakšnih razlastitvenih odborov (Mikuž 1969: 29; Stepančič 1990: 36, 37). Leta 1943 pa so z ustanovitvijo še dodatne oziroma krovne Osrednje gospodarske komisije (OGK) pri IOOF, ki je bila nadrejena vsem ostalim GK, poskušali doseči, da bi ta novi organ na vsem slovenskem ozemlju organiziral in izvedel načrtno in premišljeno gospodarsko pomoč NOV in civilnemu prebivalstvu. Poleg OGK je IOOF postavil še okrožne, okrajne in terenske oziroma vaške GK (Adamič in drugi 2001: 170; Klanjšček 1978: 534; Mikuž 1969: 41; Stepančič 1990: 78). Od vseh GK so imele najtežavnejše delo ravno terenske oziroma vaške GK, ki so v primeru Ljubljanske pokrajine obsegale celoten terenski odbor OF, medtem ko so bile drugod, npr. na Gorenjskem, te vaške gospodarske komisije večino časa svojega obstoja strogo ločene od terenskih odborov OF ter so delovale povsem samostojno. Naloge teh GK so bile popis presežkov hrane in živine v vasi, nato pa nakup hrane, pri revnejših z denarjem in z boni pri ostalih ljudeh, ter skladiščenje te hrane pri zanesljivih ljudeh ali pa v lastnih skladiščih. Poleg tega so morale preprečevati oddajo ali prodajo pridelkov okupatorju, belogardistom ali prekupčevalcem. Oddajo nabrane in uskladiščene hrane je nato vodila OGK. Intendant i vojaških enot, ki so hoteli dobiti ta sredstva iz skladišč, so morali imeti posebna dovoljenja OGK ali ekonomskega odseka Glavnega štaba. Poleg že zgoraj naštetih nalog so morale vaške GK organizirati še nabiranje gob, jagod, lipovega cvetja, sadja, zdravi l n i h zelišč, blaga za obleke in obutev. Njihova izredno pomembna naloga je bila tudi razreševanje problema prehrane za prebivalstvo na polosvobojenih ozemljih, kar so se lotevali s prodajo ali zamenjavo hrane tistim, ki je niso imeli dovolj oziroma z obvezo posameznih posestnikov, da bi potrebne preživljali v lastnem gospodinjstvu (Adamič in drugi 2001: 173–175, 323–325; Adamič in drugi 2003, str. 383–385; Juriševič 1975: 26; Mikuž 1969: 41; Stepančič 1990: 78–80).

Po vsej verjetnosti pa intendant i niso bili popolnoma seznanjeni z delom GK, zato je zaradi pomanjkljivosti pri opravljanju intendantskih nalog v enotah partizanske vojske ekonomski odsek pri Glavnem štabu, v začetku avgusta 1943, izdal intendantom posebna tehnična

navodila, v katerih je poudaril, da bo OGK postopoma prevzela oskrbovanje vojske z vsemi potrebščinami. Tako so na terenu morale GK nabrati hrano izročiti enotam NOV brezplačno, v primerih ko pa GK hrane niso imele uskladiščene, so morali člani GK dati intendantu enote podatke za nakup hrane ali drugega materiala. Nakup je nato opravila partizanska enota ob navzočnosti pristojnega člana GK oziroma gospodarskega referenta terenskega odbora OF, ki je nakup tudi plačal. V izjemnih primerih, ko članov GK ni bilo mogoče najti oziroma GK niso obstojale, je moral biti ob nakupu navzoč politkomisar enote, ki je bil zadolžen za plačilo blaga in politično prepričanje ljudi, da mora vojska pač jesti (Mikuž 1969: 42; Stepančič 1990: 82, 83).¹² Z določbo 4. septembra 1943 je bila uvedena tudi konfiskacija, ki je na terenu predstavljala še eno možnost pridobivanja sredstev (Mikuž 1969: 42; Stepančič 1990: 83).

Sredi avgusta 1943 je OGK na polosvobojenem ozemlju v Ljubljanski pokrajini uvedla še trošarino na zaslužek od vsake prodaje trgovskega značaja. Ta dajatev je bila obvezna, tako kot že prej uvedeni redni davek (Adamič in drugi 2003: 174; Mikuž 1969: 42, 43; Stepančič 1990: 87, 89).

Kar se tiče pošiljk ljubljanske organizacije OF je potrebno omeniti, da je bila v avgustu 1943 na železniški postaji Straža – Toplice sprejeta zadnja vagonška pošiljka tega odseka OF, namenjena partizanom (Mikuž 1969: 43; Stepančič 1990: 89). Pri tem je potrebno omeniti tudi pričetek angleške pomoči, predvsem v obliki oblačil in čevljev. Do prvega takšnega letalskega transporta je prišlo v sredini avgusta 1943, ko je bila pomoč odvržena nad spuščališče v Kočevskem rogu in Žumberku. Vendar pa v tem primeru ni šlo za velike količine blaga, poleg tega pa je bil del opreme tudi že ponošen (Mikuž 1969: 43; Stepančič 1990: 89).

Zaradi raznih težav do katerih je še vedno prihajalo med GK in partizanskimi enotami, je IOOF 25. avgusta 1943 izdal okrožnico, v kateri je bilo določeno, da mora član GK ali gospodarski referent območnega odbora OF sam poiskati intendanta enote, ki je prišla na območje GK ali odbora OF. Okrožnica je bila izdana zaradi neprijetnosti v rajonih

¹² Lastne ukaze o pridobivanju hrane oziroma v tem primeru le povzeta določila nadrejenih, pa so izdajala tudi poveljstva partizanskih enot. Iz 19. avgusta 1943 je tako ohranjen ukaz 14. divizije, ki poudarja, da mora biti opravljanje prisilnih odkupov v popolnem soglasju z okrožnicami IOOF, v sporazumu s političnimi delavci in na podlagi njihovih podatkov. Poleg tega ukaz določa, da morata biti pri takšnih odkupih prisotna intendant in politkomisar enote, pri količini odkupljene hrane pa je potrebno gledati na to, da se ljudem pusti dovolj za preživetje do prihodnje letine ter da se odkupi le tisto kar vojska potrebuje. Prepovedano pa je prisilno odkupovati sladkor, riž, suho meso itd. (Mikuž 1969: 43).

gospodarskih komisij oziroma odborov OF, do katerih je navadno prihajalo po izvedbi partizanskih odkupov hrane, ki so bili opravljeni brez prisotnosti gospodarskega aktivista. Krivda za težave pa ni bila vedno na strani partizanskih enot, kajti člani GK oziroma gospodarski referenti območja odbora OF so se namreč večkrat poskrili, ko je v njihov rajon prišla partizanska enota, kljub temu da bi morali biti obvezno na kraju odkupa. Okrožnica je tudi določila, da se enote NOV oskrbijo z živili iz zalog GK oziroma pri ljudeh katere določi gospodarski aktivist, seveda ob prisotnosti tega aktivista oziroma člana odbora OF, ki je tudi zadolžen za plačilo blaga. Sredstva za nakup je morala dati GK, če jih ni imela, pa jih je moral dati pristojni odbor OF. V primeru, ko pa tudi ta ni imel sredstev, je nabavljeno blago plačal intendant partizanske enote. Dogajalo se je tudi, da v kraju ni bilo GK; takrat je bila naloga terenskega odbora OF oziroma vaškega zaupnika sklicati vse vaščane ne glede na politično opredeljenost, nakar so se skupaj pomenili o oskrbi enote, ki je prišla v kraj (Adamič in drugi 2003: 301–303; Mikuž 1969: 44; Stepančič 1990: 83).

Najpomembnejše načine pridobivanja hrane je IOOF zadnjič natančno določil 6. septembra 1943. Za prisilni nakup oziroma odkup je določil, da je to nakup blaga, npr. hrane, obleke, vozne in vprežne živine, ki je potreben NOV za zadovoljitev potreb, proti takojšnjem plačilu v gotovini. Rekvizicija je bila po teoriji nakup blaga na bone, obveznice ali rekvizicijska potrdila. Za ta potrdila je bilo določeno, da morajo vsebovati natančne podatke od koga, kdaj in koliko je bilo rekviriranega blaga ter njegova vrednost. Vendar pa naj bi bila ta dva, zgoraj opisana načina pridobivanja hrane uporabljena le takrat, ko prostovoljni prispevki in zaloge GK ne bi zadostovali; poleg tega se naj bi ju uporabilo najprej pri premožnejših ljudeh, ne glede na politično opredelitev, z odvzemom njihovih presežkov in šele če takšnega sloja ljudi ne bi bilo v kraju oskrbovanja, bi se lahko tako postopalo tudi pri revnejših. Podatke potrebne za takšen način oskrbe sta morala soglasno dati terenski odbor OF in GK. Kot kazenski ukrep vojaških sodišč proti narodnim sovražnikom, med katere bi lahko prištevali okupatorje, belogardiste, vohune, dezerterje iz NOV in druge, je bil predviden prisilni odvzem ali rekvizicija, deleža oziroma vse lastnine; vendar je do izvršitve tega lahko prišlo le na temelju razsodbe vojaškega sodišča (Adamič in drugi 2003: 174; Intendantska služba u NOR-u 1973: 141, 143, 146; Mikuž 1969: 44, 45; Stepančič 1990: 84) – ne glede na poimenovanje je bila to konfiskacija.

Če primerjamo določbe IOOF o načinih pridobivanja hrane iz 6. septembra 1943 z ostalimi okrožnicami vse nazaj do tretje oziroma septembrske številke Dela iz leta 1941 vidimo, da so ves čas glavni način v pridobivanju hrane predstavljali prostovoljni prispevki ljudi, nabrana sredstva terenskih odborov OF, od junija 1942 naprej pa še prispevki prvih GK. Od sredine junija 1943 naprej je nato primarno vlogo v zagotavljanju hrane in opreme za NOV in POS prevzel na novo ustanovljeni ekonomski odsek pri Glavnem štabu NOV in POS, ki je s podrejenimi gospodarskimi referenti okrožnih ali okrajnih odborov OF določal kraje, v katerih in ljudi, pri katerih so se opravljali prostovoljni in prisilni odkupi. Zadnja dva postopka pridobivanja sredstev od ljudi sta bila znana že od začetka NOB, do septembra 1943 pa se je načeloma izkristaliziralo kaj naj bi oba izraza pomenila in kako je potrebno ob obeh dejanjih postopati. Najpomembnejše je bilo to, da so ljudje v obeh primerih dobili nadomestilo za prodano oziroma odvzeto blago, le da so v prvih primerih večinoma operirali z denarjem, v drugih pa s partizanskimi vrednostnimi papirji in potrdili. Kot zadnji način pridobivanja hrane in drugih sredstev za potrebe NOV in POS pa je obveljala prisilna rekvizicija, prisilni odvzem oziroma konfiskacija; isto dejanje je tekom trajanja NOB drugače poimenovano. Konfiskacijo je bilo že od začetka dovoljeno izvajati pri sodelavcih okupatorja oziroma narodnih sovražnikih, proti koncu leta 1942 pa je tukaj prišlo do spremembe, saj jo je bilo od takrat naprej mogoče izpeljati le na podlagi obsodbe vojaškega sodišča. Svoj delež hrane in drugih sredstev zbranih v lastnih skladiščih pa je, v sistemu oskrbe od druge polovice leta 1943 naprej, prispevala tudi OGK s podrejenimi GK. Pri tem je pomembno, da njihova gospodarska pomoč ni bila namenjena le NOV in POS, ampak tudi civilnemu prebivalstvu (Adamič in drugi 2003: 174, 301–303, 470, 471; Ferenc in drugi 1962: 100; Intendantska služba u NOR-u 1973: 128; Klanjšček 1978: 100–102, 129; Mikuž 1969: 19, 20, 36, 37, 40, 44, 45; Regent 1952: 25, 26, 67, 68, 71, 186; Stepančič 1990: 9, 10, 39, 74, 77, 78, 83, 84; Trgo 1958: 211, 212; Vujović 1990: 62, 63).

Oskrba NOV in POS se je tako v večini uredila do kapitulacije Italije in je na območjih, na katerih so bili prisotni oblastni organi NOB, potekala na urejen način od proizvajalca preko nakupa GK ali gospodarskega referenta pri odborih OF do intendantov ali poveljstev vojaških enot NOV in POS (Stepančič 1990: 94).

5.2 RAZVOJ PO KAPITULACIJI ITALIJE

Po kapitulaciji Italije, 8. septembra 1943, in nastanku velikega osvobojenega ozemlja v Ljubljanski pokrajini, so oblast na terenu prevzeli odbori OF in vojaški organi. Že 13. septembra 1943 je IOOF sprejel sklep o stomilijonskem posojilu v dinarjih v obliki bonov in sklep o ustanovitvi upravne komisije (UK) za osvobojeno ozemlje v Ljubljanski pokrajini, ki je predstavljala nekakšno vmesno stopnjo v razvoju javne uprave na osvobojenem ozemlju vse do ustanovitve Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS), februarja 1944 (Ferenc 1961: 88; Klanjšček 1978: 532, 538, 539; Klanjšček 1982: 72; Mikuž 1969: 45; Štepančič 1990: 112, 113). Hkrati so bili imenovani tudi resorni načelniki in člani IOOF oziroma vrhovnega plenuma OF za odseke financ, industrije ter gospodarstva in prehrane (Mikuž 1969: 45, 46; Štepančič 1990: 113). Poleg tega je ta dan Glavni štab, z namenom uskladitve sodelovanja civilnih in vojaških oblasti in na osnovi odredbe Glavnega poveljstva iz septembra 1942, ustanovil šest področnih komand, ki so obsegale rajone okrožnih odborov OF. Ena iz med glavnih nalog področnih komand je bila tudi skrb za prehrano NOV (Ferenc 1961: 64, 78, 79; Klanjšček 1978: 550; Mikuž 1969: 45). Glede opreme je potrebno omeniti, da se je stanje v enotah NOV in POS, po prevzemu skladišč in orožja enot italijanske vojske, močno izboljšalo (Klanjšček 1978: 516; Klanjšček 1982: 65, 66; Vujović 1990: 133, 134).

Z namenom da bi se partizanske enote razbremenilo opravič vojaške in politične oblasti, je bilo nato osvobojeno ozemlje Ljubljanske pokrajine, po kapitulaciji Italije septembra 1943, v mesecu dni organizacijsko razdeljeno na tri komande vojnih področij (belokranjsko, novomeško in ribniško) ter trinajst komand mest, podrejenih komandam vojnih področij. Naloge komand vojnih področij so bile mobilizacija vseh sposobnih ljudi v enote NOV in POS, ustanavljanje partizanskih delavnic in skladišč, organizacija javnih del sporazumno z odbori OF, ureditev zdravstvene službe v zaledju, ureditev prometnih zvez, skrb za nemoteno opravljanje vojaških transportov ter v sodelovanju s za to zadolženimi organi, preganjanje pete kolone in vsakršnih sodelavcev okupatorja. Naloge ekonomskih odsekov komand področij pa so bile skrb za prehrano vseh enot, ki so bile stalno ali začasno na njihovem področju ter zalednih organov in ustanov, pod nadzorom pa so imele tudi nekdanja zapuščena vojaška skladišča. Postopek nabave hrane je potekal tako, da je ekonomski odsek dobil in plačal hrano pri okrožni GK, ki je to hrano kupila neposredno pri kmetih (Intendantska služba

u NOR-u 1973: 277; Klanjšček 1978: 550; Mikuž 1969: 52; Podnar 1986: 6; Stepančič 1990: 132). GK so tako postale izredno pomemben upravni faktor, s pomočjo katerega je bila urejena prehrana NOV; to je UK tudi poudarila v okrožnici 2. oktobra 1943 (Mikuž 1969: 52).

Izmed prvih zadanih nalog se je morala novoustanovljena UK najprej lotiti organizacije GK, vse od okrožnih pa do vaških. Okrožne GK naj bi imele po pet referentov za področja gospodarstva, trgovine, obrti in industrije, kmetijstva in prehrane, poleg referentov pa še okrožnega intendanta. Podobno so bile organizirane okrajne GK, medtem ko pa naj bi imele vaške GK le vaškega gospodarskega referenta, prehranjevalnega intendanta ter zastopnico protifašistične fronte žensk (Antifašistički front žena oziroma AFŽ) (Klanjšček 1978: 1063). Najtežavnejše delo je bilo tako zaupano ravno vaškim GK, katerih naloge pa so v večini ostale enake (Klanjšček 1978: 539, 540; Mikuž 1969: 46) kot so jim bile določene že ob ustanovitvi 10. julija 1943 s strani IOOF (Adamič in drugi 2001: 170–175, 323–325; Mikuž 1969: 41) in nato večkrat ponovljene v naknadnih okrožnicah. Kot dodatno nalogo so dobile le še skrb za vaško slogo (Adamič in drugi 2003: 382–385; Mikuž 1969: 46).

24. septembra 1943 je bil sestanek članov UK pri IOOF in OGK, na katerem je bilo urejeno razmerje med OGK in odsekom za gospodarstvo in prehrano UK. Sklenjeno je bilo, da ostane OGK na območju vsega osvobojenega ozemlja centralni urad za vse gospodarsko poslovanje z nalogami vodenja gospodarstva na terenu, zbiranja materiala in vsakomesečnega poročanja odseku za gospodarstvo in prehrano pri UK; UK je s tem postala upravno-administrativni aparat pri IOOF. Na seji so bile tudi natančno določene naloge vseh ostalih gospodarskih komisij nižjih stopenj. Naloga rajonske oziroma okrajne GK je bila ugotavljanje produkcijske možnosti in zmožnosti oskrbovanja ter nadzor dela terenskih oziroma vaških GK, v svojem rajonu oziroma okraju. Poleg tega naj bi skrbela za organizacijo skupnega dela in pomoči, ugotavljala potrebe porabnikov v rajonu, sestavljala statistiko prebivalstva, izdajala živilske nakaznice oziroma karte za prejemanje blokirane blaga pri trgovcih, nadzirala krajevni promet z živili in živino, razdeljevala zaplenjeno blago, skrbela za veterinarsko službo, sodelovala z enotami NOV, zanje zbiral živila, nakupovala blago po pooblastilu okrožne GK, sodelovala pri prisilnih odkupih, organizirala rajonska skladišča, vodila gospodarsko propagando, organizirala krojaške in čevljarske delavnice ter šivalnice za perilo za zadovoljevanje potreb vojske, organizirala okrajne klavnice in delila meso, nadzirala trgovce

in obrtnike, skrbela za preganjanje črne borze itd. Kot nakupovalci blaga so okrožne in podokrožne GK delovale preko vaških in rajonskih GK, pooblaščenih nakupovalcev, ali pa so nakupovale same. Zadolžene so bile tudi za določanje okvirnih cen, če te že niso bile maksimizirane, opravljale so prisilne odkupe s svojimi organi v sodelovanju z vaškimi in rajonskimi GK, vodile so evidenco med pridelki in stanjem živine, zbirale so živila za prehrano NOV in o tem obveščale komande področij, vodile so evidenco blaga in knjigovodstvo, ločeno za bone in denar. Naloge po stopnji najnižjih GK, točneje terenskih oziroma vaških GK, ki naj bi po možnosti delovale v vsaki vasi, pa so bile vodenje statistike pridelkov in živine, organizacija intenzivnega obiranja sadja, nabiranja gob, zdravilnih zelišč in pridelovanja povrtnine, organiziranje vaških gospodarskih zborovanj, skrb za vaško slogo, za pravilno ravnanje s pridelki, skrb za skupno obdelovanje itd. (Mikuž 1969: 47, 48; Stepančič 1990: 116–118).

Vzporedno z delom UK pa je potekala tudi gospodarska dejavnost Glavnega štaba in vojaških enot. Ekonomski odsek Glavnega štaba je tako že 17. septembra 1943 določil, da mora imeti vsako poveljstvo svojo blagajno, blagajnik pa mora voditi blagajniške knjige, v katere vpisuje posebej gotovino, bone in obveznice, s čimer so tukaj mišljene kopije potrdil, ki so jih dobivali kmetje od vojaških intendantov, če enota ni imela denarja ali bonov. Poveljstva so bila razdeljena v tri stopnje. V najvišji, prvi stopnji so bila poveljstva divizij, komande področij, bolnišnice in poveljstva samostojnih enot, za vse v tej stopnji pa je bilo značilno, da jih je z denarjem oskrboval Glavni štab neposredno. V drugi stopnji so bila poveljstva brigad in komand mest, v tretji pa poveljstva bataljonov v brigadah. Za poveljstva druge in tretje stopnje je bilo določeno, da morajo ves denar, ne glede na to kako so ga dobili, pošiljati poveljstvom prve stopnje, nakar so ti za prejeta sredstva ekonomskemu oddelku Glavnega štaba pošiljali začasna potrdila in to vpisovali v blagajniško knjigo kot dolg, ki se je nato pokrilo ob naslednjih neposrednih oskrbovanjih pri blagajni Glavnega štaba (Mikuž 1969: 48).

18. septembra 1943 se je ekonomski odsek Glavnega štaba lotil prehrane in sestavil tabelo enodnevnega obroka za pripadnika NOV (Intendantska služba u NOR-u 1973: 211; Mikuž 1969: 48).¹³ Dan za tem pa je poslal komandam področij skrbno sestavljena tehnična

13 Za zajtrk je bilo tako določeno, da borec dobi 13 g kavine primesi, 30 g sladkorja ali medu oziroma namesto tega gram čaja, 30 g sladkorja oziroma pol litra mleka, poleg tega pa še 300 g kruha oziroma 250 g koruzne moke ali zdroba in 10 g moke za prežganje. Za kosilo in večerjo je bilo v tabeli pod točko „a)“ določeno 300 g svežega ali 200 g suhega mesa in 50

navodila, po katerih naj bi vsaka komanda področja ustanovila ekonomski odsek z oddelkom za prehrano, delavnice in graditev skladišč. Oddelek za prehrano naj bi po teh navodilih tudi takoj postavil glavno intendanco, mesarijo in pekarijo ter začel oskrbovati s hrano, obleko in obutvijo vse stalne in prehodne enote na svojem področju ter preko okrožnih in okrajnih GK pričel nakupovati rezervno hrano. Naloga oddelka za delavnice je bila ustanavljanje čevljarских, krojaških in drugih delavnic za potrebe operativne vojske, medtem ko bi zadnji oddelek ekonomskega odseka komande področja gradil skladišča. Navodila so se dotikala tudi področja prehrane in narekovala, da naj bi obrok hrane za vojaka v bojni enoti vseboval od 2.800 do 3.200 kalorij, kruh pa naj bi bil pečen iz enotne moke, katero naj bi v petdesetih odstotkih sestavljala koruzna, v tridesetih odstotkih pšenična in v 20 odstotkih ržena, ajdova ali ovsena moka; intendature komand področij naj bi plačevale živila po maksimiranih cenah (Ferenc 1961: 79; Mikuž 1969: 48, 49; Stepančič 1990: 136, 137).

Težave že samo na področju hrane so se pokazale takoj, ko Glavni štab ni imel več dovolj denarja za oskrbo. Konec septembra 1943 je imel namreč na razpolago le še nekaj več kot milijon lir (101.986,12 €). Do takrat je število mož v NOV naraslo na okoli 30.000, za tako množico pa je bilo v mesecu dni potrebnih 1.728.000 kg hrane, kar pa je v denarju pomenilo 12.614.700 lir (1.286.524,33 €).¹⁴ Zaradi slabega finančnega stanja oziroma primanjkljaja je Glavni štab predlagal, naj bi NOV, tako kot do takrat, hranili organi civilne oblasti (Mikuž 1969: 50; Stepančič 1990: 137).

Neposredno po predlogu Glavnega štaba je OGK, 10. oktobra 1943, razdelila okrožjem naslednja bremena:

- okrožje Novo mesto je moralo priskrbeti tristo glav živine, devet vagonov moke, dva vagona fižola in deset vagonov krompirja;
- okrožje Bela Krajina je moralo priskrbeti petinsedemdeset glav živine, dva vagona moke, pol vagona fižola, vagon krompirja in dva vagona čebule;
- okrožje Stična je moralo priskrbeti sto petdeset glav živine, šest vagonov moke, vagon fižola in deset vagonov krompirja;
- okrožje Grosuplje je moralo priskrbeti sto petdeset glav živine, šest vagonov moke, vagon

g suhih gob, pod točko „b“ pa 400 g moke, 400 g testenin, riža, graha ali 500 g fižola, 1.000 g krompirja, 1.000 g korenja, kolerabe, repe, 20 g soli, 4 cl kisa in 20 g masti (Intendantska služba u NOR-u 1973: 211; Mikuž 1969: 48).

¹⁴ Pri tem so bili varčni z mesom, saj sta bil v tednu določena kar dva brezmesna dneva, kavo in sladkor pa so imeli borci le enkrat na teden za zajtrk (Mikuž 1969: 50; Stepančič 1990: 137).

fižola in deset vagonov krompirja;

- okrožje Velike Lašče je moralo priskrbeti sto petdeset glav živine, dva vagona moke, vagon in pol fižola, deset vagonov krompirja ter šest vagonov zelja;
- okrožje Ribnica je moralo priskrbeti petinsedemdeset glav živine, tri vagone moke, vagon fižola in tri vagone krompirja;
- okrožje Kočevje je moralo priskrbeti petdeset glav živine in tri vagone krompirja;
- okrožje Cerknica pa je moralo priskrbeti petdeset glav živine, dva vagona moke, pol vagona fižola in tri vagone krompirja.

Med okrožja je bilo torej skupno razdeljeno breme tisoč glav živine, trideset vagonov moke, sedem in pol vagonov fižola, petdeset vagonov krompirja, šest vagonov zelja in dva vagona čebule (Mikuž 1969: 50; Stepančič 1990: 138).¹⁵

V začetku oktobra 1943 sta organizacijski oddelek Glavnega štaba in UK sklenila pogodbo, po kateri je UK prevzela skrb za vso trgovino in industrijo na osvobojenem ozemlju. UK je industriji dobavljala vse potrebne surovine ob pogoju, da ima do izdelkov pravico prva NOV in šele nato civilno prebivalstvo. Zaradi te pogodbe je UK začasno blokirala vse blago po trgovinah in zaloge industrijskih surovin. Prenehati bi se morale tudi vse rekvizicije, medtem ko so bile konfiskacije možne le na podlagi odločbe vojaških sodišč. Kontrola nad izpolnjevanjem določil pogodbe je bila zaupana komandam področij (Mikuž 1969: 50, 51).

Zaradi pomanjkanja delovne sile je ekonomski odsek Glavnega štaba, v času po sklenjeni pogodbi med organizacijskim oddelkom Glavnega štaba in UK, preko komand področij mobiliziral še vse razpoložljive krojače, čevljarje, torbarje in sedlarje skupaj z njihovim orodjem, hkrati pa ljudi pozval naj vrnejo pokradeno vojaško blago iz bivših vojaških skladišč (Mikuž 1969: 51; Stepančič 1990: 142). Mobiliziranci so bili nato po večini zaposleni v vojaških delavnicah, zlasti čevljarskih, kajti v italijanskih skladiščih je bilo najmanj zaseženih ravno čevljev, katerih je zopet zelo primanjkovalo, poleg tega pa je bilo na razpolago dovolj materiala za njihovo izdelavo. Te delavnice so nato, poleg še nekaj industrijskih obratov na

¹⁵ Kljub temu, da ni bilo predpisanih točnih količin živil v kilogramih, s katerimi bi si lahko ustvarili sliko izdatkov posameznih okrožij, pa so bile cene prehrane po ceniku OVK 1. oktobra 1943 naslednje: 24 lir (2,45 €) za kilogram govedine, 26 lir (2,65 €) za kilogram svinjine, 84 lir (8,57 €) za kilogram masti, 8 lir (0,82 €) za kilogram pšenice, 11 lir (1,12 €) za kilogram moke, 6 do 8 lir (0,61 do 0,82 €) za kilogram fižola in 2 liri (0,2 €) za kilogram krompirja. To je bilo nekoliko ceneje kot dober mesec pred tem, točneje 25. avgusta 1943, ko so bile cene nekaterih najvažnejših živil v ceniku OVK naslednje: 30 lir (3,06 €) za kilogram govedine, 60 lir (6,12 €) za kilogram svinjine, 140 lir (14,28 €) za kilogram čiste masti, 8 do 10 lir (0,82 do 1,02 €) za kilogram pšenice, 12 do 14 lir (1,22 do 1,43 €) za kilogram moke, 7 do 9 lir (0,71 do 0,92 €) za kilogram fižola in 2 liri (0,2 €) za kilogram krompirja (Adamič in drugi 2003: 303–305; Mikuž 1969: 52).

osvobojenem ozemlju, po svojih močeh proizvajale za potrebe vojske. Zlasti industrijskih obratov ni bilo veliko, poleg tega pa so bili najbolj uspešni le tekstilna, usnjarska, kovinska in živilska industrija. Tekstilna industrija je izdelovala enotno blago, perilo in blago za obleke, šotorska krila, plašče, vrvi, puloverje, medtem ko so imele usnjarne nalogo izdelovati predvsem usnje za čevlje (Mikuž 1969: 51; Stepančič 1990: 142).

5.3 ZBOR ODPOSANCEV SLOVENSKEGA NARODA

V začetku oktobra oziroma od 1. do 3. oktobra 1943 je v Kočevju prišlo do zasedanja izvoljenih odposlancev slovenskega ljudstva in predstavnikov NOB na t.i. Zboru odposlancev slovenskega naroda. Gospodarstvo je bila tema, ki je prišla v obravnavo zadnji, tretji dan Zbora, z referatom „O gospodarstvu, financah in prehrani“, organizacijskega sekretarja IOOF dr. Marijana Breclja (Klanjšček 1978: 559–561; Klanjšček 1982: 65, 66; Megušar 1953: 5, 122; Stepančič 1990: 118).

Tekom zasedanja tretjega dne so nato odposlanci sprejeli oziroma potrdili ukrepe, s katerimi so zajeli industrijo, promet, finance in prehrano, torej gospodarstvo v celoti:

1. Zaradi ugotovitve zaloge živil, preprečitve špekulacije, nalaganja denarja v blago itd., se je do nadaljnjega ustavila prodaja vsega blaga.
2. Trgovati so smeli le prodajalci, nakupovalci in GK, ki so bili za to pooblaščen, pa še to le po predhodnem dovoljenju trgovanja. Pri tem so se morali vsi ravnati po načelih, ki so bila izdana naknadno.
3. Cene živilskih in neživilskih predmetov je bilo potrebno prilagoditi cenam na trgu in jih sproti glede na to maksimizirati. Predvsem je bilo potrebno dvigniti cene prehrabnim predmetom z namenom, da kmet na ta način dobi sredstva za nakup potrebnih proizvodov.
4. Državni in samoupravni uradniki in nameščenci ter družine mobilizirancev niso prejeli plač, ampak podporo v denarju in blagu v višini eksistenčnega minimuma.
5. Na področju finančnih ukrepov je bil sprejet mešan način denarnega in blagovnega

gospodarstva. Poleg tega so bili vsi prebivalci osvobojenega ozemlja, ki so prejeli dohodke in imeli lastnino, zavezani k plačevanju enotnega davka glede na lastni gospodarski položaj in plačilno zmogljivost. Davčno osnovo naj bi določile gospodarske in finančne ustanove skupaj s terenskimi odbori OF, delno v blagu delno pa v denarju (Juriševič 1975: 33–35; Megušar 1953: 129–131; Mikuž 1969: 11–12; Stepančič 1990: 118, 119).

Potrjen pa je bil tudi predlog IOOF o splošni mobilizaciji vse ljudske sile in vseh gmotnih sredstev slovenskega naroda, ki je NOV in POS omogočili pridobiti potrebna materialno-tehnična sredstva za boje v pričakovani nemški ofenzivi na osvobojeno ozemlje po kapitulaciji Italije (Megušar 1953: 158, 160; Mikuž 1969: 55, 56; Stepančič 1990: 120). Kot plačilno sredstvo pa so ostale v obtoku lira in marka ter obveznice oziroma boni posojila SNOO iz leta 1941 (Mikuž 1969: 12).

Zasedanje v Kočevju od 1. do 3. oktobra 1943 je potrdilo oziroma sprejelo načela, ki so izvirala iz referata dr. Breclja, ter tako tvorilo nekakšen osnovni gospodarski zakon, ki je bil temelj za razvoj načrtnega gospodarstva; najprej v Ljubljanski pokrajini, nato pa tudi drugod (Klanjšček 1978: 561; Mikuž 1969: 10; Stepančič 1990: 121). Glavni namen novih ukrepov je bilo predvsem razrešiti najbolj pereča vprašanja gospodarstva in prehrane v kar največjo korist družbe, brez poseganja v vprašanja zasebne lastnine (Megušar 1953: 126–127).

5.4 OBDOBJE PO KOČEVSKEM ZBORU

Po Kočevskem zboru je v gospodarski ureditvi obveljalo, da je bila OGK nekakšen tehnični in operativni organ, ki se je ukvarjal z reševanjem vsakodnevnih gospodarskih vprašanj na terenu, o čemer je bila dolžna poročati odseku za prehrano pri UK IOOF (Stepančič 1990: 120, 121). Tako se je pravzaprav ohranilo razmerje med UK in OGK, vzpostavljeno 24. septembra 1943. Ostala sprejeta načela, ki so tvorila gospodarsko politiko tega obdobja, so obravnavali še na seji odseka za gospodarstvo in prehrano pri UK IOOF, kjer so sklenili dodatno razširiti mrežo GK tja kjer je še ni bilo, s temeljem celotnega sistema GK na vaških oziroma terenskih Komisijah. Te naj bi v ideji prevzele tudi večino poslov gospodarskega

značaja, vendar se je kmalu pokazalo, da predvsem na vasi ni bilo na razpolago dovolj kadrov, zato je večji del teh nalog padel na rajonske GK, ki so razpolagale s potrebnimi kadri in prostori, ter tako same postale osnovni temelj gospodarstva na osvobojenem prostoru. Terenske oziroma vaške GK, katere so po nekaterih krajih šele ustanavljali, so postale pomožne organizacije rajonskih GK. Končno so naloge posameznih Komisij ostale v večini enake kot so že bile 24. septembra 1943. Na Kočevskem zboru se je tako potrdila njihova pomembna prisotnost za organizirano oskrbo NOV in POS ter civilnega prebivalstva, po njem pa zlasti razširila njihova mreža (Stepančič 1990: 116–118, 121, 122).

Finančni razvoj je potekal naprej v okvirih kombiniranega naturalno-gotovinskega gospodarstva, še naprej pa se je pobiral narodni davek, trošarine in ostale takse. Za osvobojeno ozemlje je IOOF, 8. oktobra 1943, razpisal tudi za petdeset milijonov lir (5.099.306,09 €) tri odstotnega posojila narodne osvoboditve AVNOJ-a za potrebe NOV in POS. Glede vračila posojila je bilo objavljeno, da bo vrnjeno v enem letu po osvoboditvi vsega slovenskega ozemlja v takratni valuti in v razmerju današnje kupne moči lire na že osvobojenem ozemlju. Posojilo je bilo mogoče vpisati pri vseh odborih OF od 15. do 30. oktobra 1943. Zaradi jesenske nemške ofenzive pa je prišlo do težav oziroma do nedoseganja rokov tiskanja obveznic, katere so nato uspeli dokončati šele v prvi polovici decembra 1943. Zaradi tega je do večjega vpisovanja posojila prišlo šele konec leta (Juriševič 1975: 35; Kos 1977: 28, 29, 70; Mikuž 1969: 54; Stepančič 1990: 115, 127; Šnuderl 1949: 108, 109; Vujović 1990: 86, 87).

19. oktobra 1943, tik pred začetkom velike nemške ofenzive na osvobojeno ozemlje, so na skupni seji članov IOOF, Glavnega štaba in UK sklenili, da naj vojaške enote v rajonih posameznih okrožnih GK kupujejo blago neposredno pri proizvajalcih le-tega, za plačilo nakupljenega pa naj bi poskrbela OGK (Mikuž 1969: 55). Vzrok takšnemu rezultatu se je bilo po vsej verjetnosti pomanjkanje denarja oziroma vseh plačilnih sredstev v vojaških enotah. To delno potrjuje tudi seja UK, dne 12. oktobra 1943, na kateri so enote NOV spodbujali k varčevanju z denarjem (Mikuž 1969: 54, 55).

Velika nemška ofenziva, ki je trajala od konca septembra pa skoraj do sredine novembra 1943, je vso začeto gospodarsko dejavnost na osvobojenem ozemlju nekoliko zavrla.

Prizadejana je bila tudi velika gospodarska škoda, kajti sovražnik je uničil in izropal veliko hrane in živine ter odpeljal mnogo industrijskega blaga. Pomanjkanje se je zato kmalu začelo čutiti pri soli (Klanjšček 1978: 580–605; Klanjšček 1982: 75, 76; Mikuž 1969: 56; Stepančič 1990: 159–164; Strugar 1980: 162, 164). Takšno poročilo je podala UK v dokumentu z dne 25. novembra 1943, ki se dotika gospodarskega stanja v okrožjih Novo mesto, Ribnica in Bela krajina. V poročilu je bilo poleg tega in še nekaterih drugih malenkosti napisano, da naj bi se organiziral dovoz živine v izčrpane kraje, v katerih stalno biva NOV (Mikuž 1969: 56). 27. novembra 1943 je k temu odsek za gospodarstvo in prehrano UK dodal, naj pričnejo okrajni in okrožni odbori OF kampanjo za klanje prašičev, s čimer bi se zoperstavili sovražnikovemu sistematičnemu ropanju. Načrt je bil, da se s klanjem prične v dolinskih predelih, ki so bili tudi lažje dostopni sovražniku. Prebivalstvu oziroma posameznim družinam naj bi odbori OF, tekom kampanje, pustili le po enega oziroma v primerih deset in veččlanskih družin dva prašiča, ostale pa bi odkupili po maksimiranih cenah. Pridobljena mast naj bi se shranila za potrebe NOV, meso bi se prodalo ljudem in z izkupičkom kupilo nove prašiče. Kot plačilno sredstvo je ta odsek preferiral bone (Mikuž 1969: 56, 58). Najpomembnejše je bilo to, da enote NOV in POS niso bile uničene ter da je še po ofenzivi ostalo nekaj stalnega osvobojenega ozemlja, sicer v nekoliko zmanjšanem obsegu, s središčem v Beli krajini, ki je še naprej omogočalo razvijanje partizanskega gospodarstva v Ljubljanski pokrajini (Mikuž 1969: 56).

Že pred ofenzivo se je na organizacijskem področju oskrbe pokazalo, da predstavlja OGK nekakšen odvečni organ med odsekom za gospodarstvo in prehrano UK IOOF in okrožnimi gospodarskimi komisijami na terenu. Zaradi tega je bila OGK po nemški ofenzivi, konec novembra 1943, razpuščena, njene naloge in pristojnosti pa so prešle neposredno na reorganiziran gospodarski odsek UK. S tem je ta odsek UK postal osrednji organizator oskrbe NOV in POS z živežem in ostalo opremo, z na terenu podrejenimi okrožnimi odbori OF ter okrožnimi in okrajnimi oziroma rajonskimi GK (Stepančič 1990: 173, 174, 198).

S to spremembo organizacijskega področja je prišlo proti koncu leta 1943 tudi do reorganizacije na terenu, s tem pa do spremembe poteka v oskrbi. Hrbtenica oskrbovanja vojske je še vedno ostal skladiščni sistem, vendar je bil ta v primerjavi s sistemom, vpeljanim po kapitulaciji Italije, spremenjen tako, da osnovni vir oskrbovanja operativne vojske niso več

tvorila skladišča komand področij in mest, ampak skladišča GK. Skladišča komand področij in mest so po spremembi skrbela prvenstveno le še za oskrbo zaledne vojske, medtem ko so bila v oskrbi operativnih enot NOV in POS predvidena le kot dopolnilo. Tudi te komande in njihova skladišča so do hrane prihajala preko okrožnih in rajonskih GK. Ena iz med pomembnih okrožnic, ki obravnava oziroma ki je zakoličila novo stanje je bila okrožnica, katero sta 1. decembra 1943 skupaj izdala ekonomski odsek Glavnega štaba in gospodarski odsek UK. Najpomembnejše v tem dokumentu je to, da so v njem objavljena določila, ki so ne glede na nova navodila okrožnic objavljenih po tej, ostala v veljavi vse do osvoboditve. S to okrožnico in s spremembami v organizaciji ter na terenu v temu obdobju, je bil tako vzpostavljen sistem oskrbe NOV in POS, ki je brez velikih sprememb, obstal vse do osvoboditve. Okrožnica je predvidevala skrajno varčevanje na terenu in v vojski ter določala kako naj se zagotovi hrana NOV. V njej so bili podani trije načini zagotovitve živeža in opreme:

- prvi z nakupom GK;
- drugi z nakupom intendantov;
- tretji način z zaplenjeno lastnino.

Pri prvem načinu je bilo predvideno, da naj bi GK zbirale, kupovale in skladiščile hrano za tekoče potrebe ter pomagale pri nakupih vojaškim enotam. V drugem načinu, ko naj bi za pridobitev hrane skrbeli intendanti vojaških enot, je bilo poudarjeno, da morajo biti njihovi nakupi izpeljani v sporazumu z GK oziroma pristojnega odbora OF ter prvenstveno opravljeni v dolinskih predelih. V nujnih primerih je bil dovoljen tudi prisilni odkup, vendar je bilo za to potrebno pismeno dovoljenje enega od zgornjih organov. Posebno opozorilo je bilo namenjeno tretjemu načinu oziroma zaplembam lastnine, ki so bile mogoče le na podlagi določbe vojaškega sodišča in v sporazumu s političnim odborom OF. Poleg tega naj bi ta način veljal le kot izjemni vir zagotovitve hrane. V nadaljevanju je tudi pisalo, da je rekvizicija dopustna le pod vodstvom štaba brigade, odreda ali delegata obeh ter da je morala biti javno razglašena in utemeljena. V primeru, da je bataljon deloval samostojno, je lahko opravil konfiskacijo le sporazumno z odborom OF. Okrožnica je naročala tudi skrb za pravočasno pripravljanje rezerv, s posebnim poudarkom na maščobah, ter predpisovala plačevanje z liri in boni (Juriševič 1975: 36–38; Mikuž 1969: 57; Stepančič 1990: 174, 175).

Spremembe same pa še niso prinesle izboljšanja stanja v oskrbi, kajti vsem organom je primanjkovalo denarja in zato ni bilo mogoče opraviti nobenih večjih nakupov živil in živine. Ta problem se je vsaj za nekaj časa rešil s potrditvijo bona kot veljavnega plačilnega sredstva in z denarno pomočjo zaveznikov. O zavezniški denarni pomoči tako priča ohranjeno sporočilo šefa vojaške misije pri Glavnem štabu NOV in POS, dne 2. decembra 1943, v katerem se zahvaljuje svojim nadrejenim za deset milijonov lir (1.019.861,22 €), dobavljenih partizanom (Mikuž 1969: 57; Stepančič 1990: 175, 176).

Z namenom varčevanja s hrano je gospodarski odsek UK 22. decembra 1943 v obširni okrožnici, poleg ostalih točk, določil, naj enote NOV, v primeru ko ne morejo pojesti vse pripravljene hrane, ostanek le-te prodajo za denar GK. Poleg tega naj bi, po določitih te okrožnice, imele vse okrajne GK stalno na zalogi dovolj maščob za NOV, določeno pa je bilo tudi, da morajo vse enote hrano pri GK plačati; če pa enote denarja ne bi imele, bi jim morale GK hrano priskrbeti brezplačno (Mikuž 1969: 58).

K okrožnici z dne 1. decembra 1943 je ekonomski odsek Glavnega štaba 26. decembra 1943 dodal še dopolnilo v katerem je zahteval strogo varčevanje z živino in predpisal, da pridejo ob zbiranju hrane najprej v poštev dolinski predeli, ki so bolj ogroženi s strani nasprotnika. V nadaljevanju so bili tudi izrecno prepovedani odkupi v Beli krajini. Kože pridobljene ob zakolih naj bi vojaške enote oddajale v najbližje usnjarne v zameno za določene količine usnja, denarna sredstva pa bi enote dobivale od nadrejenih komand, določeno pa je bilo tudi, da se sme za prehrano enega človeka na dan porabiti le 15 lir (1,53 €) sredstev, glede na maksimiran cenik veljaven od 15. oktobra dalje. Okrožnici je bila dodana tudi tabela enodnevnega obroka borca operativnih enot (Intendantska služba u NOR-u 1973: 211–213, 348; Mikuž 1969: 58, 59).¹⁶

¹⁶ Za zajtrk naj bi partizan tako dobil 250 g koruzne moke, 150 g enotne moke in 10 g maščob. Za kosilo ali večerjo je bilo predpisano, da borec dobi 300 g govedine ali 200 g svinjine oziroma 50 g suhih gob, kot druga možnost pa je bilo predpisano, da naj oseba dobi 400 g moke, 500 g fižola ali krompirja, 1.000 g kolerabe ali kisle repe oziroma zelja. Od začimb so bili posamezniki na dan opravičeni do 2 g popra ali paprike in 10 do 20 g soli. Najmanj enkrat na teden je bil predpisan brezmesni dan (Intendantska služba u NOR-u 1973: 211–213, 348; Mikuž 1969: 58, 59).

Če primerjamo to zadnjo tabelo obrokov hrane s tabelami obrokov in omembami o težavah pri zagotavljanju prehrane na terenu v septembru 1943, vidimo da so se obroki borcem v povprečju zmanjšali. Manjše so bile dnevne količine moke in krompirja, enaka je bila količina fižola, mesa pa so, sicer po podatkih prehranjevalnih tabel, borci dobivali enako, od 200 do 300 g dnevno na osebo, torej največ toliko kolikor je dovoljevala omejitev ekonomskega odseka s sredine junija 1943. Pomanjkanje se je tako kazalo zlasti v raznovrstnosti ostalih živil. Decembra 1943 je namreč iz predpisanega jedilnika izginila kava oziroma kavne primesi, čaj, testenine, riž, grah in kis, količina soli pa se iz predpisanih 20 g dnevno znižala na predpisanih 10 do 20 g dnevno. Do takšnega stanja je po vsej verjetnosti prišlo zato, ker so pošle velike zaloge živil iz italijanskih skladišč pridobljene ob kapitulaciji Italije. Vsa takrat pridobljena živila so se septembra uvrstila v obroke, vendar

V tehničnih navodilih ekonomskega odseka, z 19. septembra 1943, je bilo tudi sporočeno, da naj bi obrok hrane za vojaka v bojni enoti vseboval od 2.800 do 3.200 kalorij (Ferenc 1961: 79; Mikuž 1969: 49).¹⁷

Na terenu je v tem obdobju še vedno prihajalo do nejasnosti pri razumevanju postopkov ob zaplembah lastnine, zato je odsek za sodstvo Glavnega štaba, 7. januarja 1944, izdal navodila številka 4, v katerih je pojasnil razliko med prisilnim odkupom oziroma rekvizicijo ter prisilnim odvzemom oziroma konfiskacijo. Po teh navodilih je bil prisilni odkup blaga v obliki hrane, obleke in živine, opredeljen kot odkup za potrebe NOV s takojšnjim plačilom v gotovini ali bonih oziroma obveznicah ali rekvizicijskih potrdilih. Na drugi strani pa je bil prisilni odvzem oziroma konfiskacija, ki je bil opredeljen kot zaplemba na podlagi določila vojaškega sodišča in je bil kot takšen kazenski ukrep proti narodnim sovražnikom, narodnim izdajalcem, dezerterjem in drugim, ki so zagrešili kaznivo dejanje. Za kazen je bil mogoč prisilni odvzem katerekoli storilčeve lastnine, premične ali nepremične, v celoti ali le njenega posameznega dela, kot so posamezni predmeti, denar itd. Zaplenjena lastnina je bila načeloma last tiste komande, od katere je bilo tudi vojaško sodišče, ki je izreklo kazen, če pa so kazen izrekla področna vojaška sodišča je lastnina pripadla GK področja, s katerega je bilo sodišče (Mikuž 1969: 59, 60; Štepančič 1990: 182, 183; Šnuderl 1949: 117–119).

pa so do decembra njihove zaloge pošle in partizani so se morali vrniti k prehranjevanju s tistim, kar je pridelalo ozemlje na katerem so se zadrževali; seveda to ne pomeni, da se niso več prehranjevali tudi z drugimi živili, vendar teh verjetno ni bilo na razpolago v takšnih količinah, da bi se uvrstila v obroke predpisane v prehranjevalnih tabelah. Število brezmesnih dni se je, vsaj na papirju, po kritičnih razmerah v oskrbi konec septembra, zmanjšalo. Predpisan je bil namreč najmanj eden, kar pa ne pomeni da jih ni bilo več, s čemer bi to pomenilo, da se je stanje iz septembra celo poslabšalo (Mikuž 1969: 40, 48, 50; Štepančič 1990: 78, 137).

17 Pa primerjajmo te vrednosti z danes priporočenimi. Treba je vedeti, da priporočeni vnosi kalorij v telo nihajo glede na starost, spol in telesno dejavnost organizma. Glede na to, da so bili v operativne enote NOV in POS vključeni večinoma moški, si za primerjavo na današnjih tabelah vzemimo telesno aktivnega moškega. Povprečna potreba po kalorijah je pri moških okoli 2.600 enot (<http://www.mojadieta.com/zdravo02.php?n=1>; http://www.enter-sp.si/kroznik/prehranska_piramida.htm), v starosti okoli 20 let tudi 2.900 enot (<http://www.revijakapital.com/kapital/zivljenjskislog.php?idclanka=1275>). Seveda pa so tukaj tudi ekstremi; za moške, ki opravljajo težje fizične poklice je priporočeno, da v telo dnevno vnesejo tudi do 4.000 enot kalorij (med.over.net/javne_datoteke/novice/datoteke/11612-Debelost_proces-spreminjanja.ppt; <http://www.mojadieta.com/zdravo02.php?n=1>), če pa so to vojaki pa celo do 7.000 enot (http://24ur.com/bin/article.php?article_id=3097628). V drugi svetovni vojni, točneje maja 1945, so npr. ameriški vojaki dobivali 4.000 kalorij na dan (Bacque 2007: 119). Poleg tega je iz zgodovine, točneje iz obdobja prve svetovne vojne, znano, da so italijanski vojaki dobivali v začetku dnevno do 4.085 kalorij v hrani. Decembra 1916 in vse do vstopa ZDA v vojno so se jim obroki zmanjšali na le 3.000 kalorij, kar je v hrani predstavljalo 600 g kruha in 250 g mesa, vendar pa se je stanje po vstopu ZDA nekoliko izboljšalo, tako da se je skupna kalorična vrednost obrokov dvignila na 3.580 kalorij (Plahuta 2006: 11). Zanimiv je tudi podatek, ki pravi, da človek pri hoji na 1.600 metrov v povprečju porabi 100 kalorij (<http://www.zase.si/?clanki=8>). Ker pač ni omenjeno kakšna hoja je to, predvidevamo, da ni primerljiva z vojaškimi pohodi, katere so opravljale enote med vojno. Vendar če samo uporabimo te vrednosti pri izračunu porabe kalorij za trideset kilometrov hoje, vidimo da povprečni človek za takšno razdaljo potrebuje 1.875 kalorij, to pa je dve tretjini po kalorični vrednosti najmanjšega predpisanega obroka borca. Če po tem takem primerjamo predpisane količine vnosa kalorij za borca NOV in POS, vidimo da predpisani obroki po kalorični vrednosti niso bili zadostni in primerljivi z današnjimi standardi, pa tudi ne s standardi v ameriški vojski tistega obdobja.

V obdobju po končani ofenzivi pa vse tja do prvega zasedanja SNOS-a, 19. in 20. februarja 1944 v Črnomlju, še ni bilo konec sprememb v organizaciji oskrbe. UK se je namreč po razpustu OGK kot nepotrebne vmesne stopnje med gospodarskim odsekom UK in okrožnimi GK, lotila še reorganizacije GK. Pravzaprav je okrožne in okrajne GK odpravila ter pri okrajnih in terenskih odborih OF postavila le rajonske oziroma okrajne in vaške gospodarske referente. Poleg tega so člani UK v tem času natančno pregledali gospodarsko stanje, prehrano NOV in raznih baz, na novo porazdelili materialna bremena po okrožjih, pri odborih OF uvedli stalno dežurstvo, organizirali nakupovanje in skladiščenje hrane, prevoz le-te, podporo civilnemu prebivalstvu v naravi, obdelavo zapuščene zemlje, zbiranje kože itd. V takšni novi ureditvi je UK poskrbela za oskrbovanje enot NOV in POS posredno preko sodelovanja z ekonomskim odsekom Glavnega štaba NOV in POS (Mikuž 1969: 60, 61; Stepančič 1990: 183, 198).

Ekonomski odsek Glavnega štaba pa je 23. januarja 1944 ponovno zahteval zbiranje in oddajo kože usnjarnam dvakrat tedensko, če so te bile blizu, ali najbližji komandi mesta. Vsaki koži pa je moral tisti, ki jih je prinesel, dodati kilogram loja ali črev. Razlika nasproti prejšnjim pozivom k oddaji kože je bila zlasti v temu, da enote, ki so oddale kože, v usnjarnah niso več dobivale v zameno usnja, kajti ta surovina je bila poslana neposredno čevlarskim delavnicam ekonomskega odseka, ki je potem sam nakazoval enotam čevlje (Mikuž 1969: 61; Podnar 1986: 44; Stepančič 1990: 190).

Glavni štab je 29. januarja 1944, v skladu z uredbo Vrhovnega štaba Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije (NOV in POJ), dne 17. oktobra 1943, postavil intendature pri 7. in 9. korpusu ter pri 4. operativni coni, naslednjega dne pa izdal še pravilnik o denarnem poslovanju. Ta pravilnik je določil, da so neposredno od ekonomskega odseka Glavnega štaba denar dobivali oba štaba korpusov in 4. operativne cone, centralni sanitetni ekonomat, področni ekonomati, oficirska šola in enote ter ustanove, neposredno podrejene Glavnemu štabu, medtem ko so vse druge enote denarna sredstva dobivale od svojih nadrejenih komand. Določeno je bilo tudi, da mora vsaka enota voditi blagajniško knjigo z vpisanimi dohodki in izdatki, te pa ob koncu meseca sešteti in saldo prenesti na račun naslednjega meseca. Kar se tiče denarja je bilo predpisano, da ga smejo enote izdajati le za hrano in živinsko krmo, na podlagi predpisanih tabel in veljavnega cenika. Bolj podrobneje

govori o novih intendaturah okrožnica ekonomskega odseka Glavnega štaba, izdana 8. februarja 1944. Glede na to okrožnico so bili šefi korpusnih in divizijskih intendatur zadolženi za organizacijo intendance v vseh podrejenih enotah, njihovo stalno kontrolo, skrbeti so morali za pravilen odnos do GK, poleg tega pa so bili odgovorni še za pravilen način črpanja hrane na območju korpusa oziroma divizije. Posebej odgovoren za prehrano, obutev in obleko je bil pomočnik šefa. Blagajnik je bil zadolžen za vodenje mesečnih obračunov in vseh denarnih poslov, odgovoren pa je bil političnemu komisarju svoje enote in ekonomskemu odseku Glavnega štaba. Intendanture korpusov in divizij so bile zadolžene tudi za postavljanje raznovrstnih delavnic, medtem ko pa so bile intendanture nižjih enot zadolžene le za postavljanje popravilnic (Intendantska služba u NOR-u 1973: 446, 447; Mikuž 1969: 61, 62; Vujović 1990: 170, 174).

5.5 PRVO ZASEDANJE SLOVENSKEGA NARODNOOSVOBODILNEGA SVETA

Pomemben dogodek tekom NOB na Slovenskem je bilo prvo zasedanje SNOS, 19. in 20. februarja 1944 v Črnomlju. S tem zasedanjem je bil SNOO, kot najvišji zakonodajni in izvršilni organ na slovenskem, preimenovan v SNOS, hkrati pa sta bila s prvim zasedanjem SNOS-a uradno razpuščena oba osrednja upravna organa podrejena IOOF, torej UK za osvobodeno ozemlje Ljubljanske pokrajine in NOS za primorsko Slovenijo. Gospodarske teme so prišle v obravnavo drugi dan zasedanja, ko je dr. Marijan Breclj najprej podal pregled preteklih gospodarskih dejavnosti in dosežkov, v nadaljevanju pa predstavil potrebe in smer razvoja partizanskega gospodarstva, hkrati pa načrtal tudi prihodnost javne uprave. V tem duhu reorganizacije uprave za celotno slovensko ozemlje je IOOF predlagal ustanovitev osmih upravnih resornih odsekov pri Predsedstvu SNOS, ki bi zamenjali ukinjeno UK. To so bili odsek za notranje zadeve, odsek za graditev narodne oblasti, odsek za prosveto oziroma šolstvo, odsek za zdravstvo, odsek za obnovo, odsek za informacije in propagando, odsek za finance ter gospodarski odsek. Od zadnjih dveh naj bi gospodarski odsek vseboval oddelke za prehrano, kmetijstvo, gospodarstvo, trgovino ter industrijo in obrt, finančni odsek pa oddelke za davke, posojila, računovodstvo in nadzor. Naloga vseh resornih odsekov pa je bila, da po svojih močeh, po izvolitvi NOO, pomagajo le-tem pri organizaciji okrožne, okrajne in krajevne uprave. Svojo vlogo v nadaljnjem razvoju partizanskega gospodarstva pa je dobil tudi 12. januarja 1944 novoustanovljeni Znanstveni inštitut pri IOOF, ki je bil zadolžen za

pripravo načrtov razvoja tega gospodarstva. Kljub vsej razpravi pa odseki niso bili ustanovljeni na zasedanju v Črnomlju, ampak z odlokom IOOF, 12. marca 1944 (Klanjšček 1978: 677, 679, 682; Klanjšček 1982: 80; Megušar 1993: 79, 93, 94, 97–113; Stepančič 1990: 206–208).

Je pa bilo zato na prvem zasedanju SNOS na področju gospodarstva sprejetih pet odlokov in sicer: odlok o izdaji plačilnega bona, odlok o narodnem davku, odlok o obvezni obdelavi plodne zemlje in o zaščiti semen ter plemenske živine, odlok o ustanovitvi komisije za upravo razlašene imovine na slovenskem ozemlju ter kot zadnji, odlok o zaščiti gozdov na slovenskem ozemlju (Klanjšček 1978: 681; Klanjšček 1982: 81; Megušar 1993: 129–132; Mikuž 1969: 62, 63). S prvim odlokom, torej odlokom o izdaji plačilnega bona, je zasedanje pooblastilo predsedstvo SNOS oziroma vlado, da lahko postopno in po potrebi izda kot zakonito plačilno sredstvo na osvobojenem ozemlju Slovenije plačilne bone v znesku do sto milijonov lir (10.198.612,18 €), v enotah po eno, pet, deset, petdeset, sto, petsto in tisoč lir, s katerimi bi se zamenjal denar okupatorja in domače obveznice, ki so bile do takrat v uporabi kot plačilna sredstva (Klanjšček 1978: 681; Kos 1977: 29; Megušar 1993: 129; Mikuž 1969: 62). Z drugim odlokom, točneje odlokom o narodnem davku, pa so v nameri poenostavitve davčnega poslovanja uvedli progresivni narodni davek s splošno davčno obveznostjo na dohodke vseh vrst in na lastnino, ki prinaša korist oziroma dobiček. Neobdavčeno je ostalo le premoženje, ki je bilo potrebno za obstoj davčnega zavezanca in ljudi, za katere je bil davčni zavezanec dolžan skrbeti. Davek je bil zasnovan tako, da je bil višji kolikor višji je bil dohodek ali lastnina oziroma premoženje. Za odmerjanje višine davka so bili določeni okrajni NOO, ki so davščine odmerili na temelju javne razprave s člani krajevne skupnosti, kateri je pripadal davčni zavezanec in ob sodelovanju le tega, hkrati so ti odbori davke tudi pobirali in sicer v gotovini ali z dajatvami v naravi (Klanjšček 1978: 681; Megušar 1993: 129, 130; Mikuž 1969: 62).

5.6 RAZVOJ GOSPODARSTVA V POSAMEZNIH SLOVENSKIH POKRAJINAH

V poglavjih in podpoglavjih do sedaj je bilo govora večinoma le o gospodarskih ukrepih

vodstvenih organov NOB ter nekaj malega o dogajanju v Ljubljanski pokrajini, kar pa gre predpisati zlasti pomanjkanju relevantnih virov za ostale slovenske pokrajine. V nadaljevanju tako sledi kratek pregled gospodarske dejavnosti, poleg v Ljubljanski, tudi v ostalih slovenskih pokrajinah, v tem obdobju. Prikazano bo kako in koliko sta se partizansko gospodarstvo in oskrba NOV in POS začela razvijati ob dekretih in predpisih vodstvenih organov in koliko svojih posebnosti je k temu razvoju prispevala vsaka pokrajina.

5.6.1 LJUBLJANSKA POKRAJINA

5.6.1.1 GOSPODARSTVO CIVILNIH PARTIZANSKIH OBLASTI

Celotna Ljubljanska pokrajina se je delila na pet okrožij in sicer na okrožje Novo mesto, Bela krajina, Notranjska, Ribnica in Grosuplje (Mikuž 1969: 64).

Okrožje Novo mesto je bilo zelo obsežno in tudi bogato, vendar pa se je v svoji gospodarski dejavnosti razvijalo nekoliko počasneje. Upravno je bilo deljeno na sledeče rajone ali okraje: mestni rajon Novo mesto, Kostanjevica, Mokronog, Žužemberk, Šentjernej, Stopiče, Dolenjske Toplice, Dobrnič, Št. Peter, Šmarjeta, Trebelno, Mirna, Sv. Križ, Trebnje in Mirna peč. Po končani nemški ofenzivi je komanda novomeškega področja, preko petih komand mest, takoj začela z delom in ponovno vzpostavila stike z območnimi odbori OF ter njihovimi GK oziroma gospodarskimi referenti. Vendar če primerjamo delovanje GK in odborov OF v okrožju lahko zasledimo posebnost, namreč da so bile GK veliko bolj delavne kot politične oziroma oblastne organizacije OF. Tako iz poročila okrožnega odbora OF, z začetka januarja 1944, torej že nekaj časa po končani nemški ofenzivi, izvemo da terenski odbori OF ne funkcionirajo pravilno oziroma jih ni in je zato potrebno marsikje uporabljati mreže zaupnikov OF. Zaradi težav z odbori OF tudi ni bilo ljudi za pobiranje davka in trošarine, bon kot plačilno sredstvo pa se je težko uveljavil. Na drugi strani pa je bilo prisotno uspešno delovanje GK, ki so do februarja 1944 nakupile nekaj tisoč kilogramov masti, ugled pa so si med prebivalstvom dvigale z brezplačno delitvijo tobaka in soli. Po okupatorjevi ofenzivi so z

delom za NOV in POS ponovno začele tudi usnjarne in ostale področne delavnice, prebivalstvo pa je po svojih močeh še naprej aktivno podpiralo narodnoosvobodilno gibanje in sodelovalo v raznih nabiralnih akcijah materiala za vojsko (Mikuž 1969: 64, 65; Podnar 1986: 46; Stepančič 1990: 176, 177).

Okrožje Grosuplje je bilo s svojimi okraji Dobrunje pri Ljubljani, Šmarje, Šentjurje, Grosuplje, Žalna – Račna, Višnja Gora, Št. Vid pri Stični, Stična, Veliki Gaber, Krka, Zagradec, Ambrus, Hinje in Struge – Dobrepolje najbogatejše, vendar se je gospodarska dejavnost razvijala zelo počasi. Prebivalstvo so s strahom zaznamovala tudi grozodejstva med nemško ofenzivo in prisotnost domobrancev na tem območju. Verjetno so bile tudi zaradi tega rajonske in vaške GK slabo organizirane, tako da so delovale le nekatere intendance pri rajonskih odborih OF. Enote NOV in POS so si zato v tem okrožju hrano iskale večinoma same; na splošno so glavni vir postale konfiskacije dednih deležev aktivnih domobrancev (Mikuž 1969: 73; Stepančič 1990: 176, 177).

Okrožje Bela krajina je bilo upravno prvotno razdeljeno na rajone oziroma okraje Semič, Metlika-vzhod, Črnomelj-okolica, Suhor, Gradec, Vinica, Stari trg ob Kolpi in Dragatuš, nakar so se ti rajoni oziroma okraji jeseni 1944 združili v le dva okraja, Črnomelj in Metliko. To okrožje je bilo posebno v tem, da je bilo v njem stalno prisotno osvobojeno ozemlje in navzoči najvišji organi OF, od novembra 1943 do marca 1944 pa tudi Glavni štab NOV in POS. Kljub tem značilnostim pa Bela krajina ni toliko prednjačila v razvitosti partizanskega civilnega gospodarstva, temveč zlasti v višini dajatev, katere je OGK večkrat zahtevala od belokranjske okrožne GK s takojšno oddajo. Kljub poudarjanju okrožne GK, da bi bilo dobro, če bi se kmetom vsaj nekoliko poravnali stari računi, je ekonomski odsek Glavnega štaba, v odgovoru 27. decembra 1943, zagovarjal stališče, da bi bilo škodljivo širiti novico, da bo vojska odslej vsako stvar plačevala – poleg tega jim je tudi primanjkovalo denarja za takšna poplačila – ter da je potrebno propagirati brezplačno podpiranje NOV. Glede na takšen odnos do znanih okrožnic vodstvenih organov, ki so zagovarjale, da enote hrano načelno le plačujejo, pridemo bližje resnici dogajanja na terenu. Če se nekoliko dotaknemo obračunov belokranjske okrožne GK za čas od kapitulacije Italije do 12. februarja 1944 vidimo, da je bilo dohodkov za 4.649.237,10 lir (474.157,66 €) in izdatkov za 4.216.691,95 lir (430.044,06 €). V istem obdobju je ta okrožna GK postavila tudi elektrarno za Črnomelj in okolico, uvedla

strogo nadzorstvo nad mlino in prodajnimi cenami, nadzorstvo nad upravljanjem bivših državnih, emonskih in belogardističnih posesti, uspešno pobirala trošarino na alkoholne pijače ter brezplačno ljudem delila tobak, sol in vžigalice. Januarja 1944 so okrožne in rajonske GK prevzele skrb za celotno oskrbo operativne in zaledne vojske na območju okrožja. To ozemlje je sicer že vse od kapitulacije Italije skrbelo za prehrano odredov in zalednih enot na svojem območju ter še najmanj ene dodatne brigade, odsekov in ustanov pri Glavnem štabu, IOOF, CK KPS, poleg tega pa občasno pošiljalo hrano hrvaškim partizanom in enotam 7. korpusa (Mikuž 1969: 65, 66; Stepančič 1990: 179–181).

Notranjsko in cerkniško okrožje je bilo z južno železnico razdeljeno na dva dela. En del okrožja katerega so sestavljali rajoni oziroma okraji Loška dolina, Cerknica – Grahovo, Bloke ter Begunje – Sv. Vid je bilo nekaj časa, do poletja 1944, v glavnem osvobojeno, medtem ko je bil drugi del z okraji oziroma rajoni Logatec, Vrhnika, Borovnica, Horjul, Rovte in Dobrova pri Ljubljani ves čas okupiran. V okrožju ni bilo veliko denarja, zato so tudi ljudje slabo plačevali narodni davek in še slabše posojilo svobode, kajti sami niso imeli gotovine. Blagajna okrožne GK je imela 1. januarja 1944 sicer 792.188 lir (80.792,18 €), vendar je bilo od tega kar 496.050 lir (50.590,22 €) v bonih. Tobak in sol sta se ljudem delila brezplačno, velike težave pa so povzročale množice lačnih žensk in otrok, ki so hodili prosjačiti za hrano z območja Čabra (Mikuž 1969: 68).

Ribniško okrožje je bilo upravno razdeljeno na okraje Banja loka, Kočevje, Velike Lašče, Barje, Ribnica, Sodražica in Loški potok. Vse okrožje razen mesto Kočevje je bilo osvobojeno in imelo razvito omrežje GK, kar je botrovalo tudi dobro razvitemu partizanskemu gospodarstvu. Po kapitulaciji Italije je v tem okrožju ostalo nekaj bogato založenih italijanskih vojaških skladišč, vendar so GK te zaloge še pred nemško ofenzivo razdelile vojaškim enotam in civilnemu prebivalstvu in tako dosegle, da so bile med ofenzivo izgube tega blaga zelo majhne. Čez celo leto 1944 se je v ribniškem okrožju zadrževalo veliko vojske, zato je pričelo primanjkovati hrane pridobljene preko raznih nakupov. Da bi rešili ta problem so posegli po rekvizicijah pri znanih belogardističnih družinah, a so pri tem delali napake, ker so začeli rekvizicije spreminjati v prisilne odvzeme ali konfiskacije. Vse skupaj se je še nekoliko bolj zapletlo, ko so takšne konfiskacije še pred kakršnokoli določbo vojaškega sodišča ter mimo GK začele izvajati kar vojaške enote same. Pri tem so se enote sklicevale na

uradno izjavo ribniškega vojaškega področnega sodišča z dne 26. januarja 1944, ki je bila, da bodo domobranci in skrivači, ki se ne javijo enotam NOV, najstrožje kaznovani, njihovo imetje oziroma pričakovani dedni delež pa zaplenjen. Sklicevanje na to izjavo je pripeljalo tako daleč, da so si začeli intendanti pripravljati formularje s povzetkom te izjave in prostim mestom za naknadni vpis imena osebe, kateri so odvzeli premoženje; obrazec so nato izpolnili z imenom neposredno ob konfiskaciji (Mikuž 1969: 69, 70).

Takšna dejanja partizanskih enot so neposredno nasprotovala določilom okrožnice IOOF in Glavnega poveljstva, z dne 30. oktobra 1942, po kateri je bilo potrebno vsa sredstva pridobljena v prisilnih nakupih in rekvizicijah plačati z boni ali denarjem (Intendantska služba u NOR-u 1973: 136, 143, 275; Trgo 1958: 211, 212; Vujović 1990: 124, 149), nato določilo okrožnice iz 4. septembra 1943, ki je sicer omogočala izvedbo konfiskacije, ampak šele po določbi vojaškega sodišča (Mikuž 1969: 42; Stepančič 1990: 83), pa navodilom okrožnice ekonomskega odseka Glavnega štaba in gospodarskega odseka UK iz 1. decembra 1943, ki je predvidevala, da morajo intendanti vojaških enot navadne in prisilne nakupe opraviti v sporazumu z GK oziroma pristojnega odbora OF, zaplembe lastnine le na podlagi določbe vojaškega sodišča in v sporazumu s političnim odborom OF, rekvizicije so bile dopustne le pod vodstvom štaba brigade, odreda ali delegata obeh, seveda če so bile pred tem javno razglašene in utemeljene, konfiskacije pa so bile, po navodilih okrožnice, mogoče v primerih, ko bataljon deluje samostojno in le ob sporazumu predstojnega odbora OF za območje kjer bi se izvedla (Mikuž 1969: 57; Stepančič 1990: 174, 175), ter končno določilom navodil številka 4, odseka za sodstvo Glavnega štaba, iz 7. januarja 1944, v katerih je bila pojasnjena razlika med prisilnim odkupom oziroma rekvizicijo ter prisilnim odvzemom oziroma konfiskacijo (Mikuž 1969: 59, 60; Stepančič 1990: 182, 183).

Kljub temu pa so pravni inštruktorji sodnega odseka Glavnega štaba nekako napravili red nastali situaciji. Tega so se lotili tako, da so za določen dan razpisali javno obravnavo in preko terenskih organizacij OF razposlali vabila domobrancem oziroma osebam, katerih premoženje je bilo konfiscirano. Ker se ti ljudje niso odzvali so bili obsojeni v odsotnosti. S takimi kratkimi sodbami je bilo poskrbljeno, da je šlo konfiscirano premoženje v korist NOV in POS (Mikuž 1969: 70). Tudi poročilo komande ribniškega vojnega območja, dne 31. januarja 1944, poroča, da je bilo glavno delo področnega sodišča večinoma potrjevanje zaplemb,

izvedenih s strani enot NOV pri belogardistih. V januarju 1944 je to sodišče tako potrdilo kar 252 konfiskacij, medtem ko je nepotrjenih ostalo še 274 primerov. Pri teh potrditvah je komanda področja tudi ugotovila napako sodišča, ko je to izrekalo zaplembe le z odločbo, ne pa z obsodbo krivde prizadetega (Mikuž 1969: 75, 76).

Takšno pravno posredovanje je nekako uredilo situacijo za nazaj, vendar pa ni spremenilo prakse s terena, kajti konfiskacije so se nadaljevale. To sporoča tudi poročilo okrožne GK, dne 17. februarja 1944, po katerem prihaja do največ takšnih dejanj v ribniškem in sodraškem rajonu s strani vojaških enot in VOS in sicer brez vednosti političnih organov ali GK (Mikuž 1969: 71).

Boljše sodelovanje oziroma sodelovanje po navodilih okrožnice ekonomskega odseka Glavnega štaba in gospodarskega odseka UK, z dne 1. decembra 1943, pa je mogoče razbrati iz poročila rajonske GK sodraškega okraja, z dne 22. januarja 1944. V tem dokumentu je namreč zapisano, da je GK dala vojaškim enotam pri zbiranju hrane na bogatih Slemenih oziroma Sv. Gregorju popolnoma proste roke, kajti kraj naj ne bi podpiral partizanskega gibanja in je bil zato nakup brez vojaških enot nemogoč (Mikuž 1969: 72). Glede na poročilo se je torej oskrbovanje v Sv. Gregorju izvedlo šele po usmeritvi vojaških enot, s strani GK, v ta kraj.

Stanje med posameznimi okraji ribniškega okrožja je bilo različno. Kočevski okraj, ki je imel veliko na pol praznih in porušениh kočevarskih vasi, je npr. z izgubo mesta Kočevje postal najrevnejši v ribniškem okrožju. Na drugi strani pa je šlo v začetku leta 1944 najboljše okraju Barje, kjer je imela rajonska GK pri ljudeh uskladiščene veliko hrane, ves čas dostopne vojski. Kar se tiče zastonj delitve vžigalic in soli je potrebno poudariti, da so se tega posluževali v ribniškem okrožju zlasti v tistih okrajih kjer so imeli zaloge tega blaga, drugod, kot na primer v sodraškem, so vžigalice zamenjevali tudi za hrano (Mikuž 1969: 69–73).

5.6.1.2 GOSPODARSKA DEJAVNOST 7. KORPUSA

7. korpus NOV in POJ so sestavljale 14., 15. in 18. divizija (Mikuž 1969: 73). Ob kapitulaciji Italije je vojaško gospodarsko politiko ob pomoči UK prevzel ekonomski odsek Glavnega štaba, kljub temu pa lahko o kakšni samostojni obliki gospodarske dejavnosti 7. korpusa

govorimo šele v razdobju po nemški ofenzivi. V začetku januarja 1944 so intendance vseh operativnih in teritorialnih enot dobile od Glavnega štaba milijon lir (101.986,12 €) v bonih za nakup hrane. Ko je bil ta denar razdeljen tudi podrejenim enotam jim je intendantca 7. korpusa poslala še okrožnico, v kateri podrejene intendance poziva naj nabavljajo hrano, ustanavljajo delavnice za obutev, obleko in perilo, zbirajo kože za strojenje ter k vsaki dodajo po kilogram loja ter organizirajo transportne kolone. Poudarjeno je bilo tudi, da bodo centralne delavnice obstajale pri korpusu, manjše pri divizijah, medtem ko pa naj bi v drugih enotah obstajale le popravilnice. Poleg tega se je okrožnica dotikala tudi dela z obračunskimi knjigami, naročala organiziranje intendantskih tečajev po divizijah, sklicevanje četnih ekonomov in bataljonskih ter brigadnih intendantov. Glede usnja je bilo zapisano, da ga enotam razdeljuje le korpusna intendantca (Mikuž 1969: 75, 76; Podnar 1986: 44).

Pozno jeseni in pozimi 1943/1944 je bilo oskrbovanje brigad 7. korpusa v večini urejeno preko GK, neposrednih nakupov po terenu je bilo manj, enote pa so bile tudi pozorne na pravilnost postopkov ob izvajanju rekvizicij in konfiskacij. Mnogo večje težave kot z oskrbo s hrano, je v tem času predstavljalo slabo stanje opreme, zlasti čevljev in obleke. Zaradi tega so enote redno oddajale kože zaklanih živali, ki so nato šle v predelavo za usnje namenjeno za izdelavo čevljev. Drugače je bilo pri tekstilnih izdelkih, za katere pa ni bilo mogoče dobiti surovin kar tako na terenu. To se je nekako ublažilo z nabiralnimi akcijami ljudi, ki so za surovine prispevali vse vrste odpadnega blaga, ki je šlo nato v predelavo (Stepančič 1990: 186, 190).

Od vseh divizij vključenih v 7. korpus, je bila v prehodu iz leta 1943 v 1944 najboljše opremljena 14. divizija. Konec leta 1943 so jo namreč preuredili iz brigad izločili manj odporne borce, ostale pa vse oborožili le z nemškim orožjem, zimskim perilom, novo ali zakrpano obleko, plašči in šotorskimi krili. Vzrok vsemu temu je bil odhod te divizije preko Hrvaške na Štajersko, januarja 1944 (Stepančič 1990: 187, 188).

Ekonomski odseki pri komandah vojnih področij so začeli kmalu po ofenzivi tudi samostojno gospodarsko delovati. Iz belokranjskega in novomeškega vojnega področja so prihajala sporočila o uspešnem zbiranju in pošiljanju svežih kož v usnjarne (Mikuž 1969: 74). Glede morebitnih težav je le novomeško vojno področje poročalo o primanjkovanju denarja za nakup hrane (Mikuž 1969: 75).

5.6.2 PRIMORSKA

Upravno je bila Primorska razdeljena na okrožja Brkini (Ilirska Bistrica), Pivka, Kras, Slovenska Istra, Brda, Gorica, Kal – Kanal, Vipava – Ajdovščina, Idrija, Tolmin, Bača in Trst (Mikuž 1956: 232). Za partizansko gospodarstvo v tej pokrajini je bil pomemben mejnik kapitulacija Italije. Pokrajinsko vodstvo NOB na Primorskem je namreč tri dni po kapitulaciji Italije postavilo NOS za primorsko Slovenijo, ki je imel tudi referat za gospodarstvo. Na terenu oziroma podeželju pa so poleg že obstoječih odborov OF začeli postavljati še okrožne in občinske NOO, pri katerih so gospodarski referenti dobili nalogo postaviti po vseh občinah gospodarske komisije. GK so sčasoma odigrale pomembno vlogo, ponekod pa tudi nadomeščale odbore OF, če teh ni bilo oziroma niso delovali. Obstoj NOS je 16. septembra 1943 potrdil tudi IOOF in mu ob tem zaupal javno upravo ter ob tem izrecno poudaril, da delovno območje UK ne obsega Primorske (Mikuž 1969: 77).

20. septembra 1943 je NOS izdal odlok, s katerim so bili na Primorskem odpravljeni vsi dotedanji davki in, na podlagi odloka IOOF iz leta 1941, uveden narodnoosvobodilni davek, katerega naj bi mesečno pobirali občinski NOO. 17. oktobra 1943 pa je NOS še dodatno določil naj se davki odmerijo v vseh občinah, katere morajo tudi sestaviti proračun o višini pobranih davščin. S sredstvi zbranimi s tega naslova, naj bi občine krile svoje potrebe, ostanek denarja oziroma davkov pa poslale NOS (Mikuž 1969: 77, 78).

25. novembra 1943 je vojaški referent pri IOOF določil za NOV na Primorskem, ki je takrat spadala še v alpsko operativno cono, da naj si te vojaške enote hrano priskrbijo preko sodelovanja GK in organizacij OF, za njeno plačilo pa uporabijo denar in potrdila. Pri tem naj bi bili pozorni, da siromašnejšim plačajo v gotovini, premožnejšim pa s potrdili. Poleg tega je bilo odrejeno, da morajo štabi sestavljati mesečne proračune, katere nato predložijo štabu cone, ta pa naj bi jim glede na to nakazal potrebno vsoto; knjigovodstvo in obračunavanje višjim štabom so morale uvesti vse enote. S takšnim spremenjenim načinom pridobivanja denarja, le tega vojaške enote niso več dobivale od organizacij Komunistične partije in OF partije in OF (Mikuž 1969: 78).

23. in 24. decembra 1943 se je odvijala druga gospodarska konferenca. Na njej so zastopniki

okrožij poudarili, da ne odstopajo od bojkota okupatorjeve aprovizacije oziroma okupatorjevega organiziranega oskrbovanja prebivalstva z življenjskimi potrebščinami, čeprav je zaradi tega na terenu prihajalo do pomanjkanja sladkorja, soli, petroleja in drugih dobrin. S tem so tako znova potrdili okrožnico Pokrajinskega komiteja Komunistične partije Slovenije (PK KPS), dne 9. decembra 1943, ki je pozvala k bojkotu okupatorjevega blaga. Vendar pa je ta okrožnica poleg bojkota zahtevala tudi organiziranje lastne civilne aprovizacije, seveda v mejah danih možnosti. Za dosego tega cilja so bili v dokumentu omenjeni trije načini in sicer: sprememba v načinu prehrane ljudi z več domačimi pridelki (mleko, jajca, maslo in podobno) nasproti kupljenim, medsebojna pomoč med vaščani, vasmi, občinami, itd., kot zadnji način za dosego lastne aprovizacije pa je predlagala organizirano trgovanje GK za hrbtom Nemcev, z mesti in Furlanijo, in sicer na takšen način, da od tega okupator na bo imel nobene koristi (Juriševič 1975: 44, 46–48; Mikuž 1969: 78, 79).

Poleg zavrnitve okupatorjeve aprovizacije in poudarjanja, da se je potrebno zanašati na lastne vire kot je medsebojna pomoč z viški tako na medosebni, medobčinski in medokrožni ravni, pa so bile na tej konferenci določene tudi smernice za prehrano NOV, ki so določale, da naj bi glavno skrb za oskrbo prevzeli krajevni NOO oziroma občinski odbori in pododbori NOO oziroma vaški odbori, kjer pa ne bi bilo teh, pa terenski odbori OF in njihove GK. Odbori naj bi tako izročali hrano intendantom enot zastonj, ti pa naj bi bili dolžni odborom ob prijemu izdati potrdilo o prijeti hrani. V primeru, da pa enota ne najde odborov OF oziroma teh ni, mora intendant poiskati nekaj gospodarjev, ki so dolžni vojski priskrbeti hrano. Rezultati te gospodarske konference, 23. in 24. decembra 1943, pa so se pokazali že kmalu. 2. januarja 1944 je tako prišlo do medokrožne gospodarske konference na kateri sta goriško in kraško okrožje prevzeli dobavo koruze, moke, krompirja, soli in usnja, idrijsko in baško okrožje pa dobavo lesa in surovih kož. Na takšen način je medsebojne dogovore sklenilo sedem okrožij, ki so se na konferenci dogovorili tudi za organizacijo prevozov iz Furlanije; civilna aprovizacija je tako delno že funkcionirala, rezultati pa so bili opazni tudi na terenu (Juriševič 1975: 48; Mikuž 1969: 80, 82–95).

Ureditev financ se je NOS lotil z okrožnico 30. decembra 1943. K finančnim virom so se prištevali davki, trošarina, prostovoljne dajatve in posojila. Davki so bili obvezni, za njihovo odmerjanje in pobiranje pa so bili zadolženi občinski NOO, oziroma če teh ni bilo terenski

odbori OF, ki so upravljali občino. Ti odbori so bili nato podvrženi kontroli okrožne NOO. Po tej ureditvi, za katero je okrožnica trdila, da je le začasna, naj bi se davek plačeval po določenih odloka SNOO iz leta 1941, enkrat mesečno, davčni zavezanci pa naj bi bili razdeljeni v tri do sedem davčnih razredov. Tisti brez dohodkov so bili oproščeni plačila, se pa jim je kot davek štela kupnina za presežke pridelkov, katere je bil vsak dolžan prodati odborom. Trošarina kot druga obvezna dajatev, se je največkrat pobirala v deležih od prodanega vina in mesa. Glede prostovoljnih prispevkov in posojil pa je bilo določeno, da jih smejo pobirati le odbori OF, kateri so jih nato mesečno obračunavali višjim odborom, medtem ko je bilo vojaškim enotam to prepovedano. Vse dohodke in izdatke je bilo potrebno skrbno zapisati, nakar je bila naloga občinskih NOO in terenskih odborov OF, da mesečno poleg finančnih poročil izročijo čim več denarja okrožnim NOO, ti pa NOS oziroma pokrajinskemu odboru OF (POOF) (Mikuž 1969: 80, 81).

Dolgove, katere je ustvarila vojska na terenu, je poskušal NOS urediti z okrožnico 3. januarja 1944. V njej je bilo zapisano, da naj bi odbori sestavili seznime s podatki upnikov, katere enote so naredile dolgove, kolikšni so bili in kdaj so nastali. Le tako registrirane dolgove naj bi NOS za Slovensko primorje tudi priznal (Mikuž 1969: 81). Koliko od teh priznanih dolgov je bilo nato tudi poplačanih je popolnoma drugo vprašanje, vendar pa je bilo stanje morda nekoliko bolje kot v belokranjskem okrožju, kjer je ekonomski odsek Glavnega štaba na poudarjanje okrožne GK, da bi bilo dobro, če bi se kmetom vsaj nekoliko poravnali stari računi, 27. decembra 1943 odgovoril, da je škodljivo širiti novico, da bo vojska vsako stvar plačevala ter da je zato potrebno propagirati brezplačno podpiranje NOV in POS (Mikuž 1969: 65).

Januarja 1944 je 9. korpus dobival hrano od GK zastonj. Ta je vsebovala dovolj maščob, le soli ne, celokupno pa jo je bilo toliko, da je imela vojska obroke lahko trikrat dnevno. Če pa bi enote, npr. zlasti patrulje, hrano nakupovale, so to lahko naredile le z nakazilom poveljstva te enote; takšna navodila je izdal ekonomski odsek 9. korpusa v okrožnici, dne 8. januarja 1944 (Juriševič 1975: 51; Mikuž 1969: 81, 82).¹⁸

18 V tem mesecu je vojska v lastnih delavnicah izdelala tudi 600 parov čevljev, 1.700 kosov spodnjega perila, v delavnici v Žireh pa še 70 parov škornjev (Juriševič 1975: 51; Mikuž 1969: 81, 82).

5.6.3 GORENJSKA

Za Gorenjsko je značilno, da je razvoj gospodarske dejavnosti potekal počasneje in v posameznih delih z različno intenziteto. V tej pokrajini tudi ni bilo pravih osvobojenih ozemelj, enote NOV in POS niso bile številčne, k posebnostim pa lahko štejemo tudi to, da je del Gorenjske spadal pod 9. korpus, del pa pod Štajersko 4. operativno cono (Mikuž 1969: 96).

Po navodilih poverjenišтва IOOF za Gorenjsko, so se GK začele ustanavljati od 3. novembra 1943 naprej. Tem navodilom oziroma okrožnici je 5. decembra 1943 sledila nekoliko obširnejša, ki je svetovala skrivanje pridelkov pred nemško obvezno oddajo, GK naročala množično zbiranje obutve, obleke in perila za NOV, zavezovala ljudi k plačevanju splošnega obveznega narodnega davka ter pozivala k zbiranju prostovoljnih prispevkov in posojila. Nova okrožnica z 21. decembra 1943 je nato zahtevala tudi tesno sodelovanje vojaških intendantov in GK. V navodilih je bilo zapisano, da se mora ob prihodu vojaške enote z njo takoj povezati funkcionar oziroma član OF, ki ji nato pomaga s potrebnimi nasveti in informacijami. Poleg tega morajo biti v stalnem stiku z enotami vsi rajonski in okrajni načelniki GK, ki so zadolženi za skupno urejanje vprašanja prehrane. V primeru nepravilnih rekvizicij ali odvzemov, opravljenih s strani vojaških enot, je bila vsa odgovornost na članih GK, vendar pa so ti lahko v primerih, ko so vojaške enote kršile njihova jasna navodila in nasvete, to sporočili višjim oziroma nadrejenim organom. Poleg tega je bilo predpisano, da morajo imeti GK na zalogi dovolj hrane za vojsko, le-to pa naj po potrebi preko povezav s sosednjimi rajoni in njihovimi GK, nakupujejo tudi tam; še posebej, če so bili ti rajoni gospodarsko močnejši in so bile v njih večje možnosti za nabavo hrane (Mikuž 1969: 96, 98).

Tako kot odbori OF po drugih pokrajinah so morali tudi gorenjski odbori OF podpirati družine, prizadete od okupatorja oziroma tiste, katerih starši so bili pri partizanih. Pomoč so delili v denarju ali hrani (Mikuž 1969: 98).

V obdobju od nekaj mesecev pred kapitulacijo Italije pa do prvega zasedanja SNOS-a lahko že govorimo o začetkih organiziranega partizanskega gospodarstva v skoraj vseh takratnih gorenjskih okrožjih, zlasti pa v okrožjih Kamnik, Kranj in Škofja Loka. Kljub temu pa ni mogoče trditi, da bi bil razvoj povsod enak. Posebnosti v okrožju Kamnik so bile npr. že pri

davkih in GK. Davek je bil redna mesečna dajatev s to razliko, da se je pobiral v višini od pet do deset odstotkov dobička davčnega zavezanca (Mikuž 1969: 98). Posebnost tukaj je bila, da je imel prvi narodni davek z septembra 1941, po katerem so se zgledovali ob razpisih davkov v vseh drugih pokrajinah, nanj pa je po vsej verjetnosti apeliralo tudi poverjeništvo IOOF za Gorenjsko v okrožnici z dne 5. decembra 1943, davčno stopnjo v višini od enega do deset odstotkov dobička davčnega zavezanca (Mikuž 1969: 96, 98). To pomeni, da je bila v kamniškem okrožju najnižja davčna stopnja dvignjena iz enega na pet odstotkov. Druga posebnost oziroma opažena razlika pa so bile gospodarsko–finančne komisije (GFK), ki so v tem okrožju pravzaprav opravljale enako delo kot GK v drugih pokrajinah; komisije z enako funkcijo kot drugod so bile tukaj drugače poimenovane. Od zgoraj navzdol je bila okrožna GFK razdeljena na osem rajonskih GFK, v vsaki rajonski je bilo po več občinskih GFK, v vsaki od teh pa so bile nato še vaške ali krajevne GFK (Mikuž 1969: 99).

Za kranjsko okrožje je bil glavni dobavitelj mesto Kranj, ki je za gorenjske partizane nekaj časa pomenil skoraj isto kot Ljubljana, med italijansko okupacijo, za partizane v Ljubljanski pokrajini. Značilnost tega okrožja pa je bila ta, da so še januarja 1944 pobirali le prostovoljne prispevke in zbrali le nekaj posojila, narodni davek pa še ni bil uveden. Poznali so le še obdavčitev pridobitniških krogov. Tako je imelo sicer bogato okrožje s posojili vred v začetku februarja 1944 le 13.157 mark (2.683,66 €) dohodkov (Mikuž 1969: 100).

5.6.4 ŠTAJERSKA

V primerjavi z drugimi pokrajinami je bilo partizansko gospodarstvo še najmanj razvito na Štajerskem. V tem obdobju so se partizani zadrževali v glavnem na Moravškem, Kozjanskem in na Pohorju, 14. divizija pa je šele v začetku leta 1944 prihajala na Štajersko. 12. decembra 1943 je štab 4. operativne cone izdal okrožnico z ukazom brigadnim, bataljonskim in četnim intendantom, da vodijo posebne spiske za pridobljeno hrano in material ter spiske o porabi. S tem se naj bi preprečila prodaja kolektivne lastnine kmetom. Glede obutve je štab cone, 13. januarja 1944 naročil, naj enote zbirajo odrezke otroških nakaznic za racionirano oskrbo, s črkami A, C in D. Vsaka enota naj bi nato dobila toliko parov čevljev, kolikor odrezkov bo prinesla štabu cone. Za kože ubitih živali je bilo ukazano naj se pošiljajo v Zalog pri Moravčah, nakar bo štab za vsako kožo poslal ustrezno količino usnja (Mikuž 1969: 101).

6. OBDOBJE OD PRVEGA ZASEDANJA SLOVENSKEGA NARODNOOSVOBODILNEGA SVETA DO OSVOBODITVE

6.1 RAZVOJ PARTIZANSKEGA GOSPODARSTVA IN OSKRBE NEPOSREDNO PO ZASEDANJU SNOS-A

S prvim zasedanjem SNOS-a, 19. in 20. februarja 1944 v Črnomlju, je bilo na področju gospodarstva sprejetih pet zavezujočih odlokov, poleg njih pa je IOOF predstavil načrt ustanovitve osmih javno upravnih resornih odsekov pri Predsedstvu SNOS, ki bi zamenjali ukinjeno UK za osvobojeno ozemlje Ljubljanske pokrajine in NOS za primorsko Slovenijo (Klanjšček 1978: 677; Klanjšček 1982: 80; Megušar 1993: 129–132; Stepančič 1990: 207). Po zasedanju so se ti odloki in načrti začeli uresničevati v praksi.

Za finančno področje pomembnem odloku o enotnem narodnem davku z Zasedanja, so sledila navodila za izvajanje tega odloka, izdana 20. februarja 1944. V teh navodilih je odsek za finance pri Predsedstvu SNOS obrazložil, da je prvo zasedanje SNOS narodni davek uvedlo za pokrivanje nujnih potreb skupnosti, za nadaljevanje boja za osvoboditev slovenskega naroda in z namenom poenotenja dosedanjega davčnega poslovanja. V nadaljevanju je bilo zapisano, da so obdavčenju izpostavljeni dohodki iz industrije, trgovine in obrti ter svobodnih

poklicev, dohodki od osebnega, bodisi umskega ali fizičnega dela, dohodki od nepremičnin ter kakršnakoli lastnina in poslovanje, ki prinaša korist. Davčna obveznost je bila splošna ter je rasla progresivno. Za razdelitev oziroma določitev višine davčne obremenitve okrožij je bilo zadolženo Predsedstvo SNOS, nakar so okrožja davčno obremenitev razdelile na okraje, krajevne skupnosti pa so bile zadolžene, da sestavijo sezname davčnih zavezancev. Plačilo je bilo, glede na navodila, možno v naravi ali gotovini, plačano v celoti ali v mesečnih obrokih. Kljub splošni davčni zavezanosti in vsem navodilom navkljub, pa naj bi se davek še vedno oglaševal kot prostovoljna dajatev (Klanjšček 1982: 81; Mikuž 1969: 103; Stepančič 1990: 219).

12. marca 1944 je bilo nato pri Predsedstvu SNOS izdanih več odlokov, med njimi za gospodarstvo pomembnejši odlok o ustanovitvi Denarnega zavoda Slovenije, odlok o pooblastitvi tega zavoda za izdajo plačilnih bonov ter odlok o ustanovitvi upravnih resornih odsekov pri Predsedstvu SNOS. S prvim odlokom iz tega dne so bile v njegovem drugem členu določene tudi naloge Denarnega zavoda Slovenije. Te so bile skrb za osredotočenje in poenostavljanje denarnega prometa javno upravnih ustanov in denarnega prometa na ozemlju Slovenije, kar je pomenilo tudi tiskanje novega denarja. Z drugim odlokom iz tega dne je Predsedstvo SNOS pooblastilo Denarni zavod Slovenije za izdajo lirskih bonov, kot zakonito plačilno sredstvo. Zaenkrat je Zavod dobil dovoljenje le za skupno vrednost dvajset milijonov lir (2.039.722,44 €) in sicer deset milijonov bonov po eno liro, milijon bonov za pet lir in pol milijona bonov za deset lir (Kos 1977: 29, 30; Mikuž 1969: 104; Stepančič 1990: 208, 218; Šnuderl 1949: 155, 156, 158).

Tretji odlok z 12. marca 1944 pa je bil pomemben zlasti zato, ker je bil z njim ustanovljen gospodarski odsek pri Predsedstvu SNOS, ki je prevzel gospodarske naloge ukinjene UK. Pravzaprav je bilo s tem odlokom le uradno potrjeno obstoječe stanje, kajti vsi upravni odseki so bili formirani že pred tem datumom ali pa so le nadaljevali svoje delo in bili s tem odlokom, v novih razmerah ter z novimi, razširjenimi, nalogami, umeščeni in potrjeni v nov javno upravni sistem. Tako je bil gospodarski odsek pri Predsedstvu SNOS pravzaprav gospodarski odsek ukinjene UK, ki je po razpustitvi slednje, nadaljeval s svojim delom. V novi ureditvi pa je ta odsek dobil nekaj dodatnih nalog, bil kadrovsko popolnjen in razdeljen na pet oddelkov, ki so glede na poročilo iz začetka aprila 1944, ob izdaji le-tega, že

popolnoma delovali (Mikuž 1969: 104, 116; Stepančič 1990: 208; Šnuderl 1949: 158).

Od teh oddelkov je bil za oskrbo NOV in civilnega prebivalstva neposredno zadolžen oddelek za prehrano, ki je oskrbovanje vodil preko razširjene mreže okrožnih in okrajnih oziroma rajonskih GK ter nižje preko gospodarskih referentov terenskih oziroma krajevnih odborov OF. Tako je bila preko GK vpeljana popolna oskrba vojske, hkrati pa je to tudi pomenilo, da intendantom enot, v normalnih pogojih, ni bilo več dovoljeno, niti potrebno iskati hrane na terenu. Potrebno je tudi omeniti, da GK niso bile več tako pomembne, saj so v tem času vedno bolj postajale nekakšen strokovni aparat, ki je bil v pomoč odborom OF oziroma ponekod že izvoljenim NOO pri vodenju gospodarske politike in opravljanju predpisanih gospodarskih nalog (Mikuž 1969: 116, 118; Stepančič 1990: 210).

Od drugih neposredno pomembnejših oddelkov zaslužnih za oskrbo vojaških enot sta bila še oddelek za obrt in industrijo, katerega skrb je bila ponovna oživitev obstoječe industrije in obrtniških delavnic na osvobojenem ozemlju, seveda ob zadržku, da celotna proizvodnja služi potrebam NOV in POS ter oddelek za trgovino, katerega delo so v večini predstavljali obvezni odkupi živine in prehrane GK. Kljub temu pa to ne pomeni, da so bili ostali oddelki izključeni oziroma nezasluženi za končno oskrbo. Poleg njih so namreč znotraj gospodarskega odseka pri tem sodelovali tudi drugi odseki Predsedstva SNOS (Stepančič 1990: 214, 216).

V začetku leta 1944 je kot najvišji organizacijski in upravno-administrativni organ intendantske službe v NOV in POS z reorganizacijami začel tudi ekonomski odsek Glavnega štaba; pri tem je sledil navodilom Vrhovnega štaba NOV in POJ, z 17. oktobra 1943 (Stepančič 1990: 226). Glede na ta navodila je bil ekonomski odsek oziroma oddelek *„pristojen, da v skladu z odredbami, smernicami in navodili ekonomskega odseka Vrhovnega štaba organizira, vodi in nadzoruje celotno intendantsko poslovanje slovenskih narodnoosvobodilnih operativnih in zalednih enot in ustanov“* (Stepančič 1990: 226). Imel pa je nalogo, da izdaja odredbe, potrčila in pojasnila, s katerimi se zagotovi delovanje celotne intendantske službe v štabih in enotah ter zagotovi organizirano oskrbo moštva in živine z vsem potrebnim. Ob reorganizaciji se je zato sam ekonomski oddelek notranje razdelil na tri odseke in sicer na splošnega, ki je skrbel za organizacijo intendantske službe v NOV in POS,

kadre in nadzor podrejenih intendantskih organov, materialnega, ki je imel referat za delavnice in prehrano ter je bil odgovoren za organizacijo oskrbe NOV in POS z živežem in ostalim intendantskim materialom, ter finančnega, ki je NOV in POS oskrboval z denarjem. Reorganizacije so bili deležni tudi vsi ostali intendantski organi v NOV in POS, od korpusnih do odrednih ter tudi pri zalednih vojaških organih. Izobraževanje intendantskega osebja se je pričelo tudi z organizacijo štirinajstdnevni intendantskih tečajev. Posebno vlogo pa je z nalogo organiziranja zalednih vojaških oblasti ter mobiliziranja živih in materialnih rezerv za vojne potrebe, tako operativne kot tudi zaledne vojske, dobil nekdanji organizacijski oddelek, zdaj imenovan oddelek za zaledje (Klanjšček 1978: 838; Mikuž 1969: 105; Stepančič 1990: 226–228).

Kakšno je bilo stanje na terenu v tem obdobju pa se vidi iz poročila ekonomskega odseka, za januar in februar 1944, kjer je bilo glede hrane zapisano, da se pri nakupih čuti izčrpanost v Beli krajini, na Kočevskem in na Notranjskem, zaradi česar so pričeli z dovažanjem hrane iz okolice Stične. Glede manjših obratov je bilo zapisano, da ima ekonomski odsek tri delavnice, le-te pa imajo tudi intendantca 7. korpusa, 15. in 18. divizija ter komande mest, medtem ko imajo brigade in bataljoni le popravljavnice. Pri opreми se je pomanjkanje opazilo predvsem pri oblekah, medtem ko se je stanje obutve, ravno zaradi vojaških delavnic, izboljšalo. Po vsej verjetnosti je zopet primanjkovalo denarnih sredstev, kajti poročilo se zaključuje z grajo enot, ki naj bi premalo varčevale z denarjem; tako je bil 7. korpus že brez njega, temu pa se je približeval tudi 9. korpus (Mikuž 1969: 105, 106; Stepančič 1990: 211, 212).¹⁹

Marca je ekonomski odsek nadaljeval z organiziranjem gospodarstva in oskrbe. Tako je bila 7. marca 1944 ustanovljena ekonomska služba tudi pri komandah področij. Denar so te komande dobile neposredno od ekonomskega odseka, hrano pa od GK oziroma, ob neposrednem dovoljenju GK pri kmetih. Področne komande so organizirale tudi rezervne delavnice, zbirale

19 Na stanje obutve oziroma k zagotovitvi le-te in predvsem k zagotovitvi surovin za njeno izdelavo je verjetno pripomoglo tudi izvajanje navodil izdanih v okrožnicah do takrat ter v okrožnici ekonomskega odseka Glavnega štaba iz 8. februarja 1944. Te okrožnice skupaj z zadnjo so intendanturam korpusov in divizij – z intendanturo 4. operativne cone so bile v skladu z uredbo Vrhovnega štaba, imenovane komaj 29. januarja 1944 – naročale postavljanje raznovrstnih delavnic za izdelavo potrebne opreme, tudi čevljev, nižjim intendanturam pa naročale postavljanje popravljavnic. Podobna navodila je vsebovala tudi okrožnica intendance 7. korpusa, namenjena sicer neposredno enotam in nižjim intendantam tega korpusa, katere je pozivala k ustanavljanju popravljavnic in delavnic za obutev, obleko in perilo ter k zbiranju kože kot surovine za izdelavo čevljev (Intendantska služba u NOR-u 1973: 446, 447; Mikuž 1969: 61, 62, 75, 76; Vujović 1990: 170, 174). Tukaj je potrebno omeniti, da je bilo na terenu, kjer so operirale enote NOV in POS, seveda mnogo lažje pridobiti kože, ki so predstavljale odpadni material pri predelavi živali v hrano, kot pa tekstil, katerega je bilo mogoče dobiti le preko donacij ljudi – te pa niso bile neomejene. To sta tudi vzroka, ki sta delno vplivala na večjo številčnost usnjenih izdelkov.

vojaški material, surove kože in organizirale Transporte (Mikuž 1969: 106). Razvoj je vodil tudi v birokratizacijo intendature oziroma njenega dela, kar se vidi v uvedbi več obračunskih knjig, katere so morali voditi intendant. Tako so bile uvedene denarna knjiga, z oznako D, knjiga za vodenje evidence nakazil in obračunov denarnega poslovanja (E), knjiga za hrano (H), knjiga za krmo (K), materialna knjiga (M) in inventurna knjiga (I), s popisom vsega inventarja enote. V prve štiri knjige so se vpisovali prejemki in izdatki denarja in posameznih živil, medtem ko se je v peto, knjigo z oznako M, vpisovalo obleko, perilo, obutev, posteljnino, obrtniške potrebščine in drugo, torej vso intendantsko in drugo opremo v enoti. Poleg teh knjig pa so bili intendant kasneje dolžni voditi tudi knjigo za evidenco materiala, orodja in predmetov v odgovornosti enot in delavnic, knjigo o stanju živali v enoti, knjigo o vojnem plenu itd., tako da je bilo takšnega dela kar nekaj (Klanjšček 1978: 838; Mikuž 1969: 110; Stepančič 1990: 233).

7. marca 1944 je bila pri ekonomskem oddelku izdana tudi nova prehranjevalna tabela za operativne enote NOV in POS, ki je določala dnevne obroke hrane v gramih, poleg tega pa za vsako vojaško enoto predpisovala še en brezmesni dan v tednu (Intendantska služba u NOR-u 1973: 213; Mikuž 1969: 106, 108; Stepančič 1990: 230, 231).²⁰

20 Tako je glede na to prehranjevalno tabelo borec dobil:

- za mesni dan od osnovnih živil 600 g moke ali 2.000 g krompirja ali 650 g fižola, graha, ješprenja, kaše ali 500 g riža ali 800 g makaronov ali 3.000 g kislega zelja ali 4.000 g kisle repe, korenja, nič dodatkov v obliki suhih gob ter prav tako nič kruha, od mesa 300 g govejega ali 250 g svinjskega ali 200 g suhega svinjskega, poleg tega pa še 20 g maščob vseh vrst;
- za brezmesni dan od osnovnih živil 650 g moke ali 2.250 g krompirja ali 700 g fižola, graha, ješprenja, kaše ali 550 g riža ali 900 g makaronov ali 3.400 g kislega zelja ali 4.500 g kisle repe, korenja, kot dodatke 50 g suhih gob, nič kruha in mesa, vendar pa še 50 g maščob vseh vrst;
- za mesni dan s kruhom od osnovnih živil 350 g moke ali 1.100 g krompirja ali 400 g fižola, graha, ješprenja, kaše ali 250 g riža ali 450 g makaronov ali 1.600 g kislega zelja ali 2.200 g kisle repe, korenja, nič dodatkov v obliki suhih gob, vendar pa 400 g kruha vseh vrst, od mesa pa še 300 g govejega ali 250 g svinjskega ali 200 g suhega svinjskega in še 20 g maščob vseh vrst;
- za brezmesni dan s kruhom od osnovnih živil 400 g moke ali 1.350 g krompirja ali 450 g fižola, graha, ješprenja, kaše ali 300 g riža ali 550 g makaronov ali 2.000 g kislega zelja ali 2.700 g kisle repe, korenja, kot dodatkov 50 g suhih gob, poleg tega pa še 400 g kruha vseh vrst in 50 g maščob prav tako vseh vrst.

Poleg zgoraj napisanih živil naj bi borci v vseh dnevih dobili še 15 g soli, 20 g moke za prežganje, 20 g čebule, 5 g česna in 4 cl kisa – liter kisa je bil namenjen petindvajsetim ljudem. Nekoliko spremenjeno prehranjevalno tabelo so imele zaledne enote, v katerih pa so bili borci v mesnih dnevih deležni le 200 g govejega ali 160 g svežega svinjskega oziroma 120 g suhega svinjskega mesa (Intendantska služba u NOR-u 1973: 213; Mikuž 1969: 106, 108; Stepančič 1990: 230, 231).

Če se je intendatura ravnala po zgornji tabeli oziroma če so ji okoliščine to dovoljevale in so borci dobivali predpisane količine živil so celodnevni obroki stali za:

- mesni dan 17,33 lir (1,77 €);
- brezmesni dan 12,28 lir (1,25 €);
- mesni dan s kruhom 19,79 lir (2,02 €) in za;
- brezmesni dan s kruhom 15,26 (1,56 €) lir.

Povprečni izdatek na borca je tako znašal 16,17 lir (1,65 €), vendar pa se ti stroški dvignejo na 24 lir (2,45 €), če k živilom prištejemo še pet cigaret za 5 lir (0,51 €), deciliter vina za 1,60 lir (0,16 €), milo in druge potrebščine v vrednosti 1,23 lir (0,13 €). Tako so stroški za mesečno prehrano, v korpusu z 9.000 ljudmi, znašali okoli 4,5 milijona lir (458.937,55 €), z drugimi stroški pa čez 6,5 milijona lir (662.909,79 €) (Mikuž 1969: 108; Stepančič 1990: 231).

Nova prehranjevalna tabela je tako predpisovala okoli 2.800 kalorij na borca, vendar so se štabi nekaterih enot nad tem pritožili. Ekonomski odsek Glavnega štaba je na to odgovoril, da ni mogoče predpisati tabele, ki bi vsebovala 4.000 kalorij na osebo, dokler so vezani le na zmožnosti lastnega narodnega gospodarstva (Intendantska služba u NOR-u 1973: 277; Klanjšček 1978: 839; Mikuž 1969: 110).²¹

5. aprila 1944 je prišlo do dvodnevne sestanka gospodarskih referentov in strokovnjakov,

Če tukaj, glede na formule in preračune podane v tretjem poglavju, samo pogledamo kaj je mogoče danes dobiti za vsoto povprečnih dnevnih stroškov na partizana, vidimo, da za to vsoto denarja ni mogoče kupiti niti dveh 800 g polbelih štruc kruha; najbolje se pri kruhu splačajo Sparove 250 g francoske štručke, katerih je mogoče dobiti kar devet – to v tem primeru znesse 2.250 g belega kruha. Če s tem denarjem (2,45 €) poskušamo sestaviti le dnevni obrok s količino mesa, kakršno naj bi dobivali partizani, bi bil ta obrok približno takšen (ob tem naj opozorim, da je bilo v 24 lir, kar je bila vsota dnevnih stroškov na partizana, poleg obroka všteti tudi nekaj cigaret, deciliter vina, milo in druge potrebščine ter ne le živila, ki so sestavljala obroke):

- od osnovnih živil:
 - 350 g moke za 0,1995 € (cena v Mercator Radovljica, 23. januarja 2008, 0,57 €/kg) – na razpolago ostane še 0,571 € – ali;
 - 647 g krompirja za 0,7705 € (cena v Mercator Radovljica, 23. januarja 2008, 1,19 €/kg) ali;
 - 400 g fižola za 0,436 € (cena v Mercator Radovljica, 23. januarja 2008, 1,09 €/kg) – na razpolago ostane še 0,3345 € – ali;
 - 250 g riža za 0,3 € (cena v Mercator Radovljica, 23. januarja 2008, 1,20 €/kg) – na razpolago ostane še 0,4705 € – ali;
 - 374 g makaronov za 0,7705 € (cena v Mercator Radovljica, 23. januarja 2008, 1,03 € za 500 g pakiranje najcenejših makaronov) ali;
 - 653 g kislega zelja za 0,7705 € (cena v Mercator Radovljica, 23. januarja 2008, 1,18 €/kg);
- 250 g svinjskih pleč za 1,2475 € (cena v Spar Radovljica, 22. januarja 2008, 4,99 €/kg) in;
- 400 g že omenjenega belega kruha za 0,432 € (cena v Spar Radovljica, 22. januarja 2008, 0,27 € za 250 g francosko štručko).

Če torej te primerjave dnevnih stroškov za borca primerjamo s količinami živil vsebovanih v dnevnih obrokih vidimo, da danes z enako količino denarja oziroma zlata dobimo manj in to kljub temu da sem v preračunu upošteval vsoto skupnih dnevnih stroškov na partizana in ne vsoto na posamezni dnevni obrok mesnega dne s kruhom, ki je bil ocenjen na 19,79 lir (2,02 €) (Intendantska služba u NOR-u 1973: 213; Mikuž 1969: 106, 108; Štepančič 1990: 230, 231).

21 Če primerjamo to zadnjo prehranjevalno tabelo ekonomskega odseka iz marca 1944 s tabelo izdano 26. decembra 1943, vidimo najprej, da so v najnovejši tabeli zapisane le še skupne dnevne količine živil, glede na posamezni prehranjevalni tip dneva in ne več količine glede na posamezni obrok dneva. Do tega je po vsej verjetnosti prišlo zaradi težav pri zagotavljanju posameznih živil za določene obroke, čeprav jasnih dokazov za to ni. Razlike pa so bile prisotne še drugod; poleg že omenjenih štirih prehranjevalnih tipov dni so bile nekoliko večje tudi skupne predpisane količine živil, katere naj bi dobili posamezni borci. Glede na prehranjevalno tabelo iz 26. decembra 1943, naj bi moštvo v enotah po najnovejši tabeli dobilo skupno manj moke dnevno, enake količine mesa in gob, predvsem pa mnogo več fižola, krompirja, kisle repe in zelja, na prehranjevalno tabelo pa so se ponovno uvrstili makaroni, ješprenj, kaša, riž, korenje in grah, od začimb pa čebula, česen in kis, kar pomeni da so bili obroki, seveda če so bila vsa živila dostopna, nekoliko bolj raznovrstni. Količina soli je bila, v primerjavi s prejšnjimi 10 do 20 g, zdaj predpisana na 15 g dnevno na borca. Kot brezmesni dan je bil zopet določen le en v tednu. Kar se tiče kalorične vrednosti hrane je bila ta predpisana na okoli 2.800 kalorij dnevno in ni bila več podana v razponu od 2.800 do 3.200 kalorij. To lahko pomeni celo, da so partizani kljub večjim količinam in navkljub raznovrstnejši prehrani dobivali manj kalorične dnevne obroke, ki pa se še vedno niso približali današnji priporočeni vrednosti 4.000 do 7.000 kalorij dnevno (Ferenc 1961: 79; Intendantska služba u NOR-u 1973: 211–213, 348; Mikuž 1969: 49, 58, 59, 106, 108, 110; Štepančič 1990: 230, 231; http://24ur.com/bin/article.php?article_id=3097628; http://med.over.net/javne_datoteke/novice/datoteke/11612-Debelost_proces-spreminjanja.ppt; <http://www.mojadieta.com/zdravo02.php?n=1>). Da so bili partizani slabše hranjeni pove tudi podatek, da je po ocenah za odraslega človeka, težkega sedemdeset kilogramov in starega od dvajset do trideset let, ki nič ne dela in skrbi le za golo preživetje, na dan potrebnih 1.800 do 2.250 kalorij. Vrednosti potrebne količine enot kalorij pa variirajo glede na temperaturo okolja, aktivnosti, splošne življenjske pogoje, oblačila in zdravstveno stanje oseb (Bacque 2007: 89, 281). Z 2.800 kalorijami dnevno pa so bili partizanski obroki relativno blizu zgornji meji kalorij potrebnih le za golo preživetje.

katerega je sklical gospodarski odsek Predsedstva SNOS. Tega sestanka oziroma t.i. gospodarske ankete so se udeležili zastopniki okrožnih odborov OF iz Ljubljanske pokrajine, nekateri člani IOOF, vodje upravnih in gospodarskih odsekov pri Predsedstvu SNOS in v okrožjih ter predstavniki intendance Glavnega štaba in 7. korpusa. Namen srečanja je bilo zbranim predstaviti razvoj partizanskega gospodarstva ter pregledati dotedanje priprave in ukrepe za kmetijsko proizvodnjo in pridelovanje hrane v novi obdelovalni sezoni 1944 v okrožjih Ljubljanske pokrajine. V uvodu je bilo najprej podano obširno poročilo načelnika gospodarskega odseka, ki je opozoril na veliko pomanjkanje maščob in soli. Do pomanjkanja maščob naj bi prišlo zlasti zaradi odklonilnega odnosa do reje prašičev, kajti vse razen enega na dom naj bi vojska rejcem odvzela, poleg tega pa so bile te živali tudi prvi plen Nemcev. Glede soli so poudarili, da bi se jo dalo dobiti tudi na Hrvaškem, npr. na Pagu, vendar pa so bile težave s prevozom, kot možnost pa je bil omenjen tudi nakup na nemški strani, vendar pa je bila ta sol zelo draga. V tem primeru bi bilo namreč za kilogram soli potrebno plačati 50 do 55 lir (5,10 do 5,61 €), medtem ko pa bi se hrvaško lahko dobilo z zamenjavo in sicer v razmerju dva kilograma žita za kilogram soli.²² Glede tobaka so podali ugotovitev, da je tega na Hrvaškem dovolj, vendar pa so ga bili Hrvati pripravljeni menjati le za žito, katerega pa v Sloveniji ni bilo. Kanali za nabavo so bili vzpostavljeni s Primorsko, Trstom in Furlanijo, vendar je oviro predstavljalo pomanjkanje denarja. Denar, ki je bil izdan do te gospodarske ankete in je bil namenjen prvenstveno za nakup hrane, je že pošel in prešel v roke kmetov, ki pa ga niso poslali naprej v notranjem denarnem obtoku. Ta notranji obtok ni spodbudilo niti izenačevanje bonov z lirami. Zaradi vseh teh težav naj bi se oskrba NOV in civilnega prebivalstva vršila s črpanjem iz bogatih dolinskih krajev, ki so bili drugače pod kontrolo sovražnika. Od takšnih področij so bili izpostavljeni ljubljanska in grosupeljska kotlina, Barje ter obmejni pas med Nemčijo in dolino Krke. Hrano in živino naj bi se s teh območij prepeljalo in spravilo na varno (Intendantska služba u NOR-u 1973: 240; Mikuž 1969: 110, 112–114; Stepančič 1990: 220, 221).²³

V za vojsko pomembnih zadevah je anketa na koncu poudarila, da je potrebno v NOV

22 Po odloku IOOF o maksimiranih cenah živil, z 8. februarja 1944, so bile cene raznih vrst žit od 5 do 8 lir (od 0,51 do 0,82 €) na kilogram. Če bi se torej s Hrvaško menjalo dva kilograma žita za kilogram soli in če predpostavimo, da bi bilo žito vredno 8 lir, bi bilo možno s Hrvaške dobiti kilogram soli za 16 lir (1,63 €) (Stepančič 1990: 231).

23 Prvi dan gospodarske ankete je bilo ob ugotavljanju potreb NOV in POS le za 7. korpus ugotovljeno, da naj bi v času do nove letine, torej za obdobje štirih mesecev, potreboval 780 ton moke, ali 2.400 ton krompirja, ali 780 ton fižola, nato 360 ton mesa, kar pomeni okoli 2.400 glav živine, poleg tega pa še 24 ton masti, 17 ton soli in 60 ton moke za prežganje. Na zalogi pa je bilo trenutno le 6,5 ton moke, 74 ton krompirja, 12,7 ton fižola, 88 ton masti ter 52 ton žita (Intendantska služba u NOR-u 1973: 278; Mikuž 1969: 114; Stepančič 1990: 222).

vzpostaviti najstrožjo kontrolo nad porabo, predvsem pa je potrebno varčevati; vojska se naj bi tudi čim več oskrbovala s kontroliranim ozemlja (Mikuž 1969: 116).

Spomladi 1944 oziroma v prvi polovici aprila 1944 je prišlo po ukazu Vrhovnega štaba, z dne 23. februarja 1944, ki je veljal za vse korpuse, na operacijskem območju 7. korpusa, do formiranja korpusne vojne oblasti. Ta je s svojo ustanovitvijo prevzela upravo zalednih vojaških organov na območju Ljubljanske pokrajine, Brkinov, Pivke in Slovenske Istre. S tem je Glavni štab na korpusno poveljstvo prenesel vse svoje pristojnosti za ureditev vojaškega zaledja in ukinil svoj oddelek za zaledje, ki je do sedaj skrbel za organiziranje zalednih vojaških oblasti ter mobiliziranje živih in materialnih rezerv za vojne potrebe, tako operativne kot tudi zaledne vojske (Stepančič 1990: 236, 237). Dne 1. maja 1944 je nato ekonomski odsek izdal še odredbo o povezavi intendature korpusa in ekonomskega odseka korpusne vojne oblasti. Zadnji naj bi prevzel vse zadeve, ki so obremenjevale operativne enote ter ob asistenci komand mest organiziral prehrano vseh zaledni enot in delavnic, postavljaj skladišča ter pomagal GK pri zbiranju in nakupovanju hrane, zadolžen pa je bil tudi za vzpostavljjanje etapnih kuhinj namenjenih potujočim partizanom (Mikuž 1969: 121).²⁴

Spomladi 1944 je bil sistem oskrbe NOV in POS že popolnoma speljan preko GK in gospodarskih referentov, tako da intendantom enot v normalnih pogojih ni bilo več potrebno in hkrati pa tudi ni bilo več dovoljeno, iskati hrane na terenu. Ker vojska ni več iskala hrane neposredno na terenu, tudi ni več naraščalo zadolževanje vojaških enot neposredno pri kmetih. Tako se je sredi aprila 1944 finančni odsek, ob pomoči Denarnega zavoda Slovenije, lotil naloge, v kateri bi se ugotovilo število in višino vsote priznanc oziroma potrdil, katere je vojska dala ljudem za oddano hrano in sicer glede na okrožja in vojaške enote. To delo je potekalo zelo počasi, vendar so kmalu prišli do ugotovitve, da bo prava vsota zelo presegla vsoto sto milijonov lir (10.198.612,18 €), pa še to le v Ljubljanski pokrajini (Mikuž 1969: 116, 118, 122; Stepančič 1990: 210).

24 Marca 1944 je enote na terenu, glede na poročilo ekonomskega odseka Glavnega štaba za ta mesec, ponovno pestilo občutno pomanjkanje soli, težave pa so bile tudi z obleko in perilom. Poleg tega je zmanjkalo tudi denarja, tako da je imel ekonomski oddelek v marcu le za 240.000 lir (24.476,67 €) dohodkov in 80.000 lir (8.158,89 €) odhodkov v denarnem prometu. Večjih težav z obutvijo, glede na poročilo, še ni bilo, vendar pa je do teh prišlo po koncu aprila, ko so Nemci vdrl v Žužemberk in Šentvid ter odpeljali usnjarske delavce, s tem pa močno prizadeli proizvodnjo, ki je začela pešati. Na drugi strani je težave z obutvijo povzročalo tudi vedno večje število mobilizirancev, ki so v enote NOV prihajali v ponošenih čevljih in s slabimi oblekami. Pri pomanjkanju oblačil in obutve niso pomagale niti majhne zavezniške pošiljke, poleg tega pa se je obseg surovinskega blaga za perilo in srajce, pridobljenega iz angleških padal, zmanjšalo, ko so zavezniki začeli zahtevati vrnitev odvrženih padal (Mikuž 1969: 122; Podnar 1986: 44, 56).

6.2 PRVA REORGANIZACIJA OSKRBE VOJSKE V TEM OBDOBJU

V začetku junija 1944 je Glavni štab NOV in POS Predsedstvu SNOS izročil dvajset milijonov lir (2.039.722,44 €), od dobljenih petindvajset milijonov lir (2.549.653,04 €) od odobrenega stomilijonskega (10.198.612,18 €) zavezniškega posojila; od tega denarja je bilo deset milijonov (1.019.861,22 €) namenjenih za poplačilo dolga ekonomskega odseka pri odseku za gospodarstvo oziroma v okrožjih za pridobljeno hrano ter deset milijonov oziroma druga polovica sredstev, za nakup hrane za enote NOV in POS ter bolnišnice. Denar je bil nato razdeljen glede na namembnost, nekaj pa ga je Predsedstvo SNOS določilo tudi za poplačilo starih dolgov, vendar s tem zadržkom, da naj bi se prvo predvsem poravnali dolgovi pri tistih kmetih, kateri bi bili pripravljeni tudi vnaprej kaj prodajati. Ta denar pa je imel še eno funkcijo: spremenil naj bi način oskrbovanja vojske s hrano. 9. junija 1944 je bilo z okrožnico ekonomskega odseka določeno, da naj bi od tega dneva naprej enote dobivale hrano in drugi material tako, da bi intendant enot pristojni GK izročili napisan seznam z vsem potrebnim, opremljen z žigom in podpisom člana štaba enote, nakar naj bi jim GK izročile zahtevano blago in intendantu napisale račun v dveh izvodih, oba izvoda pa bi moral ta tudi podpisati; ta sistem je bil poimenovan trebovanje. V primeru, da na terenu ne bi bilo GK, je imel intendant dovoljenje nakupa neposredno pri kmetih. V takšnem primeru je moral napisati račun v dvojniku, original obdržati, dvojnik poslati okrajni ali krajevni GK, ki je nato naknadno opravila plačilo, prodajalcu pa izročiti le potrdilo o višini vsote nakupa. Denar so namreč enote v tem obdobju dobivale, od svojih nadrejenih štabov, le za izredne nakupe npr. za primere, ko GK ne bi mogle opraviti potrebnih odkupov. Tako so po tej reorganizaciji načeloma vso oskrbo NOV in POS opravljale GK, katerim pa so, za razliko od prej, intendant morali že vnaprej podati sezname oziroma proračune predvidenih količin potrebnih sredstev, katera so nato GK zbrale do njihovega naslednjega prihoda. Pri tem GK in enote tudi niso neposredno operirale z denarjem, kajti živež je bil že plačan s strani Glavnega štaba pri Predsedstvu SNOS (Intendantska služba u NOR-u 1973: 278; Mikuž 1969: 123, 124; Štepančič 1990: 261, 265). Konec meseca, točneje 24. julija 1944, pa je Glavni štab Predsedstvu SNOS ponovno nakazal denarna sredstva, tokrat kar trideset milijonov lir (3.059.583,65 €) iz zavezniškega posojila za nabavo hrane in poravnavo starih dolgov (Mikuž

1969: 123, 127; Stepančič 1990: 310).

Kdo je po novi reorganizaciji pravzaprav upravljal s finančnimi sredstvi vidimo iz navodil finančnega odseka, z dne 11. junija 1944, kjer poleg drugih točk zasledimo tudi določilo, da so za finančni promet zadolženi finančni referenti v odborih OF oziroma NOO, ki delujejo po navodilih odseka za finance, medtem ko GK kot t.i. tehnični organi skrbijo le za nabavo in oddajo hrane (Mikuž 1969: 124). Ta dokument bi se morda lahko razumelo tudi kot dodatna navodila terenskim organizacijam po navodilih finančnega odseka Predsedstva SNOS, z dne 3. aprila 1944, s katerimi je bilo poudarjeno, da z vsemi dohodki razpolaga le Predsedstvo SNOS preko svojega finančnega odseka (Mikuž 1969: 112).

Zaradi še vedno prisotnih napak oziroma nerodnosti, ki so se pojavljale ob zaplembah premoženja obsojenih oseb, je odsek za gospodarstvo 3. julija 1944 izdal navodila o izvrševanju kazni zaplembe. Ta navodila so vsebovala nekaj točk, s katerimi so poskušali zapolniti vrzeli v odredbah, ki so do takrat obravnavale konfiskacije. Tako je bilo v teh točkah zapisano, da izvedejo zaplembo tista sodišča, ki izrekajo tudi sodbo oziroma izvede zaplembo nadzorni organ zadolžen za opravljanje zaplemb, ki je imenovan pri vsakem sodišču posebej, tako pri vojaškem kot tudi civilnem. Pred izvedbo zaplembe je imel nadzorni organ sodišča nalogo, da o zaplembi pravočasno obvesti okrajni NOO ali okrajni odbor OF, kajti obvezna je bila prisotnost odposlanca enega od teh dveh odborov. Odposlancu je bila namreč zaupana naloga, da ugotovi katere premičnine je mogoče odvzeti ne da bi trpelo gospodarstvo posestva, na katerem se postopek izvaja. Vse zaplenjene premičnine in nepremičnine so prišle v roke okrajnih NOO oziroma okrajnih odborov OF, ti odbori pa so jih uporabili za prehrano enot NOV in POS ter baz oziroma je v primeru večje zaplembe o razdelitvi odločal okrožni odbor NOO ali OF. Denarna sredstva, razen vsote potrebne za vzdrževanje zaplenjene lastnine, je bilo potrebno oddati Komisiji za upravo narodne imovine (KUNI)²⁵ pri Predsedstvu SNOS. Vojska oziroma točneje pristojna vojaška komanda, ki je poskrbela za

25 KUNI je bila organ ustanovljen z odlokom Predsedstva SNOS, 19. aprila 1944, z nalogo, da skrbi za vzdrževanje in smotrno gospodarsko izkoriščanje javne lastnine, torej lastnine države, bivših samoupravnih enot, ustanov javnopravnega značaja ter razlaščene in zapuščene lastnine brez posestnika, zakonitega oskrbnika ali obdelovalca. Zgoraj naštetote enote s katerimi je upravljala KUNI so večinoma delovale kot samostojne enote z imenovanimi upravniki, ki so se morale vzdrževati same in presežke oddajati. Posesti v upravi KUNI ni bilo malo, saj je komisija samo v Ljubljanski pokrajini upravljala z 62.700 ha gozdov, s 140 ha vinogradov, z opuščeno posestjo v 139 vaseh izseljenih Kočevarjev in s 132 posestmi v drugih okrožjih Ljubljanske pokrajine (Megušar 1993: 130, 131; Mikuž 1969: 136; Stepančič 1990: 209, 210). Preko vseh posesti v upravi je tako KUNI v letu 1944 oddala 228.356 kg poljedelskih pridelkov, 2.654 kg mlevskih izdelkov, 20.105 kg sadja in grozdja, 2.153 l vina in žganja, 217.084 kg sena, 387 glav živine, itd. (Mikuž 1969: 146).

stražo ob izvedbi zaplembe, je na mestu konfiskacije prevzela le vojaške predmete oziroma predmete, ki so bili takšnega značaja (Mikuž 1969: 127, 128; Stepančič 1990: 265, 266).

Mesec junij 1944 je bil torej pomemben zaradi spremembe v načinu oskrbe vojske s hrano, vendar to ni vplivalo na že slabo stanje na terenu, ki je bilo podobno tistemu iz marca 1944. Poročilo ekonomskega odseka Glavnemu štabu za mesec junij 1944 namreč sporoča, da je v tem mesecu primanjkovalo zlasti soli in maščob. Problem bi se začasno rešil le če bi zavezniki poslali 3.000 kg masti ter potrebne količine riža in testenin. V nadaljevanju je bil nato podan opis težav obeh korpusov pri nabavljanju hrane. Tako na področju delovanja 7. korpusa gospodarski oddelki NOO niso delovali tako kot bi bilo potrebno, poleg tega pa tudi niso imeli pregleda nad zalogami na svojem območju, kar je večkrat pripeljalo do tega, da so morali intendant sami iskati hrano ter šele nato hoditi po nakazila k civilnim oblastem. Na drugi strani pa je iskanje hrane na terenu postajalo vedno bolj nevarno, saj je sovražnik postavljajl zasede v katerih so intendant izgubljali nabrano hrano oziroma kar je še huje, svoja življenja. Na tej točki v poročilu je ekonomski odsek zato predlagal ustanavljanje intendantskih enot, ki bi bile zadolžene za varstvo intendantov ter skladiščenje hrane. Pri 9. korpusu pa so se težave v oskrbi pojavljale zaradi slabega intendantskega kadra, stalnega premika enot ter zaradi prevelikega lokalpatriotstva okrožnih GK. Za rešitev problema s prehrano se je zato na območju delovanja 9. korpusa poskušalo organizirati redni dovoz hrane iz neizčrpanih predelov Gorenjske in Furlanije. Edino za področje 4. operativne cone je poročilo navajalo, da so bile enote dobro hranjene. O oblekah in obutvi je bilo v dokumentu zapisano, da so nekaj od obojega poslali zavezniki, del vsega potrebnega pa je bilo izdelano v delavnicah obeh korpusov; kljub temu pa je bilo vse opreme skupaj premalo, kajti le za oskrbovanje 7. korpusa z obleko bi bilo potrebnih najmanj 9.000 kompletnih uniform (Intendantska služba u NOR-u 1973: 278, 279, 348, 349; Mikuž 1969: 128, 130).

V naslednjem mesecu se je glede na poročilo ekonomskega odseka Glavnega štaba za mesec julij 1944 stanje nekoliko izboljšalo. Problem hrane zaradi žetve namreč ni bil več tako velik, vendar pa je še vedno primanjkovalo maščob, katerih bi samo 7. korpus potreboval okoli šest ton mesečno. Nekoliko bolje je bilo v korpusu s soljo, katero je, sicer ne v zadostnih količinah, dobil s Primorske in Štajerske. Izboljšala naj bi se tudi prehrana 9. korpusa na Primorskem. V tej enoti so borci namreč trikrat dnevno dobivali kruh, vino in sadje, dnevno

pa tudi po pet cigaret, vendar pa se je kljub temu čutilo pomanjkanje maščob. Dobro in zadostno hrano so imele tudi enote 4. operativne cone, ki so se z živili zalagale z osvobojenega ozemlja na Štajerskem, pri tamkajšnjih narodnih izdajalcih ter z zaplembami na nemških državnih posestvih. V obeh korpusih je bilo zelo slabo z obutvijo in obleko, delno zaradi dotoka novih mobilizirancev, ki so v enote prihajali slabo oblečeni in obuti, delno pa zaradi primanjkovanja surovin za popravilo in izgube usnjarn v Žužemberku in Šentvidu pri Stični. Boljše stanje v obleki in obutvi je bilo le v 4. operativni coni, kjer je bila vojska manj številčna in se je zato lahko oskrbovala z nakupi na terenu ali pa pošiljkami zaveznikov (Intendantska služba u NOR-u 1973: 279, 349; Mikuž 1969: 132, 134; Podnar 1986: 50, 56).²⁶

Tudi avgusta 1944 ni bilo veliko bolje s prehrano kajti rezervne zaloge so pošle, največ od vsega pa je primanjkovalo ravno maščob.²⁷ V tem času je prehranjevalni oddelek odseka za gospodarstvo pri Predsedstvu SNOS za prehrano NOV in POS ter civilnega prebivalstva organiziral tudi menjavo blaga s sosednjimi hrvaškimi okraji za sol, tobak, vžigalice, tekstil in drug potreben material (Intendantska služba u NOR-u 1973: 279, 280; Mikuž 1969: 135).

6.3 PONOVRNE REFORME V OSKRBI

Poleti 1944 pa še ni bilo konec z reformami oskrbe. Do tega časa se je dokončno pokazalo, da GK na vseh stopnjah niso delovale tako, kot je bilo zamišljeno ob njihovi ustanovitvi, hkrati pa niso zadovoljivo izpolnjevale svojih nalog. Zaradi tega ter zaradi praktično nikakršnega sodelovanja med odbori OF in GK, kjer so prvi celo kadrovsko siromašili GK, je med gospodarskim odsekom Predsedstva SNOS in Predsedstvom prišlo do konsenza, da je potrebno reševanje gospodarskih vprašanj in oskrbe enot NOV in POS ter civilnega prebivalstva zaupati gospodarski organizaciji, ki bo delovala bolj zavzeto, strokovno hkrati pa

26 Kar se tiče partizanske produkcije je bilo julija 1944 v korpusnih delavnicah izdelanih 566 parov čevljev, 3 pari škornjev, 3 pari lesenih čevljev s pregibnimi podplati, 45 bluz, 4.775 spodnjih hlač, 40 hlač in 954 srajc. Preko zavezniške pomoči pa je v temu mescu prišlo 46 parov čevljev, 119 bluz, 226 spodnjih hlač, 127 hlač, 353 srajc, 347 majic, 124 jopic, 32 pelerin, 727 parov nogavic, 12 plaščev, 503 odej, 447 brisač, itd., poleg vsega tega pa še 2.769 kg soli, 746 kg mila, 61 kg sladkorja in 50 kg prepečenca. Če tako za mesec julij 1944 seštejemo vse izdelke izdelane v partizanskih delavnicah in material dobljen preko zavezniške pomoči ne pridemo niti blizu 5.000 potrebnih celotnih uniform, katere bi 7. korpus potreboval, da bi se za silo oblekel. Najbližje tej predvideni količini oblačil so se približali le s skupno 5.001 kosi spodnjega perila (Intendantska služba u NOR-u 1973: 279, 349; Mikuž 1969: 132, 134; Podnar 1986: 50, 56).

27 Mesečne potrebe NOV so bile namreč 175.000 kg moke, 571.000 kg krompirja, 120.000 kg fižola, 260.000 kg mesa, 10.700 kg masti in 7.300 kg soli. Kljub velikim lastnim potrebam je bilo pet vagonov hrane in več kot sto petdeset glav živine dano hrvaški 13. diviziji (Intendantska služba u NOR-u 1973: 279, 280; Mikuž 1969: 135).

bo za svoja dejanja odgovorna pred organi ljudske oblasti. Zato je gospodarski odsek, v skladu z navodili odloka Predsedstva SNOS o krajih, okrajih in okrožjih, z dne 19. aprila 1944, ki je predvideval, da naj bi NOO postali neposredno odgovorni za vodenje gospodarstva, izdelal načrt ureditve posebnih gospodarskih odsekov okrožnih in okrajnih NOO oziroma odborov OF, tam kjer NOO še niso bili izvoljeni, ter posebnih gospodarskih referentov oziroma poročevalcev, ki bi bili nastavljeni pri vseh odborih. Glavno vodilo pri tem je bilo, da bi vodenje in usmerjanje vse gospodarske dejavnosti prevzeli NOO oziroma odbori OF (Stepančič 1990: 266–268; Šnuderl 1949: 167–176).

Mesec avgust leta 1944 je bil torej zaznamovan s postopnim prenehanjem delovanja GK v Ljubljanski pokrajini. Naloge in delo teh komisij pa so po novem prevzeli gospodarski odseki pri NOO oziroma odborih OF. Od teh novih odsekov je bil najobsežnejši gospodarski odsek okrožnega NOO oziroma odbora OF, ki je imel kmetijski in gozdarski oddelek, v okrajih kjer je bila veleposestniška in opuščena lastnina, oddelek za upravo narodne imovine ter kot najpomembnejšega, prehranjevalni oddelek. Aktiv zadnjega in tudi številčno najobsežnejšega oddelka so tvorili intendant, zadolžen za nakup hrane in potrošniškega materiala za potrebe okrajev, partizanskih enot in baz na območju okrožja, administrativni delavec, ki je skrbel za korespondenco, blagajno, knjigovodstvo, poročila in kontrolo blagajn okrajnih oddelkov zadolženih za prehrano, statistik, ki je evidentiral zaloge okrožja, glede na zahteve enot NOV in POS razporejal dajatve po okrajih in sodeloval s kmetijskim inštruktorjem pri popisih živine in pridelkov, tem pa je bilo dodano še potrebno pomožno osebje. Na podoben način, le da okrajni referent za trgovino ni imel svojega oddelka in je bil po obsegu nekoliko manjši, so bili organizirani gospodarski odseki okrajnih NOO oziroma odborov OF. V najnižjih krajevnih NOO oziroma odborih OF pa je bil za gospodarstvo in oskrbo zadolžen eden od članov odbora (Mikuž 1969: 138; Stepančič 1990: 268).

Nov reformiran sistem gospodarstva in oskrbe, sloneč na gospodarskih odsekih, je najprej zaživel julija 1944 v okrajnih NOO v Beli krajini in nazadnje konec septembra in v začetku oktobra 1944 na območju istrskega vojnega področja. Tako je prehod iz starega v novi sistem trajal okoli tri mesece (Stepančič 1990: 269).

Na osvobojenem ozemlju in na območjih pod partizanskim nadzorom se je z organiziranjem

gospodarskih odsekov spremenil tudi sistem oskrbe NOV in POS. S to novo reorganizacijo je bilo predvideno, da bo moral ekonomski odsek Glavnega štaba vsak konec meseca sporočiti odseku za gospodarstvo pri Predsedstvu SNOS potrebe za operativno in zaledno vojsko ter vojaške bolnice – potrebe za civilne baze so morale biti sporočene odseku za prehrano – nakar naj bi bilo to breme, glede na statistike o stanju živil v okrožjih in okrajih, porazdeljeno na posamezne okraje. Okrajni odbori so nato zahtevo razdelili med krajevne odbore, ki so na sestankih krajevnih skupnosti obremenili posameznike, nato pa ob določenem času nabrano blago dostavili v okrajna skladišča. Takšen način oskrbe je temeljil na organizirani gospodarski dejavnosti vseh NOO oziroma odborov OF in vzpostavljenem sistemu okrajnih skladišč. S takšnim skladiščnim sistemom se je tudi doseglo, da je bila vsa hrana zbrana na znanih mestih, s tem pa ne bi več prihajalo do zamud pri iskanju hrane ob prihodu vojaške enote v območje okraja (Intendantska služba u NOR-u 1973: 280; Mikuž 1969: 138; Stepančič 1990: 269).

Sredi avgusta 1944 je prišlo prvič do sprememb v odsekih Predsedstva SNOS. Na dan 19. avgusta 1944 je bil namreč oddelek za prehrano preimenovan v poseben odsek Predsedstva SNOS, z osmimi oddelki, in s tem izločen iz gospodarskega odseka Predsedstva. Od teh osmih oddelkov je bil za oskrbo NOV in POS zadolžen oddelek za prehrano NOV, ki je moral za doseg tega cilja sodelovati z ekonomskih oddelkom Glavnega štaba in s komandami vojnih področij. Njegove naloge so bile tudi preverjanje morebitnih nepravilnosti v zahtevkih NOV, deliti bremena med posamezna okrožja ter preko vpogleda v delo ekonomskega oddelka nadzorovati potrošnjo vsega materiala (Klanjšček 1978: 859; Stepančič 1990: 273, 282; Šnuderl 1949: 198, 199). Do nadaljnjih sprememb pa je prišlo nato 16. oktobra 1944 na četrti seji načelnikov oddelkov pri Predsedstvu SNOS. Na njej so ločili nabavo hrane od njenega razdeljevanja. Tako je bil odsek za prehrano zadolžen le še za nabavo, medtem ko je razdeljevanje hrane med civilno prebivalstvo prevzel oddelek za trgovino. Da pa bi bilo razdeljevanje organizirano in nadzorovano, so sklenili uvesti živilske nakaznice (Mikuž 1969: 140; Stepančič 1990: 278).

Ta seja je bila pomembna še zaradi enega sklepa. Sprejeto je namreč bilo, da se uvede nov lirski bon oziroma bonska lira, katere nominalna vrednost bi bila za deset odstotkov višja od italijanske lire in lirskega bona Denarnega zavoda Slovenije, izdanega po pooblastilih

Predsedstva SNOS marca in avgusta 1944. S tem denarjem, ki je bil potem strojno tiskan v Beogradu po njegovi osvoboditvi, naj bi nato zamenjali vsa plačilna sredstva, ki so bila v uporabi na našem ozemlju ter na njegovi osnovi sestavili nov maksimiran cenik za vso Slovenijo (Kos 1977: 31; Mikuž 1969: 140).

19. oktobra 1944 je odsek za prehrano dokončno uredil delovanje skladiščnega sistema za oskrbo enot NOV in POS s hrano. Vojaški intendant so glede na določila okrožnice s tega dne živež lahko prejeli le iz vojaških področnih skladišč pri komandah vojnih področij. Ta navodila so veljala tudi za polosvobodno ozemlje. Oskrbovanje teh skladišč z živežem je potekalo na naslednji način: ekonomski oddelek Glavnega štaba NOV in POS je moral podati odseku za prehrano pri Predsedstvu SNOS enomesečni proračun porabe, nakar je odsek za prehrano zahtevano količino porazdelil na okrožja, ta naprej na okraje, ti na kraje, kraji pa končno na posamezne kmetovalce, ki so bili obremenjeni na sejah krajevnih NOO oziroma odborov OF ob prisotnosti vseh volilnih opravičencev. Breмена so se delila po načelu, da je vsak zavezan oddati NOV tisto česar ne potrebuje za vzdrževanje svoje družine in posestva. Ves na takšen način zbran material se je nato oddajal v okrajna in okrožna skladišča, od koder pa je bil material, neposredno potreben vojski, prenesen v področna vojaška skladišča. Po tem sistemu so se direktno iz okrožnih in okrajnih skladišč lahko vojaške enote zalagale le v izrednih razmerah, ko v bližini ni bilo urejenih področnih vojaških skladišč. Organizacija nabave živil je bila torej zaupana okrožnim in okrajnim gospodarskim odsekom, oddaja hrane enotam pa je bila preko skladišč, v rokah komand vojnih področij. S tem je bilo doseženo tudi to, da ni več prihajalo do neposrednih stikov vojaških enot z gospodarskim osebjem v odborih ali do stikov s kmetovalci, pri katerih so bili v preteklosti prvenstveno opravljeni nakupi (Mikuž 1969: 141; Stepančič 1990: 278, 279).

Denarja za nakupe hrane pa odsek za prehrano ni imel, zato je bilo uvedeno plačevanje s priznanicami oziroma potrdili, tiskanimi v blokih, v katerih so imele vse zaporedno številko in naslov „priznanica“. Na te priznanice je bilo pred odkupom napisano ime in priimek prodajalca, vrsta in količina hrane, vrednost nakupa ter žig in podpis izdajatelja. Na šesti redni seji načelnikov odsekov pri Predsedstvu SNOS je bilo nato sklenjeno, da se Predsedstvu predlaga, da bi Denarni zavod prevzel obveznosti kritja izdanih priznanic v petih dneh od njihove izdaje. S tem bi se omogočilo, da bi ti papirji lahko krožili kot denar (Kos 1977: 111;

Mikuž 1969: 141; Stepančič 1990: 279).

S pričetkom uporabe začasnih priznanic Denarnega zavoda oktobra 1944 se je tako na območju Slovenije uveljavila še ena nova oblika partizanskega denarja. Poleg tri odstotnih blagajniških zapisov (Šnuderl 1949: 214), katere je pričela izdajati podružnica Denarnega zavoda za primorsko Slovenijo konec oktobra 1944, v skupni vrednosti 20 milijonov lir (2.039.722,44 €), so bile priznanice Denarnega zavoda iz oktobra 1944, z nominalno vrednostjo lirskih bonov, namreč kar dvoje novih vrst denarja. Pred temi zadnjimi priznanicami pa sta bili v uporabi že dve, in sicer začasna potrdila vojaških enot in civilnih oblasti za nabavljeno hrano, ki so obstajala v obliki preprostih koščkov papirja z osnovnimi potrebnimi podatki in vrednostjo, ali pa, kot lepo tiskane, blokovne priznanice Glavnega štaba iz leta 1942. Razlika med vsemi priznanicami je bila zlasti v tem, v kateri valuti se je opravljal nakup oziroma v kateri valuti so imele osnovo. Prva dva uporabljena vrednostna papirja sta imela namreč vrednost nakupa izpisano v okupatorskih valutah, medtem ko sta imeli zadnji dve priznanici oziroma vrednostna papirja nominalno vrednost nakupa v lirskih bonih, ki so bili začasna narodna valuta. Vrednost teh bonov je bila za deset odstotkov višja od italijanske lire oziroma bona Denarnega zavoda iz leta 1944 ter prav tako višja od starega bona oziroma obveznice še iz časa italijanske okupacije (Kos 1977: 31; Mikuž 1969: 142). Kljub temu pa novi vrednostni papirji niso uspešno zapolnili luknjo pomanjkanja denarja, kajti računska bilanca Denarnega zavoda, je konec decembra 1944 še vedno kazala na primanjkovanje lirskih bonov (Mikuž 1969: 145; Stepančič 1990: 310).

Z začetkom uporabe priznanic pa je prihajalo tudi do nejasnosti glede njihove uporabe. 18. novembra 1944 je Predsedstvo SNOS te nejasnosti poskušalo rešiti z izdajo navodil za uporabo priznanic. V navodilih je pisalo, da so priznanice plačilno sredstvo le, če so opremljene z žigom in podpis, kot take pa so izenačene z lirskim bonom. Formularje zanje je izdajal Denarni zavod v lirskih bonih zaradi pomanjkanja drobiža. Glede na to, da so bile enakovredne lirskim bonom, jih je bilo mogoče nalagati na hranilne knjižice, bile so prenosljive, uporabljalo pa se jih je lahko tudi za poravnavo tekočih računov. Le za stare začasne priznanice jih ni bilo mogoče zamenjati (Kos 1977: 31; Mikuž 1969: 143, 144; Stepančič 1990: 281).

V poletu 1944 ustanovljenih okrožnih in okrajnih gospodarskih odsekih NOO oziroma odborov OF, so imeli pri oskrbi z živežem najpomembnejšo vlogo prehranjevalni oddelki. Ti so bili nato novembra 1944, po imenovanju samostojnega odseka za prehrano pri Predsedstvu SNOS in v duhu poenotenja organizacije prehrabnega odseka, preimenovani v prehrabene odseke. Ekipe tek odsekov so sestavljali vodja, ki je bil član gospodarskega odseka, ekonom, nakupovalci, skladiščniki in drugi ljudje, katerim trgovina ni bila tuja. Prvenstveno je bila njihova naloga nakup živeža za enote NOV in POS, vendar pa so morali začeti tudi s pripravami na to, kako bo s koncem vojne organizirana in izvedena prehrana večjega dela civilnega prebivalstva, zlasti mestnega. S to reorganizacijo so poskušali gospodarske odseke pri okrožnih in okrajnih NOO in odborih OF čim prej ukiniti ter na njihovo mesto postaviti, poleg odsekov za prehrano, še odseke za kmetijstvo, odseke za trgovino ter odseke za obrt in industrijo (Stepančič 1990: 279).

Vendar pa je bil kljub pričakovanjem skorajšnjega konca vojne in delnih organizacijskih priprav na to, pereč problem trenutne prehrane NOV in POS še vedno prisoten. Nasprotnik je poleg tega tudi počasi napredoval in krčil obseg osvobojenega ozemlja. Zaradi tega je 13. novembra 1944 iz ekonomskega odseka Glavnega štaba prišel ukaz o zbiranju hrane na območjih pod nasprotnikovo kontrolo, medtem ko je bila oskrba s hrano na osvobojenem ozemlju dovoljena le zalednim enotam in ustanovam. Prav tako je bilo naročeno, da se presežke živil spravlja iz krajev pod okupatorjem v bolj varne predele (Intendantska služba u NOR-u 1973: 281; Mikuž 1969: 143).

V zadnjem letu vojne vse do osvoboditve, so se v Sloveniji ustalili trije načini prehranjevanja enot NOV in POS, ki so se razlikovali glede na območja na katerih so se enote nahajale in prehranjevale. Tako je na osvobojenem ozemlju temelj oskrbe predstavljal skladiščni sistem, za hrano v temu sistemu pa so skrbeli krajevni NOO ali odbori OF. Na polosvobojenem ozemlju so hrano še vedno nabirali gospodarski aktivisti okrajnih in terenskih odborov OF, medtem ko je oskrba enot NOV in POS na ozemlju pod nasprotnikovo kontrolo, delno pa tudi na polosvobojenem, potekala preko terenskega načina oskrbovanja, torej z neposrednimi nakupi intendantov vojaških enot pri kmetih ali pa z opravljanjem vojaških prehranjevalnih akcij. Na zadnjih dveh območjih so bili takšni načini oskrbe v uporabi še vedno zato, ker načrtnih nakupov živil, kot na osvobojenem, ni bilo mogoče izvajati (Intendantska služba u

NOR-u 1973: 157–159, 283; Mikuž 1969: 147; Stepančič 1990: 542).

Neposredna oskrba vseh enot NOV in POS je skoraj vse do osvoboditve ostala takšna kakršna je bila po zadnjih reorganizacijah leta 1944. Do sprememb je začelo prihajati v zadnjih mesecih vojne, ko so se začeli povezovati oddelki Glavnega štaba in odseki pri Predsedstvu SNOS, prišlo pa je tudi do krepitev sodelovanja korpusnih vojnih oblasti z okrožnimi organi oblasti, povečanja pomoči partizanskih delavnic v oskrbi civilnega prebivalstva z izdelki iz partizanskih delavnic ter do združenja vojaških nabavnih kanalov s civilnimi v en enoten sistem nabav in oskrbe. Začele so se torej priprave na mirnodobno gospodarstvo in na združenje vseh gospodarskih moči, ki naj bi prešle v upravo najvišjih organov civilne oblasti. Vojska naj bi glede na zaključke zadnjega sestanka Predsedstva SNOS z Glavnim štabom, načelniki gospodarskih odsekov in predstavniki študijske komisije, dne 6. aprila 1945, od gospodarskih zadev obdržala večinoma le še prehrano in oskrbo z vsem potrebnim materialom (Stepančič 1990: 544, 545).

6.4 ZAVEZNIŠKA POMOČ

Prva zavezniška vojaška misija je prišla v Glavni štab NOV in POS junija 1943. Britancem so nato sledili še Američani in Rusi, vsi s svojimi vojaškimi misijami, ki so NOV in POS zalagale z raznovrstnim materialom. Količine pošiljk so bile na začetku relativno majhne, njihovo število pa je preko leta 1944 naraščalo in v začetku leta 1945 doseglo že zavirljive količine. Na začetku je vsebino v večini tvorilo orožje, vendar pa je z izdatnejšimi pošiljkami v začetku leta 1945 začelo prihajati tudi mnogo drugega materiala. To se je zgodilo ravno v času hude zime, v kateri je enotam NOV že kronično primanjkovalo oblek in obutve. V teh pošiljkah je bilo zlasti veliko čevljev in uniform. Predvsem zadnje je bilo silno dobrodošlo, saj je tekstilnih izdelkov vedno primanjkovalo, na trenutke celo bolj kot usnjenih. Tega materiala se je do februarja 1945 nabralo že toliko, da je lahko Glavni štab 10. februarja 1945 predpisal enotno uniformo za enote NOV oziroma natančneje dva tipa uniforme. Prvi t.i. A tip uniforme je sestavljala dolga bluza, jahalne ali dolge hlače, plašč ter za člane poveljstev od brigad naprej škornji, medtem ko so bili za druge predpisani čevlji. Drugi oziroma B tip

uniforme, imenovan tudi zavezniški tip, pa je sestavljala zavezniška bluza, dolge hlače, plašč in čevlji. S tem predpisom Glavnega štaba so bile vse uniforme drugih oblik prepovedane (Intendantska služba u NOR-u 1973: 350; Klanjšček 1978: 929, 930; Mikuž 1969: 146; Stepančič 1990: 583, 584, 586, 624–631, 647, 651).

Večje količine hrane za osvobojena ozemlja v Ljubljanski pokrajini so z zavezniškimi pošilkami pričele prihajati v marcu 1945. V temu mesecu je Glavni štab za civilno prebivalstvo določil 10.000 kg soli, 2.000 l olja in 2.000 parov čevljev ter ta sredstva predal okrožjem v t.i. velikonočnem darilu oblasti ljudstvu. Od te količine je okrožje Novo mesto dobilo 7.500 kg soli, 1.250 l olja in 1.300 parov čevljev, notranjsko-ribniško okrožje pa je bilo deležno tistega kar je ostalo, torej 2.500 kg soli, 750 l olja in 700 parov čevljev. Okrožja so nato ta sredstva delila naprej, končno pa so bili te pomoči deležni najpotrebnejši oziroma tisti, katere so izbrali na krajevnih sestankih volivcev, kjer pa so v izbor prišle tudi družine nasprotnikov. Odsek za prehrano Predsedstva SNOS je v oba okrožja poslal tudi tri milijone lirskih bonov (305.958,37 €), namenjenih za nakup hrane in živine ter odplačilo starih dolgov; za poplačila je bila namenjena tretjina denarja (Intendantska služba u NOR-u 1973: 283; Klanjšček 1978: 1006; Mikuž 1969: 147). To je bil tudi zadnji gospodarski ukrep Slovenskih centralnih oblasti za čas narodnoosvobodilne vojne.

6.5 RAZVOJ GOSPODARSTVA V POSAMEZNIH SLOVENSKIH POKRAJINAH

6.5.1 LJUBLJANSKA POKRAJINA

6.5.1.1 GOSPODARSTVO CIVILNIH PARTIZANSKIH OBLASTI

V zadnjem obdobju vojne so se okrožja in okraji vedno bolj združevali, nekatera nekdanja okrožja so padla na stopnjo okrajev, poleg tega pa je na razvoj partizanskega gospodarstva delno vplivalo vztrajno zmanjševanje obsega osvobojenega ozemlja, ki je do konca vojne obsegalo v večini le še Belo krajino, medtem ko so bili ostali predeli pod nadzorom Nemcev in domobrancev. Oktobra 1944 sta se združila novomeško in grosupeljsko okrožje v skupno novomeško okrožje, združilo pa se je tudi nekaj okrajev. Tako je to okrožje imelo le okraje

Grosuplje, Žužemberk, Trebnje, Novo mesto in Kostanjevica. V istem mesecu sta se združila tudi ribniško in notranjsko okrožje v skupno notranjsko – ribniško okrožje z okraji Kočevje, Cerknica, Ribnica, Vrhnika in Logatec (Mikuž 1969: 159).

V poročilu okrožne GK Novo mesto, iz 1. aprila 1944, je mogoče prebrati, da novomeško okrožje v tem času še ni bilo preveč izčrpano, vendar pa da posamezni okraji, ki so bili bolj dostopni vojaškimi intendantom, niso mogli oziroma hoteli dajati toliko hrane kot do takrat (Mikuž 1969: 160). Takšne, s takratno terminologijo poimenovane, izčrpane kraje so zato tik pred osvoboditvijo, v februarju 1945 (Mikuž 1969: 164), morale pregledovati posebne komisije. Te so v kaščah, kletah in drugih skrivališčih našle še toliko živeža, da je bilo po prisilnem odkupu možno z njim zagotoviti preživetje enot NOV in POS ter njihovo vzdrževanje borbenosti (Mikuž 1969: 160).

Kot kažejo številke, se je nad Belo krajino, v času druge svetovne vojne, vršil velik gospodarski pritisk, ki pa je delno pripomogel tudi k dvigu produkcije, katera je bila pred vojno celo tako nizka, da je morala država v to pokrajino dodatno uvažati večje količine živil za preživetje prebivalstva (Mikuž 1969: 171). Med vojno se je trend obrnil, vendar je to zopet peljalo v druge skrajnosti. 21. februarja 1944 je tako okrožna GK za Belo krajino prosila okrožni komite KPS za Belo krajino naj intervenirajo pri za to predstojnih organih glede prevelikega odvzema hrane v tej pokrajini s strani vojaških enot in baz. Tej prošnji je nato 2. marca 1944 sledilo poročilo iste okrožne GK, v katerem je bilo že sporočeno, da je kljub prenehanju nabavljanja hrane za civilno prebivalstvo, nabavljanje za NOV vedno težavnejše (Mikuž 1969: 167). Kljub temu je izvršni odbor okrožne narodnoosvobodilne skupščine, 7. novembra 1944, objavil, da je belokranjsko okrožje v času od 1. decembra 1943 do 31. julija 1944 zbralo za NOV več kot 1.000 ton raznih živil (Mikuž 1969: 171). Da pa je šlo naročanje živil res v ekstreme vidimo iz podatkov, po katerih je morala Bela krajina v novembru 1944 zbrati kar 974.000 kg hrane, torej le nekoliko manj kot so jo zbrali v osmih mesecih od decembra 1943 do konca julija 1944. Ta količina je bila dosežena, vendar z racionalizacijo obrokov civilnih baz, beguncev in oskrbovancev gospodarskih odsekov (Mikuž 1969: 175). Do novih sprememb pa je zopet prišlo po vojni in sicer že leta 1946, ko so količine oddanega blaga, v primerjavi z letom poprej, izredno padle (Mikuž 1969: 176).²⁸

28 Če primerjamo podatke obeh let vidimo, da je bilo v letu 1945 predpisano za oddajo 14.000 kg pšenice, 82.593 kg

Notranjsko okrožje je v času od februarja do konca junija 1944 dalo za NOV in POS 77.000 kg mesa, 223.447 kg krompirja, 7.247 kg maščob, 17.431 kg fižola, 37.200 kg žita, 3.300 jajc itd. K tej količini je samo Loška dolina prispevala 134 glav živine, kar je nanese 43.300 kg mesa, 31.100 kg krompirja, 3.900 kg maščob itd. (Mikuž 1969: 179). Poleti 1944 so se razmere med okrožnim odborom OF in okrožno GK zaradi nesoglasij nekoliko poslabšale, svoje pa je k že slabem stanju doprinesel še domobranski vpad v Loško dolino na začetku septembra 1944, po katerem je upadla morala prebivalstva, gospodarski in politični aktivisti pa so postali bolj pasivni. Stanje se je pričelo izboljševati po ustanovitvi združenega notranjsko-ribniškega okrožja in združenega okrožnega odbora OF na začetku oktobra 1944 (Stepančič 1990: 305). V drugi polovici leta, od žetve 1944 pa vse do konca leta 1944, je notranjsko okrožje nato zbralo 1.328.584 kg hrane (Mikuž 1969: 181). Februarja 1945 je bilo ugotovljeno, da je bila vojska le po evidencah odseka za prehrano za živež dolžna 4.420.808 lir (450.861,06 €) v okrajih bivšega notranjskega okrožja ter 1.014.919 lir (103.507,65 €) v okrajih bivšega ribniškega okrožja (Mikuž 1969: 182).

V ribniškem okrožju so vojaške enote v drugi polovici februarja 1944 še vedno izvajale konfiskacijo hrane in drugih potrebščin brez obsodb vojaškega sodišča in vednosti GK (Mikuž 1969: 188). Spomlad 1944 je bila zaznamovana z delovanjem okupatorja, ki si je prizadeval ohraniti prometne povezave med Ljubljano in Kočevjem ter potisniti partizanske enote stran od pomembnejših predelov oskrbovanja v ribniškem okrožju. Ti cilji so bili doseženi, saj so v rokah partizanov ostala le še loškopotoški in banjaloški okraj, ki pa sta lahko zagotovila predvsem krompir (Stepančič 1990: 299). Vojska se je tako začela oskrbovati na ozemlju, katerega je imela pod kontrolo, vendar pa je to pripeljalo do tega, da so bila konec marca 1944 območja okraja Ribnica, ki so bila pod nadzorom NOV že skoraj do popolnosti izčrpana. Ob tem je približno tisoč ljudem, živečim na območju, grozila lakota, če bi se prehranjevanje vojske na tem območju nadaljevalo v obsegu in načinu kot do sedaj. Stanje se ni izboljšalo niti v aprilu, tako da je morala okrajna GK v začetku junija 1944 sporočiti

krušne moke, 140.000 kg krompirja in 70.600 kg sena, skupno 40 vagonov blaga. Kljub predpisanim količinam pa je bilo hrane oddano več in sicer 15.150 kg pšenice, 90.000 kg krušne moke, 250.000 kg krompirja in 85.500 kg sena, skupno 44 vagonov živil oziroma 4 vagone več kot je bilo zahtevano. V letu 1946 pa je bilo predpisano za oddajo 20.000 kg pšenice, 80.000 kg krušne moke, 150.000 kg krompirja, 20.000 kg fižola in 50.000 kg sena oziroma 32 vagonov živil, kar je bilo še vedno manj od predpisanih količin leto poprej; kljub temu pa je Bela krajina v letu 1946 oddala le 526 kg pšenice, 22.623 kg krušne moke, 85.494 kg krompirja, 4.230 kg fižola in 30.000 kg sena oziroma 14 vagonov blaga. Po vojni je pokrajina tako oddala 26 vagonov manj od predpisanih oziroma 30 manj od oddanih med vojno leta 1945 (Mikuž 1969: 176).

okrožni GK, naj na ta območja ne pošilja več vojaških enot, zaradi slabega stanja na terenu (Mikuž 1969: 188, 189).

Stanje v živežu je bilo slabo tudi v okraju Loški potok, ki je bil eden od dveh okrajev, katera so imeli partizani pod kontrolo. Tam so zaradi tega odklonili vsak nakup hrane za NOV, pritožbe pa so prihajale tudi na račun posojenih konj partizanom, katere ti niso vračali po ves teden, poleg tega pa naj bi nanje tudi slabo pazili. Negodovanje nad NOV se je nadaljevalo na sestanku okrajnih gospodarskih aktivistov, prišlo pa je tudi do obsodbe surovega nastopanja partizanov pri zbiranju hrane, brez vednosti GK. Poleg tega so povedali za primer, ko je partizan s puško nameril v mater štirih otrok in od nje, v hrvaškem jeziku, zahteval, da iz edine krave pri hiši takoj priskrbi za petnajst partizanov mleka (Mikuž 1969: 189, 190).

O neprimernem vedenju partizanskih enot pa izvemo tudi iz poročila ribniške okrožne GK, z dne 10. marca 1944. V njem je GK izpostavila, da vlada pri zaplembah popoln nered, kajti vojska se jih poslužuje brez vsakih razsodb, brez vednosti političnih odborov in brez navzočnosti GK. Tako so zaplembam izpostavljene stvari, katere vojska rabi le trenutno ali pa še to ne, mlada še ne na zakol pripravljena živina, stvari pa iščejo tudi po spalnicah in ostalih predalih v hišah. Zapisano je bilo tudi, da naj bi se takšnih kraj posluževali zlasti novi mobiliziranci v enotah NOV in POS. Ne glede na to kdo je bil krivec, pa je veljalo, da so partizanska sodišča ljudi spoznane za krive tatvine strogo kaznovala (Mikuž 1969: 191). Kljub temu pa je moral pri ljudeh ostati grenak priokus, ko jih je tako nasilno izropala njihova vojska.

6.5.1.2 GOSPODARSKA DEJAVNOST 7. KORPUSA

Za štab 7. korpusa, štabe divizij in komand področij lahko rečemo, da so tja do začetka jeseni 1944 vodili nekakšno samostojno gospodarsko politiko. Ta je bila tako v uporabi do začetka uveljavljanja skladiščnega sistema civilnih gospodarskih organov oziroma do trenutka, ko so začele v celoti veljati centralne določbe ekonomskega odseka Vrhovnega štaba NOV in POJ (Mikuž 1969: 196).

Glede opreme izvemo iz poročila intendature 7. korpusa, s sredine marca 1944, da je stanje obutve zadovoljivo in da bi bilo mogoče ob takšnih trendih obuti ves korpus v dveh mesecih

(Mikuž 1969: 196). V aprilu na tem področju nato še ni bilo zaslediti obrnjenega trenda, vendar pa se je glede na poročilo iz začetka maja stanje počasi slabšalo predvsem na račun novih mobilizirancev, ki so prihajali v enote slabo opremljeni. Sredi junija 1944 tako že izvemo, da je stanje obutve vedno slabše, to pa se lahko pripiše delno tudi izpadu proizvodnje v korpusnih čevljarnah, kjer je pošel že ves material za proizvodnjo. Kljub temu, da so se težave z obleko pričele že v sredini marca 1944, pa je v poročilu iz sredine junija 1944 mogoče zaslediti tudi, da je italijanska obleka pričela razpadati in da ni bilo več blaga za krpanje, kar je že pomenilo, da je stanje na tem področju zelo slabo (Mikuž 1969: 198, 201; Stepančič 1990: 368).

Konec aprila 1944 se je hrana enotam 7. korpusa izredno poslabšala, trpela pa je zlasti njena raznovrstnost. Zaradi pomanjkanja drugih živil so borci v večini jedli le še meso in krompir, na zalogi je bilo še dosti suhih gob, medtem ko so maščobe že popolnoma pošle (Mikuž 1969: 198; Stepančič 1990: 360, 361). Sredi maja 1944 so pričeli zaradi primanjkovanja maščob, borci prijemati le dva obroka dnevno, vendar pa se s tem ni strinjal ekonomski odsek pri Glavnem štabu, ki je zahteval, da intendantanti spoštujejo predpisane prehranjevalne tabele. Temu organu je šlo v nos tudi povečanje količine mesa na obrok, češ da se tega lahko poslužijo le v primeru pomanjkanja osnovnih živil (Mikuž 1969: 200; Stepančič 1990: 361). Sredi junija so se razmere z živežem po vsej verjetnosti nekoliko izboljšale, saj je intendantura 7. korpusa poročala, da enote kljub primanjkovanju maščob in olja s prehrano še nekoliko shajajo. Borci so, glede na poročilo, jedli trikrat dnevno, izjema so bili premiki, v času bojov pa so v obrokih zvišali količine mesa (Mikuž 1969: 201).

S prehodom na skladiščni sistem je intendantura 7. korpusa, v avgustu in septembru 1944, prenehala delovati tako kot do tedaj, intendantura vojne oblasti 7. korpusa pa je prevzela skrb za področne delavnice. Z vzpostavitvijo intendantskih skladišč pri komandah področij vojne oblasti 7. korpusa, se je vojska pričela jeseni 1944 v večini oskrbovati iz teh skladišč. Njihova oskrba je bila speljana preko nakupov prehranjevalnih odsekov okrožnih in okrajnih NOO oziroma odborov OF (Mikuž 1969: 202; Stepančič 1990: 368, 369).²⁹

29 Po navodilih prehranjevanja v razmerah skladiščnega sistema je ekonomski odsek vojne oblasti 7. korpusa 24. septembra 1944 sporočil, da so dnevne potrebe vseh enot 7. korpusa 3.450 kg moke, 10.000 kg krompirja, 3.300 kg fižola ali ješprenja, 425 kg maščob, 5.000 kg kolerabe ali korenja in 4.500 kg govejega mesa. Glede na te dnevne potrebe korpusa bi bili dnevni obroki borcev sestavljeni iz 200 g kruha, 665 g krompirja, 220 g fižola in 300 g mesa (Mikuž 1969: 202).

S prehodom na skladiščni sistem in sezname mesečne porabe oziroma potreb je bilo partizansko gospodarstvo enot ukinjeno. Posluževali so se le še odkupov pa še to le v primerih, ko so bila skladišča prazna. Poleg tega so na prelomu 1944/1945 zavezniki začeli izdatno pomagati, najprej v oblekah in drugi podobni opremi, kmalu pa nato tudi v živežu (Mikuž 1969: 204).

6.5.2 PRIMORSKA IN GOSPODARSKA DEJAVNOST 9. KORPUSA

Začetek leta 1944 se je na Primorskem začel dokaj ugodno. GK, ki so imele nalogo zbirati in skladiščiti hrano za NOV in POS, so dobro skrbale za prehrano vojaških enot 9. korpusa. Sredstva so črpale zlasti iz rezerv Vipavske doline in goriškega okrožja, marca pa tudi iz Brd in Furlanije, kjer je za prevoz blaga skrbela goriška okrožna GK. Kot vir se v poročilu ekonomskega odseka Glavnemu štabu, s konca marca 1944, omenja tudi Gorenjska, kjer pa se je večino sredstev pridobilo preko prisilnih odkupov. Že v začetku leta so se težave pojavljale le pri zagotavljanju soli, medtem ko pa je bilo maščob takrat še dovolj (Mikuž 1969: 207, 208; Stepančič 1990: 317).

15. in 16. aprila 1944 je potekala druga pokrajinska gospodarska konferenca, na kateri je bilo sprejeto, da je potrebno pri vseh odborih ustanoviti GK, katere bi nato postale pomožni organi odborov OF oziroma izvoljenih NOO. Njihova za vojsko pomembna naloga je bila skrb za prehrano enot 9. korpusa, Glavnega štaba in njemu neposredno podrejenih enot. Poleg tega je bila naloga GK, da na čim večih krajih postavijo rezervna skladišča, ki bodo služila za oskrbo NOV, na zalogi pa morajo imeti vedno dovolj hrane za stalne enote. Za prevoz živeža jim ni bilo potrebno skrbeti saj so bile za to zadolžene enote same (Juriševič 1975: 52, 57, 58; Mikuž 1969: 208, 209; Stepančič 1990: 318, 319).

Na tej konferenci so razpravljali tudi o pomoči Primorske enotam 7. korpusa in Glavnemu štabu. To je nato 5. maja 1944 pripeljalo do pogodbe med zastopnikom POOF in pooblaščencom SNOS, v kateri se je POOF obvezal takoj odstopiti del hrane nakupljene v Furlaniji 7. korpusu oziroma Glavnemu štabu, za prihodnje pa se je še zavezal, da bo v Furlaniji na svoj račun nakupljeno hrano razdelil med 7. in 9. korpus, kajti Ljubljanska pokrajina naj bi bila popolnoma izčrpana. To hrano naj bi nato pokrajinska gospodarska komisija (PGK), ki je pričela z delom šele v začetku maja 1944, z glavno nalogo nabave v

Furlaniji in na Gorenjskem ter organizacijo in pomoč GK, transportirala do Pivke (Juriševič 1975: 64–66, 80; Mikuž 1969: 212).

Finančno področje je bilo na Primorskem urejeno podobno kot v Ljubljanski pokrajini. Redne dohodke so sestavljali davki, ki so se v večini okrožij pobirali mesečno glede na davčne razrede oziroma premoženje zavezancev, ali pa glede na lestvice obdavčevanja, katere so vpeljala posamezna okrožja. Davkom je sledilo posojilo, v večini posojilo svobode iz leta 1941, ki je na Primorskem tvoril glavni vir dohodkov s tri do petkrat višjo donosnostjo kot davek in prostovoljni prispevki. Poleg naštetih dajatev pa so v nekaterih okrajih poznali tudi trošarino na prodajo živine ter trošarino na mletje žita (Juriševič 1975: 81; Mikuž 1969: 215; Stepančič 1990: 318, 321).

To so bili prihodki, medtem ko med izdatke lahko prištevamo zlasti vzdrževanje vojske, za kar so na Primorskem GK skrbele same in zato denarja tudi niso pošiljale POOF. K izdatkom pa moramo prišteti še razne podpore, izdatke za civilno aprovizacijo, razno tehniko, učitelje in druge nameščence. Ker so okrožja tudi sama nabavljala blago iz Furlanije, so potrebovala veliko denarja. Z gotovino so tako razpolagali že krajevni ali občinski odbori OF, ki so naprej oddajali le presežke, na Krasu in v Brkinih pa so bila ta sredstva centralizirana pri okrožnem odboru, ki praviloma ni ničesar oddajal naprej. Kljub temu je iz obeh naslovov POOF vse do začetka 1944 dobil 473.000 lir (48.239,44 €), katere je nato večinoma izročil štabu 9. korpusa (Mikuž 1969: 216; Stepančič 1990: 318).

V finančnem pogledu je postal 9. korpus popolnoma podrejen Denarnemu zavodu Slovenije Predsedstva SNOS z navodilom Glavnega štaba NOV in POS z dne 12. avgusta 1944. V temu navodilu je bilo namreč zapisano, da korpus ne bo več dobival nobenega denarja neposredno od POOF, ampak se bo moral z odborom dogovoriti za rezervacijo sredstev, nakar pa jih bo lahko dvignil šele in samo z nakazilom denarnega zavoda Predsedstva SNOS, katerega bo zavod poslal korpusu. Do teh sprememb je prišlo zaradi cilja Predsedstva SNOS, da vodi enotno finančno politiko (Trgo 1980: 357).

V začetku junija 1944 je nabava blaga iz Furlanije nekoliko zastala, saj so Nemci poostрили kontrolo nad tovornimi vozili (Mikuž 1969: 217), težave pri nabavi pa sta pričeli povzročati

tudi tržaška italijanska partijska organizacija in t.i. squadra Montes, (Juriševič 1975: 72–76; Mikuž 1969: 213) katerim so italijanske partizanske enote, ki so operirale na našem ozemlju sporočile, da dobivajo premajhen delež pošiljk Montesove skupine 9. korpusu. Kljub temu je prišlo iz Furlanije dnevno do pet glav živine, medtem ko so bile težave z Gorenjsko večje, saj na Primorsko ni prišel še noben od obljubljenih transportov (Juriševič 1975: 76; Mikuž 1969: 217). Težave pri oskrbi italijanskih partizanov so rešili tako, da so vsem partizanskim enotam na območju delovanja 9. korpusa prepovedali nabirati hrano na terenu, namesto tega pa so jih za oskrbo napotili v prav za to postavljena skladišča, od katerih je bilo eno postavljeno ravno na območju kjer so se zadrževale italijanske partizanske zaledne enote (Juriševič 1975: 76; Mikuž 1969: 218).

25. junija 1944 je potekala medokrožna gospodarska konferenca, kjer so poleg prehrane civilnega prebivalstva, govorili tudi o prehrani NOV. Pri zadnjem je bilo zopet izpostavljeno, da za prehrano NOV in POS skrbijo GK, pri katerih intendantji dobivajo hrano preko naročilnic. K temu je bilo dodano še dovoljenje, da si intendantji v primerih, ko na terenu ni GK oziroma ne morejo priti do njih, poiščejo hrano sami pri kmetih, vendar je moral biti pri tem navzoč vsaj en član odbora OF. Za prejeto blago je moral intendant napisati račun v dveh izvodih, kmetu pa izdati potrdilo denarne vsote za prejeto blago. En izvod računa je bil nato poslan okrožni GK, ki je poravnala račune (Juriševič 1975: 82, 83; Mikuž 1969: 222). Na konferenci je bil torej potrjen način prehranjevanja enot NOV in POS iz okrožnice ekonomskega odseka Glavnega štaba, z dne 9. junija 1944.

4. julija 1944 je PGK določila, da naj bi vse enote 9. korpusa v bodoče oskrbovale okrajne in ne več okrožne GK. Glede prehrane in prevoza je obveljalo staro načelo, torej da za živež poskrbijo GK, za prevoz pa enote oziroma intendantji sami, ki pa imajo to dodatno nalogo, da GK dostavijo sezname s količinami potrebnega materiala-sistem trebovanja. Poleg tega je PGK poudarila prispevek vsakega okrožja pri prehrani vojske. V ta namen je bila sestavljena tudi tabela dnevnih dajatev posameznih okrožij za potrebe NOV in POS:

- okrožje Gorica je moralo tako dnevno oddati 20 kg maščob, 1.500 kg moke, 2.000 kg krompirja, 300 kg mesa, 100 kg soli in 200 kg riža ter testenin, skupaj 4.120 kg hrane na dan;
- okrožje Vipava je moralo dnevno oddati 20 kg maščob, 1.000 kg moke, 1.000 kg

- krompirja in 300 kg mesa, skupaj 2.320 kg hrane na dan;
- okrožje Kras je moralo dnevno oddati 40 kg maščob, 500 kg moke, 500 kg krompirja in 500 kg mesa, skupaj 1.540 kg hrane na dan;
 - okrožje Kanal je moralo dnevno oddati 30 kg maščob in 300 kg mesa, skupaj 330 kg hrane na dan;
 - okrožje Idrija je moralo dnevno oddati 30 kg maščob in 200 kg mesa, skupaj 230 kg hrane na dan;
 - okrožje Tolmin je moralo dnevno oddati 50 kg maščob, 300 kg sira in 300 kg mesa, skupaj 650 kg hrane na dan;
 - okrožje Pivka je moralo dnevno oddati 200 kg mesa;
 - okrožje Tržič je moralo dnevno oddati 500 kg moke;
 - okrožju Bača in Benečija ni bilo potrebno oddati ničesar (Juriševič 1975: 79; Mikuž 1969: 220).

Neposredno za Dolenjsko oziroma 7. korpus in Glavni štab pa so bile namenjene dnevne dajatve okrožij:

- Pivka, ki je morala oddati 20 kg maščob, 800 kg moke, 200 kg mesa ter 200 kg riža in testenin, skupno 1.220 kg živil dnevno;
- Brkini so morali oddati 20 kg maščob, 500 kg moke, 300 kg mesa, 100 kg soli ter 100 kg riža in testenin, skupno 1.020 kg živil dnevno ter;
- Istra, ki je morala oddati 10 kg maščob, 100 kg mesa, 200 kg soli ter 100 kg riža in testenin, skupno 410 kg hrane dnevno (Juriševič 1975: 79, 80; Mikuž 1969: 220).

V avgustu 1944 je pričelo primanjkovati maščob, okupatorju pa je rezultate prinašala tudi vedno večja kontrola na cestah, kar je za primorska okrožja pomenilo nove težave, kajti iz Furlanije so preko nabav zadostili kar do trideset odstotkom vseh potreb po hrani (Mikuž 1969: 223).

Eno iz med bolj izpostavljenih vprašanj je bilo tudi vprašanje okupatorjeve aprovizacije, ki je bilo večkrat tema vodstvenih gospodarskih organov na Primorskem. Ti so se seveda zavzemali za popolni bojkot okupatorjeve aprovizacije, vendar pa so organi na terenu na to gledali drugače, kajti tam je to pomenilo stradanje ali preživetje, nekaj pa so od tega blaga

lahko odvedli tudi enotam NOV in POS (Stepančič 1990: 318, 322, 328). Okupatorjevo aprovizacijo so tako v začetku septembra 1944 bojkotirali le še v najrevnejšem, severnoprimorskem okrožju,³⁰ pa še tod v obrobni predelih ne popolnoma. Večina okrajev v ostalih okrožjih je dobivala polno okupatorjevo oskrbo, v srednjeprimorskem okrožju pa je ta potekala celo v dogovoru z goriškim perfektom (Juriševič 1975: 70, 71, 78; Mikuž 1969: 224) grofom Pacejem (Juriševič 1975: 71; Mikuž 1969: 219). Ta se je z goriškimi trgovci dogovoril, da jim bo nakazal hrano, ti pa bodo od okrožne GK dobili vino in sadje. Seveda so del aprovizacije trgovci odstopili goriški okrožni GK.³¹ Kljub tej aprovizaciji pa je nakup iz Furlanije še vedno kril do štirideset odstotkov vseh potreb; težave so ob tem izvirale zlasti v primanjčovanju denarja za nakupe (Juriševič 1975: 77; Mikuž 1969: 224).

V začetku oktobra 1944 je bila proti italijanskim partizanom izpeljana velika ofenziva, ki pa je imela posledice tudi za Primorsko. Ta ofenziva je popolnoma prekinila dovoz iz Furlanije in Vipavske doline, tako da so na razpolago ostale le še zaloge. Vojska je kljub temu dobivala še vedno tri dnevne obroke hrane toda porcije so bile pretežno sestavljene iz krompirja, moke, mesa in vedno redkeje iz kakšnega drugega živila, predvsem zelenjave (Mikuž 1969: 225). 19. oktobra 1944 je glede na okrožnico odseka za prehrano pri Predsedstvu SNOS tudi za Primorsko začel veljati skladiščni sistem oskrbe enot NOV in POS s hrano (Stepančič 1990: 337).

Stanje v živežu pa se je spremenilo decembra 1944. 18. decembra 1944 je tako ekonomski odsek vojne oblasti 9. korpusa poročal o zelo slabem stanju prehrane. Vzrok temu je bila oskrba, ki naj ne bi delovala tako kot je bilo potrebno. Med intendanti na terenu je namreč vladala zmeda, operativne in zaledne enote pa so bile slabo hranjene in so se zaradi tega pritoževale. V prehrani se je tudi že kazalo pomanjkanje osnovnih živil kot so bila krompir, žito, meso, maščobe in sol (Mikuž 1969: 227). Tega meseca je bil 9. korpus tudi povečan za dodatno italijansko divizijo Garibaldi-Natisone. To pa so ob že tako slabi prehrani še dodatno občutili predvsem v 31. diviziji, v kateri so se morali borci odpovedati enemu dnevnemu

30 Slovensko primorje je bilo julija 1944 z reorganizacijo in združitvijo okrožij razdeljeno v novo zahodnoprimorsko, severnoprimorsko, srednjeprimorsko in južnoprimorsko okrožje (Juriševič 1975: 225, 227; Mikuž 1969: 223, 317).

31 Ta je tako za mesec maj, junij, julij in avgust dobila 114.000 kg enotne moke, 60.300 kg koruzne moke, 21.900 kg testenin, 52.800 kg riža, 17.300 kg sladkorja, 6.700 kg soli, 807 l olja, 2.034 kg tobaka in 1.800 kg mila oziroma skupno 276.834 kg blaga in 807 l olja. Od vsega tega materiala je dala GK za NOV 59.700 kg enotne moke, 58.900 kg koruzne moke, 18.900 kg testenin, 37.100 kg riža, 2.800 kg sladkorja, 3.100 kg soli, vseh 807 l olja, 514 kg tobaka ter 600 kg mila oziroma 181.614 kg blaga in vsega 807 l olja. V štirih mesecih je tako goriška okrožna GK oddala za potrebe NOV kar 65,7 odstotkov vsega dobljenega blaga (Juriševič 1975: 77; Mikuž 1969: 224).

obroku. Na takšen način privarčevana hrana se je nato pošiljala italijanskim partizanom (Mikuž 1969: 228).

V začetku leta 1945 se je stanje na splošno poslabšalo. Okupatorjeve aprovizacije so bili deležni le še tisti, ki so imeli svojce v okupatorjevi službi ali pri domobrancih oziroma prebivalstvo v mestih, v katerih je imel okupator nastanjene večje posadke. Osvobojeno ozemlje se je postopoma krčilo in NOV je morala pri oskrbovanju preiti s skladiščnega sistema ponovno na terenski način prehranjevanja, vendar kljub temu niso posegali po prisilnih odkupih. Na terenu je ostala operativna le še približno polovica skladišč, ljudem pa so dajatve po novem odmerili vnaprej, oddati so jih morali takrat, ko se je to od njih zahtevalo. Stanje se je celo tako poslabšalo, da je začelo prihajati do dogodkov, ko so si intendantii drug drugemu, na cestah, plenili hrano z vozov. V tem času je presahnila tudi zunanja nabava iz Furlanije, vendar naj bi glede na dogovor z medpokrajinske konference, 14. januarja 1945, pri tem priskočila na pomoč Gorenjska (Juriševič 1975: 259; Mikuž 1969: 228; Štepančič 1990: 341).³²

Okupator ob prehodu v novo leto ni počival in je svoje delovanje okrepil predvsem v predelu južnoprimorskega okrožja. Zaradi tega se je morala konec januarja 1945 večina vojske pred nasprotnikovimi silami umakniti v pasivno in že izčrpano severnoprimorsko okrožje, s tem pa se je povečal tudi problem s prehranjevanjem. Ker na temu področju ni bilo več žita in krompirja, še preostala skladišča so ostala izven dosega, zveze z ostalimi okrožji pa so bile prekinjene ali vsaj zelo otežene, je morala vojska, na območja pod okupatorjevo kontrolo, delati vojaške prehranjevalne akcije, s katerimi so poskušali dobiti potrebni živež. Zunanja nabava je sicer obdržala svojo organizacijo in poslovalnice, vendar pa je poleg težav s kanali

32 Kakšne so bile potrebe operativnih enot na terenu, je 26. januarja 1945 izračunala intendantura 9. korpusa. Glede na te izračune naj bi naslednje enote 9. korpusa potrebovale:

- odseki korpusa bi mesečno potrebovali 24.000 kg krompirja, 7.800 kg fižola, 9.000 kg moke, 10.800 kg mesa, 120 kg masti in 540 kg soli, skupaj 52.260 kg živil;
- 30. in 31. divizija bi mesečno potrebovali, vsaka zase, 60.000 kg krompirja, 10.500 kg fižola, 22.500 kg moke, 27.000 kg mesa, 1.800 kg masti in 1.350 kg soli, skupaj 123.150 kg živil;
- divizija Garibaldi-Natisone bi mesečno potrebovala 30.000 kg krompirja, 9.750 kg fižola, 11.250 kg moke, 13.500 kg mesa, 900 kg masti in 675 kg soli, skupaj 66.075 kg živil;
- jeseniško-bohinjski ter škočjeloški odred bi mesečno potrebovala, vsak zase, 8.000 kg krompirja, 2.600 kg fižola, 3.750 kg moke, 3.600 kg mesa, 240 kg masti in 180 kg soli, skupaj 18.370 kg živil;
- operativni štab za zahodno Primorsko bi mesečno potreboval 10.000 kg krompirja, 3.250 kg fižola, 3.750 kg moke, 4.500 kg mesa, 300 kg masti in 225 kg soli, skupaj 22.025 kg živil;
- sanitetni ekonomat pa bi mesečno potreboval 20.000 kg krompirja, 6.500 kg fižola, 7.500 kg moke, 9.000 kg mesa, 600 kg masti in 450 kg soli, skupaj 44.050 kg živil.

Skupne potrebe 9. korpusa so tako za posamezni mesec znašale 220.000 kg krompirja, 53.500 kg fižola, 84.000 kg moke, 99.000 kg mesa, 6.000 kg masti in 4.950 kg soli, skupaj 467.450 kg živil. Ob takšni porabi je bilo predvideno, da bорец na mesec dobi 20 kg krompirja, 6,5 kg fižola, 7,5 kg moke, 9 kg mesa, 0,6 kg maščob in 0,45 kg soli (Intendantska služba u NOR-u 1973: 282, 283; Mikuž 1969: 229).

za transport blaga, nabavo onemogočalo popolno pomanjkanje denarja pri NOV in civilnih organih (Juriševič 1975: 247; Klanjšček 1978: 879–882, 887, 907; Mikuž 1969: 229, 230; Stepančič 1990: 340).

V začetku februarja 1945 so se enote NOV in POS na Primorskem v večini prehranjevale le na terenski način. Nekaj blaga je bilo sicer mogoče dobiti še na črni borzi, vendar pa je odseku za prehrano pri pokrajinskem NOO (PNOO) primanjkovalo potrebnega denarja. Z dvesto glavami živine je vojski pomagala Gorenjska (Mikuž 1969: 230). Kljub temu pa potrebe niso bile nič manjše. Glede na razmere februarja 1945 so morali zato v štabu 9. korpusa in v vseh njegovih odsekih ter enotah vpeljati le dva dnevna obroka. Večina hrane je bilo neslane, saj je primanjkovalo soli. Nekoliko bolje je bilo le v 31. diviziji, ki se je s hrano zalagala na Gorenjskem, medtem ko je imela največ težav garibaldinska divizija, ki se je nahajala na popolnoma izčrpanem področju. Kljub slabi prehrani pa so bile vse enote oblečene in obute. Prehrana se je pričela izboljševati šele marca, ko so zavezniki začeli pošiljati izdatnejšo pomoč (Juriševič 1975: 260; Mikuž 1969: 231; Stepančič 1990: 341).

6.5.3 GORENJSKA

V obdobju od prvega zasedanja SNOS pa do osvoboditve je za gospodarski odsek pri poverjeništvu IOOF za Gorenjsko, kasneje preimenovanim najprej v POOF in nato v PNOO, značilno da se je pri gospodarskih ukrepih zgledoval po Primorski, s katero je bila Gorenjska povezana preko 9. korpusa, v katerem so bili gorenjski partizanski odredi. Na drugi strani pa so poskušali poleg zgledovanja po Primorski, neposredno izvrševati določila Predsedstva SNOS, ki pa so na Gorenjsko prihajala z večjimi zamudami. Tekom svojega dela je gospodarski odsek tako poskušal tudi samostojno ukrepati oziroma prilagajati drugje vpeljano prakso svojim pokrajinskim razmeram, za katere pa je bilo značilno, da so se že od okrožja do okrožja zelo razlikovale. 4. marca 1944 je tako pokrajinsko poverjenišтво IOOF za Gorenjsko sprejelo posebno prehranjevalno tabelo s katero so bile določene mesečne količine živeža za borce in aktiviste, določene posebej za zdrave in posebej za bolne (Mikuž 1969: 262).³³

33 Zdravi borci in aktivisti naj bi tako mesečno dobili 7 kg črne moke, 2 kg bele moke, 15 kg krompirja, 3 kg fižola, 8 kg mesa, 1 kg maščob, 0,35 kg soli, 1 kg sladkorja, in 0,25 kg kave, medtem ko naj bi bilo bolnim namenjeno 5 kg črne moke, 4 kg bele moke, 15 kg krompirja, 3 do 5 kg fižola, 8 kg mesa, 1 kg maščob, 0,35 kg soli, 1,5 kg sladkorja, 0,25 kg kave ter še 0,5 kg testenin in 6 jajc (Mikuž 1969: 262).

Če bi poskušali primerjati, čeprav je primerjanje težko, prehranjevalno tabelo pokrajinskega poverjenišтва IOOF za Gorenjsko z drugimi znanimi, lahko ugotovimo, da je bilo na Gorenjskem posameznemu zdravemu partizanu dnevno namenjeno manj moke kot v tabelah ekonomskega odseka iz 26. decembra 1943 in 7. marca 1944, za 4 g na dan manj soli ter

14. marca 1944 je poverjeništvo IOOF za Gorenjsko s posebno okrožnico vzpostavilo sistem gospodarskih komisij. Ta sistem naj bi tako najprej tvoril legalni vaški gospodarski odbori (VGO), v katerih naj bi bilo štiri ali več članov, odvisno od velikosti vasi, ter terenski in kvartni gospodarski odbori ustanovljeni v mestih. Naloge teh gospodarskih organizacij so obsegale zbiranje hrane in drugega materiala ter skladiščenje in oddajanje potrebnega nadrejenim okrajnim GK, ustanovljenim v okrajih. Te okrajne GK so bile zadolžene za kontrolo VGO oziroma so bile njihov posvetovalni organ, poleg tega pa je bila njihova naloga vzdrževanje zvez z vojaškimi enotami, kurirskimi postojankami, navzočnost pri rekvizicijah in ob potrebi skrb za civilno prebivalstvo. Višje od okrajnih pa so bile nato še okrožne GK, katerih naloga je bila kontrola gospodarskih organizacij v okrožjih, stalni stik z intendanti vojaških enot, gospodarskimi odseki pri odborih OF in s sosednjimi okrožnimi GK. Člani okrožne GK naj bi bili ilegalci za razliko od članov ostalih nižjih gospodarskih organizacij (Mikuž 1969: 262, 263).

Konec maja 1944 je bil opis GK podan tudi v korespondenci med oblastnim komitejem za Gorenjsko in politkomisarjem 4. operative cone. V njej je bilo o komisijah zapisano, da so to pomožni organi OF ter da zato glede svojega dela odgovarjajo le odboru OF. Njihova dolžnost je, da vojski vedno priskrbijo potrebni živež in ostala potrebna sredstva, če pa pride pri tem med obema do nesoglasij, le-ta obravnava le odbor OF. Korespondenca se dotika tudi rekvizicij, za katere piše, da so dovoljene le na osnovi razsodb vojaškega sodišča, katere pošlje sodišče odboru OF, v domeni katerega je obsojenec. Od tukaj naprej pa odbor OF te razsodbe izroča GK ali vojaškim štabom. Ob izvršitvi razsodbe je izvrševalec tudi dolžan obsojencu povedati zaradi katerega postopka zoper slovenski narod se izvaja rekvizicija. Oblastni komite za Gorenjsko pa se dotakne tudi odkupa presežkov in prisilnih odkupov. Za oba odkupa je tako zapisano, da morata biti opravljena v sporazumu z ustrezno GK, pri tem pa je blago potrebno lastniku plačati v denarju ali obveznicah ter mu povedati, da odkup ni kazen (Mikuž 1969: 265, 266).

Iz napisanega o rekvizicijah, odkupih presežkov in prisilni odkupih se vidi, da oblastni komite

v povprečju približno enaka dnevna količina mesa in maščob kot v tabeli iz 7. marca. Manjše so bile še zlasti količine fižola in krompirja, katerih skupna količina je dosegala komaj nekaj čez dnevno količino enega ali drugega živila iz tabele izdane 26. decembra (Intendantska služba u NOR-u 1973: 211–213, 348; Mikuž 1969: 58, 59, 106, 108, 262; Stepančič 1990: 230, 231).

za Gorenjsko in politkomisar 4. operativne cone niso bili seznanjeni z navodili številka 4 odseka za sodstvo Glavnega štaba, z dne 7. januarja 1944. V njih je bila namreč jasno pojasnjena razlika med prisilnim odkupom oziroma rekvizicijo ter prisilnim odvzemom oziroma konfiskacijo. Po teh navodilih je bil tako prisilni odkup blaga v obliki hrane, obleke in živine, opredeljen kot odkup za potrebe NOV s takojšnjim plačilom v gotovini ali bonih oziroma obveznicah ali rekvizicijskih potrdilih. Na drugi strani pa je bil prisilni odvzem oziroma konfiskacija, ki je bil opredeljen kot zaplemba na podlagi odredbe vojaškega sodišča in je bil kot takšen kazenski ukrep proti narodnim sovražnikom, narodnim izdajalcem, dezerterjem in drugim, ki so zagrešili kaznivo dejanje. Za to se med Komitejem in politkomisarjem uporablja izraz rekvizicija (Mikuž 1969: 59, 60, 265, 266; Štepančič 1990: 182, 183; Šnuderl 1949: 117–119).

Z okrožnico z dne 14. marca 1944 (Mikuž 1969: 262) je nato prišlo do sprememb v organizaciji partizanskega gospodarstva. Od gospodarsko-finančnih komisij (GFK) so s to okrožnico ločili finance ter tako ločeno gospodarstvo in finance vezali na vzporedni odbor OF – tako so bili npr. vaški gospodarski odbori vezani na terenske odbore OF. To se je pokazalo kot dobra rešitev, saj naj bi se ljudje na terenu raje udeleževali v gospodarskih kot pa v političnih organizacijah. To se je potrdilo tudi pri sodelovanju z vojsko, kateri je bilo v kranjskem in kamniškem okrožju potrebno le naročiti hrano pri GK, nakar so jo te s pomočjo prostovoljnih prispevkov ljudi zbrale ter ponekod tudi dostavile vojaškim enotam (Mikuž 1969: 263).

19. aprila 1944 je poverjeništvo IOOF za Gorenjsko ustanovilo pokrajinsko gospodarsko komisijo (PGK), ki je začela delovati kot vodstveni organ ostalim gospodarskim organizacijam. GK so se namreč uspešno razvijale, največkrat po iniciativi okrožnih komitejev KPS, delno pa tudi po lastni pobudi, ampak do takrat je bilo vse brez enotnega vodstva. Tako so okrožne GK delovale že v vseh okrožjih, razen jeseniškem. Poleg ustanovitve PGK pa so na tej seji podali ugotovitve, da je gospodarsko stanje prebivalstva v neizčrpanih in neprizadetih krajih ugodno, da so ponekod še dokaj velike zaloge žita in veliko živine ter da vlada pomanjkanje soli in sladkorja predvsem v krajih, katere kontrolira NOV. Ljudje na osvobojenem ozemlju tudi niso dobivali okupatorjeve aprovizacije. Vojska se je prehranjevala tako, da je vso hrano nabavljala sporazumno z GK, prisilni nakupi pa so bili v

glavnem odpravljeni. Še vedno so bile neurejene finance (Mikuž 1969: 263, 264).

Problem financ so poskušali rešiti tako, da so v vsakem okrožnem odboru zanje zadolžili enega člana, odbor kot celota pa je dobil nalogo, da skrbi za redno in natančno pobiranje davkov, posojil in prostovoljnih prispevkov. Kar se tiče finančnega pregleda, je poverjenišтво IOOF vedelo le, da so mesečni izdatki za razne podpore približno 50.000 mark (10.198,61 €), ter da pošiljajo mesečno 9. korpusu 35.000 mark (7.139,03 €) (Mikuž 1969: 264). V italijanskih lirah so bili ti zneski okoli 330.000 (33.655,42 €) za podpore in okoli 230.000 (23.456,81 €) za 9. korpus (Mikuž 1969: 265).³⁴

Za vse enote v bazah je PGK konec maja 1944 določila mesečni obrok živil (Mikuž 1969: 265).³⁵

31. maja in 1. junija 1944 je prišlo do medokrožne gospodarske konference na kateri glede gospodarskega stanja izvemo, da je bilo le-to boljše kot v drugih pokrajinah ter da so okrožja na različne načine prehranjevala NOV. V kamniškem okrožju, ki je tja do konca leta 1944 oziroma do začetka delovanja domobrancev v gospodarskem pogledu veljalo za najboljše, se

34 Grobo razmerje 1 marka = 6,5 do 6,7 lir (0,66 do 0,68 €) je izračunano iz ciljev posojilne kampanje na Gorenjskem z začetka maja 1944, v katerih je bilo zapisano, da se bo zbralo 4.000.000 mark ali mnogo nad 26.000.000 italijanskih lir (Mikuž 1969: 265). Okupator je po okupaciji Kraljevine Jugoslavije enostransko določil približno podobno razmerje valutnih tečajev, kot je zgoraj izračunano; po teh je bilo 100 predvojnih din vrednih 5 nemških mark ali 30 italijanskih lir oziroma 10 madžarskih pengő. Torej 1 nemška marka je bila vredna 6 lir (0,61 €) (Kos 1977: 12).

Pri preračunu takratnih vrednosti v današnje, v tem zadnjem primeru, najbolj bode v oči razlika v količini dobljenih vsot evrov. Po povojnem menjalnem kurzu in preračunu na osnovi zlata je 4 milijone nemških mark vrednih 815.888,97 €, 26 milijonov italijanskih lir pa kar 2.651.639,17 € in to kljub temu, da je bilo med vojno 4 milijone nemških mark vrednih nad 26 milijonov italijanskih lir. Če primerjamo današnji vrednosti ugotovimo, da je vrednost mark po pretvorbi za 3,25 krat manjša od vrednosti lir. Iz tega tudi sledi ugotovitev, da je bila vrednost nemške marke ob povojni menjavi po vsej verjetnosti podcenjena, zaradi česar so ljudje pri menjavi dobili manj. Uradni kurz je bil 0,6 dinarjev za eno nemško marko (<http://www.bsi.si/financni-podatki-r.asp?MapaId=144>), vendar bi glede na medvojno vrednost valut ta moral biti blizu dveh dinarjev za eno marko – ljudje so tako ob menjavi za celo marko dobili le okoli trideset odstotkov njene vrednosti v dinarjih. Odgovor na vprašanje čemu je bil vzrok za takšno menjalno razmerje, presega okvir te diplomske naloge; lahko, da je Jugoslavija na ta način le nabirala devize, vendar pa je znano, da so bile po prvi svetovni vojni ob menjavi valut podcenjene tudi krone. Ne glede na zgoraj napisano se ob vseh preračunih nemških mark ravnam po formuli zapisani v tretjem poglavju.

35 Ta je znašal na osebo 6 kg zmesne moke, 15 kg bele moke, 20 kg krompirja, 6,5 kg fižola, graha, ješprenja oziroma kaše, 9 kg mesa, 0,6 kg maščob, 0,4 kg soli, 0,6 kg čebule, 0,15 kg česna in 1,2 l kisa. Kot dodatek, seveda če so bila živila zanj na razpolago, pa naj bi oseba dobila še 0,4 kg kave in 0,5 kg sladkorja ali medu. V tehničnih službah pa so k tem dodatkom dobivali še 6 jajc in 3 kg ajdove ali zmesne moke (Mikuž 1969: 265).

Glede na prehranjevalno tabelo iz pred skoraj treh mesecev, se je stanje v prehrani nekoliko izboljšalo. V primerjavi s tabelo iz 4. marca 1944 je tako posamezni borec v mesecu dni dobil za 12 kg več moke, 5 kg več krompirja, 3,5 kg več fižola ali graha ali ješprenja ali kaše, kilogram več mesa, 0,4 kg manj maščob in malenkost, torej 0,05 kg, več soli. Na tabelo pa je bila uvrščena tudi čebula, česen, kis in kot dodatki kava ter sladkor ali med. Če preračunamo oziroma če mesečno kvoto živil razdelimo na posamezne dni je junija 1944 dnevni obrok borca obsegal 700 g moke, 666 g krompirja, 216 g fižola ali graha ali ješprenja ali kaše, 300 g mesa, 20 g maščob, 13 g soli, 20 g čebule, 5 g česna in 4 cl kis ter ob hipotezi, da so bili priboljški na razpolago vsak dan v mesecu, še 13 g kave in 16 g sladkorja oziroma medu. Dnevni obroki hrane so se tako v količinah mesa, maščob, čebule, česna in kisa izenačili s količinami v prehranjevalni tabeli ekonomskega oddelka Glavnega štaba, z dne 7. marca 1944, približno enake so bile tudi količine moke, medtem ko so bile količine krompirja, fižola, graha, ješprenja, kaše in soli manjše kot v tabeli ekonomskega odseka (Intendantska služba u NOR-u 1973: 213; Mikuž 1969: 106, 108, 262, 265; Štepančič 1990: 230, 231).

je vojska oskrbovala s hrano predvsem iz skladišč GK, zato so bile rekvizicije redke. V kranjskem okrožju, ki je bilo pomembno zlasti, ker je lahko zagotovilo večje količine tehničnega in sanitetnega materiala ter tiskarskih potrebščin, perila, čevljev in denarja, so vojaške enote npr. dobile pri GK nakazila z navodili kje naj opravijo normalne oziroma prisilne odkupe ter kaj naj odkupijo. Podobno je bilo tudi v škofjeloškem okrožju, kjer so enote dobivale nakazila za prisilne odkupe, kajti GK, zaradi velike prisotnosti vojaštva in stalnih baz ter predvsem njihovih potreb, niso mogle sproti zbirati vse potrebne hrane. V tem okrožju je bilo tudi edino stalno osvobojeno ozemlje (Mikuž 1969: 266, 276, 282, 284, 287, 288).

Glede na tako različno oskrbo vojaških enot je bilo na konferenci sklenjeno, da se morajo enote NOV in POS hraniti le preko GK, ter da so vojski komisije dolžne pripraviti hrano na dobro skritih krajih. Če pa takšen način oskrbe ne bi bil mogoč, je sklep predvideval, da GK vojski hrano nakažejo, nakar jo bo ta sama vzela oziroma odkupila. V nadaljevanju je bilo tudi zapisano, da se hrano najprej dobiva iz dolinskih in okupiranih krajev, da se mora GK nemudoma povezati z vojaško enoto, ko ta pride na območje komisije, ter da je prisotnost člana GK obvezna pri prisilnih odkupih, medtem ko to ni potrebno pri zaplembah. V nadaljnjih sklepih konference je bilo predvideno, da GK izročijo vse ilegalne krojaške in čevljarske delavnice vojaški upravi, predpisane so bile količine živeža, katerega so morale okrožne GK Kranj in Škofja Loka nakupiti do konca junija za stalne baze, sprejet pa je bil tudi sklep o ustanovitvi dobro oborožene transportne čete, ki bi pod vojaško kontrolo Gorenjskega odreda tovorila hrano in material iz bogatih ravninskih krajev v višje ležeče predele ter iz Gorenjske na Primorsko. Za konec je bilo še sklenjeno, da bo vojska, brž ko bo dovolj denarja, začela vse plačevati (Mikuž 1969: 267, 268).

Glede financ iz poročila pokrajinskega odbora odseku za finance pri Predsedstvu SNOS, sredi julija 1944, izvemo da trošarine na Gorenjskem še ne pobirajo, kajti med ljudmi se ni niti še uveljavilo plačevanje davka. Glavne dohodke sta tako v tem času tvorila le posojila in prostovoljni prispevki (Mikuž 1969: 268). Glede drugih finančnih zadev pa so pogovori potekali 6. in 8. avgusta 1944 na konferenci gorenjskih aktivistov. Tam so sklenili, da je potrebno zbrati podatke o neplačanih dolgovih, le-te pa je potrebno začeti odplačevati. Sklenili so razpisati tudi novo posojilo, prav tako pa je bilo določeno, da je davek na

osvobojenem ozemlju obvezen. Višina davka ni bila točno določena, kajti odločili so se za prostovoljno določanje končne višine (Mikuž 1969: 269).

Prihajala pa je že zima 1944/1945, zato je PGK 27. oktobra 1944 z okrožnico sporočila, da vojska trenutno potrebuje obleko in obutev, zato naj bi glede na zahteve, vsak moški in ženska v starosti nad osemnajst let odstopil eno obleko, par čevljev in perilo. Ljudem so se te dajatve obračunale kot narodni davek in prispevek k boju za osvoboditev, sami rezultati akcije pa so bili zadovoljivi (Mikuž 1969: 270).

V času od oktobra 1944 do konca istega leta, je prišlo na Gorenjskem do nekaterih sprememb. V tem obdobju so namreč ukinili GK, njihovo delo pa prenesli na gospodarske odseke odborov OF. V Ljubljanski pokrajini je nov reformiran sistem gospodarstva in oskrbe, sloneč na gospodarskih odsekih NOO oziroma odborov OF zaživel že v obdobju od julija 1944 do začetka oktobra 1944, kar pomeni, da so na Gorenjskem začeli z reformo po Ljubljanski pokrajini. V tem času je bil dan v veljavo tudi nov maksimiran cenik v lirskih bonih, kot plačilno sredstvo pa so bili uvedeni lirski boni. Ker pa je bila na Gorenjskem uradna valuta nemška marka, so z uvajanjem bonov pričeli večinoma le v gospodarsko izčrpanih in s strani vojske nadzorovanih krajih, marke pa so uporabljali še tam, kjer so ljudje to valuto potrebovali za nakup hrane preko živilskih kart. Kot tretja oblika plačilnega sredstva so se uveljavila navadna potrdila odseka za trgovino in prehrano pri POOF, katera so uporabljali zlasti za plačevanje živil v bogatih krajih, v katerih ljudje niso še ničesar žrtvovali (Mikuž 1969: 138, 270; Stepančič 1990: 268, 269).

Z ukinitvijo GK in prenosom njihovega dela na gospodarske odseke odborov OF je bil POOF v začetku leta 1945 organiziran tako, da je imel odsek za prehrano, posamezni odbori pa so nato imeli referente za prehrano, ki so bili istočasno tudi člani teh odborov. V pokrajini je bila ustanovljena tudi podružnica Denarnega zavoda Slovenije, ki je dala odseku za prehrano POOF kredit. Ločitve prehranjevalnega dela in trgovine pa ob reorganizaciji niso izpeljali. Stanje financ je bilo v začetku leta še vedno slabo, saj se je pokazalo, da okrožni finančni referenti svojega dela ne razumejo, kajti niso se še pričeli ukvarjati s posameznimi problemi finančne narave, do katerih je prihajalo v njihovih okrožjih (Mikuž 1969: 270, 271).

Statistika s terena za obdobje od 1. avgusta 1944 do 1. decembra 1944 prikaže, da je dalo jeseniško okrožje enotam NOV in POS 79.294 kg raznih živil, 175 glav živine, 18 konj, 37 prašičev, za baze, brez bolnišnic, pa so zbrali še 41.702 kg živil. V istem času je škofjeloško okrožje z okraji Selca, Žiri in Poljane dalo vojski 306.833 kg raznih živil, 389 glav živine ter 57 prašičev, v kranjskem okrožju oziroma le v delu okrožja na desnem bregu Save pa je NOV dobila 18.335 kg hrane, 107 glav živine in 58 prašičev. Skupno so tako ta tri okrožja dala v času od 1. avgusta do 1. decembra 1944 za vojsko 446.164 kg raznih živil, 689 glav živine skupaj s konji ter 152 prašičev. V kamniškem okrožju je bila organizacija OF povsem razbita, tako da je ohranjenih malo poročil; poleg tega pa je območje spadalo pod 4. operativno cono. Drugače so enote tukaj prišle do hrane preko zaplemb in prisilnih odkupov pri belogardistih, le počasi pa so prihajali na legalni način oskrbe (Mikuž 1969: 272, 273).

18. januarja 1945 je prišlo do medokrožnega srečanja gospodarskih aktivistov škofjeloškega in jeseniškega okrožja kjer so pojasnili nove gospodarske usmeritve. Kot prvo naj bi obveljala pravična delitev gospodarskih bremen med ljudi, dogovorjena na vaških sestankih. V okrožjih in okrajih so bili za vprašanja prehrane zadolženi posamezni referenti, medtem ko naj bi po posameznih krajih za prehranjevalno službo skrbeli celotni terenski odbori. Ti so imeli tudi nalogo vzdrževati stalne stike z vojaškimi enotami ter le-tem nuditi vso potrebno pomoč. Poleg tega so terenski odbori bili zadolženi za obveščanje nadrejenih v okrajih o vseh dajatvah, odkupih in zaplembah, paziti so morali, da se spoštuje maksimiran cenik v lirskih bonih, na vaških sestankih so določali dajatve, skrbeli so za legalni prevoz živil in živine, za prehrano partizanskih vodov, sirot ter vodili evidenco vseh obremenitev. Delo okrajnih referentov je bila kontrola terenskih odborov, ugotavljanje potreb vojske ter vzgoja in izobraževanje gospodarskega kadra. Odsek za prehrano pri POOF je bil zadolžen za splošno kontrolo ter skrb za pravilen promet in uporabo plačilnih sredstev, poleg tega pa je vodil še med okrožno gospodarsko sodelovanje. Pri POOF sta bila ustanovljena tudi nov odsek za industrijo in trgovino ter odsek za kmetijstvo. Prvi je bil zadolžen za postavljanje okrožnih poslovalnic za nabavo in zbiranje raznega blaga, vključevanje vseh trgovin in trgovskih podjetij v oskrbo, postavljanje zaupnikov v podjetjih in priprave prevzema po osvoboditvi (Mikuž 1969: 271).

23. januarja 1945 je bilo na seji POOF ugotovljeno, da je prehranjevanje enot NOV in POS

povsod dobro urejeno. V kontroliranih krajih je to potekalo npr. tako, da so enote dobivale predhodna nakazila gospodarskih odsekov ali GK, nakar so same odhajale po odkazano jim hrano. Na Gorenjsko pa je po veliki meri padlo tudi novo breme prehranjevanja večjega števila enot 9. korpusa, po tistem, ko so bile te popolnoma odrezane od sredstev bogate Vipavske doline. Zaradi potreb po živežu so zato enote 9. korpusa izvedle v okolici Stražišča, Bitenj in Žabnice več velikih oboroženih prehranjevalnih akcij, s katerimi so spravile hrano in drugo blago na Primorsko. Odsek za industrijo je imel v upravi tri usnjarne, za Primorsko in delavnice vojne oblasti 9. korpusa pa je tudi nabavljal razni tehnični material (npr. žeblje, sukanc, dreto, itd.). Dobava večjih količin kateregakoli blaga in hrane je bila onemogočena ravno iz najbogatejših krajev, ki so bili od ostale Gorenjske ločeni z reko Savo in železniško progo, ki sta zelo oteževali vse vrste transportnih poti razen legalnih, ki pa so potekale čez okupatorjeve kontrole. Stanje financ se še vedno ni v ničemer spremenilo (Mikuž 1969: 272).

Če pogledamo stanje na Gorenjskem konec januarja 1945, vidimo da je bilo malo osvobojenega ozemlja, vendar pa so bile kljub temu vojaške enote in stalne baze dobro hranjene, živež se je celo pošiljal 31. in Garibaldinski diviziji v 9. korpusu. Stanje živine je bilo dobro, do obvezne oddaje masla in masti pa še ni prišlo, ker se je dalo vse potrebe zadovoljiti s prostovoljnimi prispevki. Nekaj večjih količin hrane je bilo na razpolago v kranjskem in kamniškem okrožju. Tudi soli je bilo dovolj, le občasno jo je zmanjkalo vojaškim enotam (Mikuž 1969: 273).

Podatki o zbrani hrani za NOV so ponovno dostopni za obdobje od 1. januarja 1945 do 28. februarja 1945. V tem času je bilo s prostovoljnimi in prisilnimi odkupi, zaplembami in vojaškimi prehranjevalnimi akcijami zbrano:

- v jeseniškem in kranjskem okrožju 179.850 kg krompirja, 63.705 kg žita, 16.388 kg fižola, skupaj torej 259.943 kg osnovnih živil ter še 3.987 kg maščob, 609 kg suhega mesa, 907 glav živine, 40 prašičev in večinoma s pomočjo vojaških akcij 21.578 kg soli;
- v škofjeloškem okrožju 173.286 kg krompirja, 55.281 kg žita, 8.616 kg fižola, skupaj torej 237.183 kg osnovnih živil ter še 2.375 kg maščob, 256 kg suhega mesa, 617 glav živine in 23 prašičev.

V treh okrožjih se je tako v dveh mesecih skupaj nabralo 497.126 kg osnovnih živil, 6.362 kg maščob, 865 kg suhega mesa, skupaj torej kar 504.353 kg raznih vrst živil ter še 1.524 glav

živine, 63 prašičev in 21.578 kg soli (Mikuž 1969: 273).³⁶

Kako pa so po posameznih Gorenjskih okrožjih hrano zbirali vidimo v poročilu odseka za prehrano pri POOF, z dne 14. marca 1945. Glede na to poročilo se je v jeseniškem okrožju hrano zbiralo večinoma le s prostovoljnimi prispevki, rekvizicije in prisilni odkupi pa so bili zelo redki. Za varovanje transportov hrane je skrbela vojska, težave pa je povzročal zlasti teren, saj so bili prehodi čez Savo in Jelovico zelo zahtevni. V kranjskem okrožju je več prispeval del na desnem bregu Save. K takšnem stanju so svoje doprinesli tudi težki prehodi čez Savo in nasilje sodelavcev okupatorja, ki je bilo od pomladi 1944 v vzponu. Največ od vseh teh okrožij je dajalo ravno škofjeloško, zlasti njegov okraj Selca-Poljane, medtem ko pa je okraj Škofja Loka-Medvode, zaradi vedno večje okupatorjeve kontrole in pritiska domobrancev na prebivalstvo, vedno bolj zaostajal (Mikuž 1969: 275, 277).

Sredi marca 1945 finančno stanje še vedno ni bilo nič boljše, saj so edini vir prihodkov še vedno predstavljali prostovoljni prispevki. Na drugi strani pa so ta mesec zaznamovale nemške akcije. V drugi polovici marca in v začetku aprila 1945 je namreč prišlo na Gorenjskem in Primorskem do velike okupatorjeve ofenzive, ki je za več kot tri tedne povsem onemogočila vso gospodarsko dejavnost. Prva gospodarska poročila so bila zopet izdana nato ponovno šele 20. aprila 1945, ko je odsek za industrijo in trgovino poročal o postavitvi dveh novih poslovalnic ter o delovanju usnjarn (Mikuž 1969: 275).

6.5.4 ŠTAJERSKA

Za Štajersko je značilno, da sta se narodnoosvobodilno gibanje, ob njem pa tudi NOV in POS, razvijala v zelo težavnih okoliščinah, posledično pa je to vplivalo tudi na razvoj partizanskega gospodarstva. Do večjega zaleta v razvoju je delno prišlo šele poleti in jeseni 1944 s pojavom osvobojenega ozemlja na Kozjanskem, v Zasavju, na Moravškem in v krajih Zgornje Savinjske doline. Vendar pa ta ozemlja niso bila nikoli trdno povezana, zato tudi ni prišlo do formiranja enotnega štajerskega partizanskega gospodarstva, kot npr. v ostalih slovenskih pokrajinah. Poleg tega pa se narodnoosvobodilno gibanje ni na Štajerskem nikoli razvilo v takšnem obsegu kot npr. na Primorskem ali pa v Ljubljanski pokrajini, NOV pa tudi ni

36 Če primerjamo količino nabrane hrane v januarju in februarju 1945, torej pozimi in v le dveh mesecih, s količinami nabranimi v petih mesecih od začetka avgusta do začetka decembra 1944 vidimo, da je Gorenjska le v prvih dveh mesecih leta 1945 nabrala za 58.189 kg več raznih vrst prehrabnih artiklov in za 835 več glav živine. Manj, in sicer 89, je bilo nabranih le prašičev (Mikuž 1969: 272, 273).

dosegla tolikšnega števila kot na drugih območjih Slovenije. Zaradi zadnje posebnosti je bila tudi ena izmed nalog na Štajersko poslane 14. divizije mobiliziranje in pošiljanje teh ljudi na območje 7. korpusa. Kljub takšnemu stanju so ponekod obstajale GK, katerih naloga je bila, tako kot v drugih pokrajinah, skrbeti za vojaške enote, vendar pa je bilo teh komisij malo, zato je bila skrb za prehrano vojske večinoma v rokah vojaških intendantov. Da so bile razmere na terenu res takšne nam potrjuje tudi ukaz štaba 4. operativne cone z dne 20. februarja 1944, po katerem se morajo vse vojaške enote za oskrbo s hrano nemudoma povezati s predstojnimi intendanti za območje, kjer se nahajajo oziroma v primerih, ko teh ni bilo, navežejo stike s sekretarji OF ali komitejem KPS. Te osebe naj bi enotam nato priskrbele hrano. Izrecno pa ukaz prepoveduje zbiranje hrane brez vednosti zgoraj naštetih organov. Poleg tega so imele enote nalogo, da vodijo knjižno evidenco prijete in izdane hrane (Mikuž 1969: 290, 292).

21. marca 1944 je intendantura štaba 4. operativne cone poslala vsem svojim enotam obrazložilo že znane okrožnice gospodarskega odseka UK in ekonomskega odseka Glavnega štaba z dne 1. decembra 1943, ki je vpeljala reorganizacijo oskrbe enot NOV in POS. Od decembrske okrožnice naprej naj bi oskrba namreč potekala preko GK in njihovih skladišč. V dokumentu intendanture štaba 4. operativne cone je bilo najprej poudarjeno, da morajo enote spoštovati okrožnico in se ravnati po njenih usmeritvah. Poleg tega je bilo glede zaplemb ukazano, da naj jih enote izvajajo predvsem na nemških posestvih in ustanovah kot so pošte, hranilnice, občine, društva itd. Pri oskrbi s hrano naj se enote najprej obrnejo na GK, tam kjer teh ni, pa na terenske odbore OF. Če pa na terenu ni niti terenskih odborov OF, se naj vojaški intendant poslužijo nabiranja hrane s prostovoljnimi prispevki kmetov. V primeru, ko pa to ni mogoče, naj potrebni živež nakupijo oziroma če ne gre drugače tudi zaplenijo (Mikuž 1969: 57, 292; Stepančič 1990: 174, 175).

30. marca 1944 je intendantura 4. operativne cone izdala poseben ukaz s katerim je pozvala vse enote, da naj onemogočijo vsak izvoz hrane z osvobojenega na neosvobojeno ozemlje. V nadaljevanju je bilo nato zaukazano varčevanje s hrano in podano navodilo, da naj se nabiranje živeža izvaja v dolinah, ki so tudi bolj dostopne okupatorju. Posebej pa so bili prepovedani nakupi hrane v pasivnih krajih in na območjih kjer se enote NOV in POS večkrat zadržujejo. Poleg tega je bila prepovedana izbirčnost ob prevzemanju hrane, kajti vojaški

intendanti so od GK večkrat zahtevali kaj boljšega od fižola, krompirja, kaše ali ješprenja. V nadaljevanju pa je ukaz vseboval tudi navodila o ravnanju s kožami ubitih živali, nalogo ustanavljati premične čevljarske in krojaške delavnice ter ukaz, po katerem naj bi enote ob prevzemu živeža pri GK s sabo prinesle potrebne vreče in posode za hrano. Z zadnjim se je tako vsaj pri eni stvari poskušalo razbremeniti civilno prebivalstvo in GK (Mikuž 1969: 293).

Prva okrožnica gospodarskega značaja na Štajerskem je bila izdana 19. aprila 1944 s strani poverjenišтва IOOF za Štajersko. V njej je bil zapisan poziv o pričetku zbiranja in skladiščenja večjih količin najvažnejših živil, med katere so prištevali mast, maslo, sladkor, pšenico, testenine, suho meso, sol, itd., le-te pa naj bi nato v varnih in suhih skladiščih skrili pred okupatorjem. Od načinov za zbiranje hrane je okrožnica svetovala prostovoljne prispevke, odkup in posojilo narodne osvoboditve, katerega je bilo mogoče plačati tudi v živežu oziroma naravi (Mikuž 1969: 293).

Kako je bilo urejeno gospodarstvo v enem od štajerskih okrožij, izvemo iz okrožnice gospodarskega referenta pri okrožnem odboru OF za Savinjsko dolino z dne 28. aprila 1944. V njej je tako zapisano, da naj bi se pri okrožnem odboru OF postavile okrožne GK, medtem ko naj bi bili za gospodarsko delo v okrajih zadolženi okrajni gospodarski referenti, odgovorni okrajnim odborom. Navodila za delo naj bi referenti dobivali od okrožne GK. Njihova glavna naloga naj bi bilo oskrbovanje enot NOV in POS ter političnih delavcev, pri tem delu pa se naj bi ravnali po že znanih splošnih določilih. Poleg tega okrožnica obširno piše o rekvizicijah. Le-te so pri civilnem prebivalstvu, zaradi napak do katerih je prihajalo v postopkih, prepovedane, so pa zato dovoljene le na nemških državnih posestvih, vendar še takrat morajo biti te akcije pripravljene tako, da se z njimi odnese celotno zalogo posestva, na katerem je bila takšna akcija izvedena. Seznane teh posesti je imela GK, dani pa so bili tudi vojaškim enotam. Kljub seznamom pa vojaške enote niso imele prostega dostopa do nemških državnih posesti, ampak so morale ob vsaki akciji GK javiti kaj in koliko so na terenu rekvirirali. Okrožnica predpisuje tudi možnost rekvizicije pri narodnih izdajalcih in nemških simpatizerjih, vendar lahko pride do nje le ob privolitvi VOS-a. V primeru teh ljudi je namreč postopke, po prijavi okrožnemu odboru in njegovemu posredovanju prijave s priporočilom rekvizicije, vodil VOS vse do zaključka oziroma do ugotovitve krivde in izdaje dovoljenja za rekvizicijo. Področja financ se okrožnica dotika le z ugotovitvijo, da davčne obveznosti še ni

mogoče predpisati vsemu prebivalstvu zato je najvažnejši dohodek okrajnih odborov še vedno le prostovoljni davek (Mikuž 1969: 294, 295). Kar pa se tiče posojila je za njegovo zbiranje na Štajerskem poskrbela kar vojska oziroma intendatura štaba 4. operativne cone; to po vsej verjetnosti zaradi slabe razvejanosti narodnoosvobodilnih organov (Mikuž 1969: 292).

O stanju v 14. diviziji lahko izvemo več iz poročila njene intendature z dne 2. maja 1944. V njem je zapisano, da enota ne dobiva denarja, da pa kljub temu dobro živi s hrano nabrano ob zaplembah na državnih posestvih in posestvih narodnih izdajalcev, del živeža pa dobijo tudi s prostovoljnimi dajatvami. Živeža je bilo celo toliko, da je imelo moštvo tri obroke dnevno, leti pa so bili obilni in hrana dobra. Poleg tega so postavili tudi krojaške in čevljarke delavnice. Podobno poročilo, s takšnim opisom prehrane, je ekonomski odsek Glavnega štaba dobil 6. maja 1944 od intendanta štaba 4. operativne cone. Enote te cone, ki so se zadrževale v Moravški in Tuhinjski dolini, so se sicer prehranjevale preko GK, medtem ko so se enote v Savinjski in Mislinjski dolini, na Koroškem in na Pohorju oskrbovale s hrano na enake načine kot enote 14. divizije. Tudi ta cona je imela svoje čevljarke in krojaške delavnice, katere pa so pestile predvsem težave zaradi pomanjkanja materiala (Mikuž 1969: 295, 296).

Določitve točnih dnevnih obrokov se je štab 4. operativne cone lotil sredi aprila 1944 s prehranjevalno tabelo za enote cone, ki je določala dnevne obroke hrane v gramih. Pri njenem sestavljanju se je štab zgledoval po tabeli ekonomskega odseka Glavnega štaba, po vsej verjetnosti kar po tisti iz 7. marca 1944 (Mikuž 1969: 296, 297).³⁷

37 Po tabeli štaba 4. operativne cone je borec dobil:

- za mesni dan od osnovnih živil 700 g moke ali 2.000 g krompirja ali 750 g fižola, ješprenja, kaše ali 850 g makaronov ali 3.000 g zelja ali 4.000 g repe, nič kruha, od mesa 300 g govejega ali 250 g svežega svinjskega ali 200 g suhega svinjskega, poleg tega pa od maščob 30 g masti ali 40 g zaseke oziroma slanine ali 40 g loja, olja oziroma margarine;
- za brezmesni dan od osnovnih živil 750 g moke ali 2.250 g krompirja ali 800 g fižola, ješprenja, kaše ali 950 g makaronov ali 3.400 g zelja ali 4.500 g repe, nič kruha in mesa, vendar pa od maščob 60 g masti ali 80 g zaseke oziroma slanine ali 80 g loja, olja oziroma margarine;
- za mesni dan s kruhom od osnovnih živil 400 g moke ali 1.100 g krompirja ali 500 g fižola, ješprenja, kaše ali 500 g makaronov ali 1.600 g zelja ali 2.200 g repe, 500 g kruha, po vsej verjetnosti ne glede na vrsto, od mesa pa še 300 g govejega ali 250 g svežega svinjskega ali 200 g suhega svinjskega in še od maščob 30 g masti ali 40 g zaseke oziroma slanine ali 40 g loja, olja oziroma margarine;
- za brezmesni dan s kruhom od osnovnih živil 450 g moke ali 1.350 g krompirja ali 550 g fižola, ješprenja, kaše ali 550 g makaronov ali 2.000 g zelja ali 2.700 g repe, 500 g kruha, po vsej verjetnosti ne glede na vrsto, in od maščob 60 g masti ali 80 g zaseke oziroma slanine ali 80 g loja, olja oziroma margarine.

Poleg zgoraj napisanih živil naj bi borci vsak dan dobili še 10 g soli, 50 g moke za prežganje, 20 g čebule, 1 g česna in 4 cl kisa – liter kisa je bil namenjen petindvajsetim ljudem. Borci naj bi dobivali tudi dodatke in sicer 15 g kavne primesi in 30 g sladkorja ali medu. V primerih, ko pa so enote dobivale sladkano kavo, jim je bilo od dnevnega obroka odbitih trideset odstotkov maščob (Mikuž 1969: 296, 297).

Če primerjamo to prehranjevalno tabelo s tabelo ekonomskega odseka Glavnega štaba, z dne 7. marca 1944, vidimo da so borci v 4. operativni coni dobivali:

20. junija 1944 je intendatura 4. operativne cone na podlagi prehranjevalne tabele sestavila proračun za junij, julij in avgust ter ga poslala poverjeništvu IOOF za Štajersko. V proračunu je bilo za tri-mesečno prehrano predvideno 720.260 mark (146.913,05 €) (Mikuž 1969: 297) oziroma če to razdelimo, 240.087 mark (48.971,08 €) na mesec. Glede na grobo tečajnico, po kateri je bila 1 marka vredna 6,5 do 6,7 italijanskih lir to pomeni, da so mesečni izdatki za hrano enot 4. operativne cone, znašali od 1.560.563 (159.155,77 €) do 1.608.581 lir (164.052,94 €) (Mikuž 1969: 265).³⁸

Zbiranje posojila je POOF za Štajersko poskušal urediti z okrožnico izdano 3. julija 1944. V njej je bila zapisana zahteva po široki posojilni kampanji, v kateri pa bi višine posojilnih vsot določali okrožni odbori OF. Zbran denar bi bil najprej na razpolago za kritje potreb okrožij, višek pa naj bi okrožni odbori poslali POOF. Še isti mesec, točneje 13. julija 1944, je POOF izdal okrožnico, s katero je GK naročil, da pričnejo ob pomoči odborov OF veliko akcijo skrivanja živil, hkrati pa so morale GK postaviti posebna skrivališča za rezervno hrano namenjeno vojski. Ta skladišča naj bi bila na območjih, ki so bila težko dosegljiva okupatorju ali pa pri zanesljivih kmetih. Poleg tega je okrožnica spodbujala kmete, da imajo svojo živino raje v planinah kamor okupator ne more (Mikuž 1969: 297, 298).

Da je bila Štajerska na splošno zelo malo izčrpana, razen v visoko ležečih vaseh, je bilo ugotovljeno na plenarni seji oblastnega komiteja KPS za Štajersko, ki je potekala od 13. do 15. julija 1944. Zaradi tega je prišlo do sklepa, po katerem bi preko vseh načinov pridobivanja živil le-ta nato prepeljali v kraje daleč od okupatorjevih postojank. Poleg vsega tega so sklenili odpraviti vsakršno partizansko prosjačenje, to pa bi delno dosegli tudi s postavljanjem

-
- v mesnem dnevu 100 g več moke, 100 g več fižola, ješprenja ali kaše, 50 g več makaronov in od 10 do 20 g več maščob vseh vrst;
 - v brezmesnem dnevu 100 g več moke, 100 g več fižola, ješprenja ali kaše, 50 g več makaronov in od 10 do 30 g več maščob vseh vrst;
 - v mesnem dnevu s kruhom 50 g več moke, 100 g več fižola, ješprenja ali kaše, 50 g več makaronov in od 10 do 20 g več maščob vseh vrst ter;
 - v brezmesnem dnevu s kruhom 50 g več moke, 100 g več fižola, ješprenja ali kaše in od 10 do 30 g več maščob vseh vrst.

V tabeli 4. operativne cone ni bil izrecno omenjen grah in riž. Iz tega lahko predvidevamo, da teh živil ni bilo v tolikšnem obsegu, da bi se uvrstili na prehranjevalno tabelo ali pa obstaja kakšen drug vzrok. Od začimb so borci na Štajerskem dobivali 5 g manj soli, 30 g več moke za prežganje in 4 g manj česna, od dodatkov pa niso imeli posebno predpisanih gob, kot v tabeli ekonomskega odseka Glavnega štaba, vendar pa so bili na papirju upravičeni do kavne primesi ter sladkorja ali medu. Poleg tega v prehranjevalni tabeli oziroma ob njenem sprejetju ni bilo poudarjeno, da imajo enote en brezmesni dan v tednu, kot je bilo to v tabeli ekonomskega odseka Glavnega štaba. Ob končni primerjavi lahko tako rečemo, da so imele enote 4. operativne cone, vsaj na papirju, večje dnevne obroke (Intendantska služba u NOR-u 1973: 213; Mikuž 1969: 106, 108, 296, 297; Štepančič 1990: 230, 231)

38 Za razmerje valutnih tečajev glej prvi odstavek opombe 36.

etapnih kuhinj na območjih, kjer so se gibal partizani (Mikuž 1969: 298).

Vendar pa po seji ni prišlo do izboljšanja razmer, kajti 12. septembra 1944 je štab 4. operativne cone, zaradi še vedno prisotnih nepravilnosti ob nabavljanju hrane, izdal ukaz po katerem naj bi vojaške enote hrano iskale najprej pri krajevnih GK in le če teh ne bi bilo oziroma le-te ne bi imele hrane, bi hrano smeli nakupovati na terenu. Ob tem pa ne bi smeli nastopati kot kakšni izsiljevalci ali berači, kot je bilo to izpostavljeno na seji (Mikuž 1969: 300). Praktično je bila s tem ukazom nekoliko bolj dorečena oskrba oziroma njen postopek, po katerem bi se morale vojaške enote ravnati.

15. septembra 1944 je bilo v štabu 4. operativne cone izdano poročilo Glavnemu štabu, ki zajema obdobje od 15. do 31. avgusta 1944. V njem piše, da so vse vojaške enote te cone dobro hranjene ter da pritožbe letijo le na obutev, ki pa je povsod izredno slaba (Trgo 1981: 215, 216). Enote so torej v obdobju katerega obravnava poročilo, zaradi neizčrpanosti terena, lahko še vedno dobile dovolj živil, kar potrjuje ugotovitve plenarne seje oblastnega komiteja KPS za Štajersko.

Oktober 1944 je bil v znamenju sprememb. V začetku meseca so na Štajerskem pričeli odpravljati GK in za opravljanje njihovih nalog postavljati gospodarske odseke pri okrožnih odborih OF, pri okrajnih odborih pa gospodarske referente (Mikuž 1969: 300). Tako so v istem obdobju kot na Gorenjskem pričeli z vpeljevanjem novega reformiranega sistema gospodarstva in oskrbe, slonečega na gospodarskih odsekih NOO oziroma odborov OF, ki je v Ljubljanski pokrajini zaživel že v obdobju od julija 1944 do začetka oktobra 1944 (Mikuž 1969: 138, 270, 300; Stepančič 1990: 268, 269). Nadaljnje spremembe pa so bile s finančnega področja. Sredi oktobra 1944 sta bila v pokrajini uvedena lirski bon, z njim pa tudi cenik Predsedstva SNOS v lirskih bonih (Mikuž 1969: 300). Pred tem je marka namreč že dalj časa izgubljala na vrednosti, prihajalo pa je celo do tega, da je ljudje niso želeli več sprejemati ob prodaji blaga (Trgo 1981: 216, 296). Zaradi takšnega stanja tuje valute je tudi POOF sklenil, da ne bo več najemal posojila v markah, posledično pa tudi ne bo več izdajal obveznic (Mikuž 1969: 300).

Ne dolgo po finančnih spremembah v oktobru 1944 se je na Štajerskem pričel uvajati še

obvezni davek. Pri tem je bilo sklenjeno, da naj višino na osvobojenem ozemlju predpišejo finančni referenti krajevnih NOO, na neosvobojenem ozemlju pa gospodarski referenti pri krajevnih odborih OF, v obeh primerih pa naj bi se to naredilo sporazumno z davčnimi zavezanci. Davek naj bi se obvezno plačeval od dohodkov vseh vrst, osnova zanj pa je bil v začetku bruto dohodek, nakar je od 13. novembra 1944 naprej, po določilu POOF, za osnovo obveljal čisti dohodek (Mikuž 1969: 300, 301).

24. novembra 1944 je POOF izdal ukaz, v katerem je določil, da je skrb okrožnih odsekov za prehrano poskrbeti, da enotam ne bo potrebno prosjačiti za hrano. Glede na ta dokument so morali krajevni NOO, na neosvobojenem ozemlju pa krajevni odbori OF, ob prihodu NOV takoj navezati stike z enoto, ki pride na njihovo območje delovanja ter jo oskrbeti s potrebno hrano (Mikuž 1969: 301). Tukaj se postavlja vprašanje zakaj je POOF ponovno poudarjal prosjačenje, katerega so nameravali izkoreniniti že po plenarni seji oblastnega komiteja KPS za Štajersko, ki je potekala od 13. do 15. julija 1944, na njegovo prenehanje pa je ponovno opozarjal tudi štab 4. operativne cone v ukazu 12. septembra 1944. S tem ukazom je bil na splošno nekoliko bolj določen postopek oskrbe enot NOV in POS (Mikuž 1969: 298, 300).

Neposredno pred veliko nemško zimsko ofenzivo leta 1944 so bile vse enote 4. operativne cone dobro hranjene, oblečene in obute, delno tudi po zaslugi zavezniških pošilk – to pomeni, da se je stanje obutve iz druge polovice avgusta 1944 nekoliko izboljšalo. Na osvobojenem ozemlju v Zgornji Savinjski dolini pa je za vojsko delalo tudi pet usnjarn, tako da je bilo dovolj materiala za čevljarske delavnice. Nemška ofenziva je napravila veliko škode na osvobojenem ozemlju in na partizanskem gospodarstvu, vendar udarec kljub moči ni bil uničujoč (Klanjšček 1978: 896–902; Krstić 1986: 695, 696; Mikuž 1969: 301).

Do konca vojne nato na Štajerskem ni bilo več izdanih nobenih posebnih pomembnejših gospodarskih določil, ki bi posebej zadevale oskrbo enot NOV in POS. 21. marca 1945 je edino POOF v okrožnici o najnujnejših gospodarskih nalogah naročil, da naj bo to pomlad obdelana vsa zemlja, vprašanje prehrane pa je bilo prepuščeno v reševanje okrajnim in vaškim odborom OF, vendar ob opozorilu, da morajo biti s hrano nujno oskrbljene vojaške enote in bolnišnice (Mikuž 1969: 302).

7. VERIFIKACIJA HIPOTEZ IN ZAKLJUČEK

7.1 VERIFIKACIJA HIPOTEZ

H1: Potek oskrbe enot NOV in POS se je zanašal na uspešno prostovoljno donacijo sredstev in materiala prebivalstva ali pa na sredstva pridobljena iz zaplemb premoženja kolaborantov in okupatorjevih enot.

Prvi oboroženi oddelki ustanovljeni po vdoru okupatorjev v Kraljevino Jugoslavijo so nastali iz ljudi, ki so se bili pripravljeni upreti agresorju. Ker so bili to prostovoljci in ne redna vojska, so se pri svoji oskrbi lahko zanesli le na svoje vire in vire somišljenikov. Te vire so takrat predstavljali prispevki družin iz katerih so bili ti ljudje oziroma partizani, prispevki podpornikov in somišljenikov, ki so raznorazna sredstva in material oddajali neposredno intendantom ali pa terenskim aktivistom odborov OF ter prispevki organizacij, kot so bile Narodna zaščita, Ljudska pomoč, matični odbori OF in drugi. Vendar pa je takšen sistem, temelječ na prostovoljstvu posameznikov, deloval le, ko je bilo pripadnikov prvih partizanskih oddelkov malo. Z naraščanjem števila borcev so se poleti in jeseni 1941 povečale tudi potrebe, zlasti po hrani, obleki, obutvi, orožju in denarju. Tako sta bila v tem prvem obdobju slovenskega partizanskega gospodarstva, za katerega je bila značilna zlasti skrb za zagotovitev tistih najpomembnejših sredstev, ki so bila nujna narodnoosvobodilnemu gibanju za utrditev NOV in POS ter političnih organizacij, izdana odloka SNOO, s katerima bi se zagotovilo finančna sredstva. Prvi odlok je bil odlok o rednem plačevanju narodnoosvobodilnega davka in drugi odlok o posojilu svobode. Predvsem zadnji je imel zopet značaj prostovoljnosti, medtem ko prvi ni stopil v veljavo vse do vzpostavitve osvobojenega ozemlja, zaradi česar so velik delež sredstev še vedno predstavljali prostovoljni prispevki v denarju in materialu.

S širjenjem osvobojenega ozemlja v Ljubljanski pokrajini pa vse do osvoboditve pa se je stanje v oskrbi nekoliko spremenilo. Na eni strani je slovensko partizansko gospodarstvo z lastnimi delavnicami poskušalo proizvesti zadostno količino potrebnih izdelkov, čeprav količin zlasti pri obutvi in oblekah niso nikoli dosegli, na drugi strani pa so bili vaški zaupniki, aktivisti oziroma vaški gospodarski referenti in večji gospodarski aktivni, od sredine leta 1943 naprej GK, od avgusta 1944 naprej gospodarski odseki in od novembra 1944 naprej prehrabeni odseki pri odborih Osvobodilne fronte, zadolženi za popise pridelkov in zalog pri kmetih, za opravljanje prostovoljnih in prisilnih nakupov pri kmetih, za prevzemanje konfiscirane lastnine narodnih izdajalcev in okupatorjev ter skladiščenje vseh sredstev oziroma odkazovati enotam NOV in POS potrebni živež, poleg tega pa so bili zadolženi še za zavarovanje prehrane civilnega prebivalstva pred okupatorjevim ropanjem ter zalaganje vojske in civilnega prebivalstva s trgovskim in industrijskim blagom iz krajev pod

okupatorjevo oblastjo. Enote so tako na območjih, na katerih so bili prisotni organi narodnoosvobodilne oblasti in na ozemlju kjer so imele nadzor, vedno bolj izgubljale stik s proizvajalci in so po hrano začele hoditi v posamezna skladišča. Drugače pa je bilo tam, kjer na terenu ni bilo niti posameznih aktivistov, kaj šele oblastnih organov. Na takšnih območjih je zalaganje z vsem potrebnim še vedno potekalo na terenski način, torej preko prostovoljnih prispevkov ljudi, odkupov pri njih ali pa preko zaplemb na terenu pri okupatorju ali njegovih sodelavcih.

Za oskrbo enot NOV in POS lahko torej rečemo, da je od neposrednih prostovoljnih prispevkov borcem in predvsem intendantom enot, zlasti od sredine leta 1943 naprej, prešla v roke vmesnega člana v oskrbi, katerega so predstavljali posamezni organi, ki so izvajali nakupe in nabiralne akcije na terenu. Če torej izvajanje oskrbe enot enačimo s tem, da so intendant sami iskali živež in ostali material od vrat do vrat, lahko hipotezo potrdim le za obdobje do takrat, ko so oskrbo prevzeli oblastni organi, ki so bili zadolženi tudi za oskrbo civilistov, kar časovno sovпада z začetkom leta 1943 in za obdobje in prostor, ko in kjer je bil sistem oskrbe moten. Vendar pa se prostovoljnost ljudi s tem ni prenehala, le sredstva nabrana na takšen način so od začetka 1943 naprej začeli organizirano zbirati drugi organi. Velik del teh sredstev oziroma prostovoljnih donacij pa so v celotnem obdobju vojne predstavljala denarna sredstva vplačana preko posojil ter obutev in oblačila. Zaradi tega lahko prvo hipotezo potrdim za celotno obdobje vojne.

H2: Razvoj partizanske gospodarske dejavnosti na Slovenskem je bil močno povezan z razvojem partizanske vojske in dejavniki, ki so sinergično vplivali tako na vojsko kot tudi na gospodarstvo.

Razvoj NOV in POS je potekal od prvih prostovoljnih maloštevilnih oboroženih oddelkov do, preko mobilizacije, splošne vključenosti, v večini le moškega prebivalstva v oborožene sile. S tem razvojem je v korak stopal tudi razvoj partizanske gospodarske dejavnosti. Majhno število borcev je na začetku omogočalo, da so se partizanske enote, zlasti z živežem, lahko oskrbovale na terenu preko prostovoljnih donacij prebivalstva, vendar pa je z naraščanjem števila borcev in enot to vedno bolj klicalo po organizaciji oskrbe, v obliki odborov in služb zadolženih za oskrbo z živežem, do ustanavljanja partizanskih delavnic, ki so poskušale zapolniti vrzeli pri sredstvih, katera ni bilo mogoče kar tako dobiti na terenu. Na področju

prehrane je bilo to potrebno zaradi vedno večjih količin, katere ni več mogla zagotoviti kakšna posamezna družina, pri kateri so bili partizani v hranjenju ali pa teren, na katerem so operirali, pri obutvi in opremi zaradi izčrpanja sredstev pri ljudeh, ki so to opremo darovali borcem, medtem ko so ostala sredstva kot so orožje, razstrelivo in podobno zopet predstavljala poseben problem, katerega pa niti ni bilo mogoče rešiti z nabiranjem po hišah simpatizerjev in somišljenikov, ampak se ga je lahko rešilo le s produkcijo v specializiranih delavnicah.

Vpliv številčnosti partizanskih enot na razvoj oziroma na potrebo prisotnosti partizanskega gospodarstva se je nato večkrat potrdil tudi tekom vojne. Izpostavimo lahko le akutnost potrebe po primerni obutvi, ki je prišla zlasti do izraza po kapitulaciji Italije pa vse do konca vojne, z mobilizacijo in prihodom večjega števila novih borcev v operativne enote največkrat v neprimerni opremi, zlasti pa v slabi obutvi. V takšnih primerih, pa tudi pozimi, so se enote takoj začele pritoževati zaradi pomanjkanja obutve, ki je cel čas pestila že stare borce, s prihodom novih pa se je ta problem vedno le še povečal. Ob teh pritožbah so bile večinoma izražene tudi zahteve po večjih količinah obutve, katero pa so s proizvodnjo v večini zagotavljale le partizanske gospodarske delavnice – tako so se vedno povečale potrebe oziroma tudi zahteve po uspešnejšem partizanskem gospodarstvu. Na drugi strani pa nam ta vpliv potrjuje Štajerska, ki je imela najmanj razvito partizansko gospodarstvo. Tam so lahko npr. zaradi manjšega števila enot, konec leta 1943, torej še pred prihodom 14. divizije, vsem potrebam zadostili z nabiranjem na terenu, podobno pa je bilo tudi julija 1944. Za ta čas se pri oskrbi z opremo omenjajo le še pošiljke zaveznikov.

Eden od pomembnih dejavnikov je bilo osvobojeno ozemlje, ki se je razraslo zlasti po kapitulaciji Italije septembra 1943. To ozemlje po nadzorom enot NOV in POS je bilo odločilno za razvoj in uspešnost partizanskega gospodarstva. S takšnim ozemljem je vojska dobila možnost postavljati delavnice v relativni varnosti na lastnem teritoriju oziroma na področju pod svojo kontrolo. Če ta teritorij ni bil ogrožen, so tudi delavnice delovale uspešno, hkrati pa so bile lahko večje. Na drugi strani pa, ko je bilo ozemlje pod nenehnim nadzorom nasprotnika oziroma so mu pretili vpadi, so morale biti tudi delavnice premične, posledično manjše, z manjšimi zmogljivostmi, neprestano pa so bila ogrožena tudi skladišča materiala in izdelkov. Zaradi tega se je v prvih dokumentih Glavnega poveljstva NOV in POS, izdanih

sredi septembra 1942, po najhujših udarcih Italijanske poletne ofenzive, zahtevala zlasti premičnost delavnic, s čemer se je navkljub manjši proizvodnji, zagotovila razpršenost proizvodnih sredstev in kadra, hkrati pa možnost hitrega umika vseh ali vsaj večine proizvodnih sredstev, kadra, surovin in izdelkov ob morebitnem vdoru nasprotnika. Kasneje se je premičnost po vsej verjetnosti nekoliko zanemarila, kajti konec aprila 1944 so Nemci vdrli v Žužemberk in Šentvid ter odpeljali usnjarske delavce, s tem pa močno prizadeli proizvodnjo, ki je začela pešati.

Prisotnost oziroma odsotnost nasprotnika ter stopnja njegove dejavnosti pa je vplivala tudi na ljudi, v katerih je nasprotnik s svojo bližino povzročal strah, ki je vplival prvo na stopnjo podpore oziroma na strah, da bi bila podpora odkrita, posledično nato na odsotnost oblastnih organov ali na njihovo razvejanost, če pa ni bilo podpore in organov pa tudi ni bilo organiziranega pridobivanja surovin oziroma je bilo teh manj, posledično pa partizansko gospodarstvo ni dobilo materiala za proizvodnjo. Pri prehrani je bil ta problem nekoliko manjši, saj so enote v primerih, ko na terenih ni bilo organizirane prehrane, potrebe po živežu zadovoljevale s prostovoljnimi dajatvami, prostovoljnimi ali prisilnimi odkupi, lahko pa tudi s konfiskacijo premoženja narodnih izdajalcev in okupatorjev. Drugo hipotezo lahko potrdim.

H3: Doseženi uspehi v oskrbi enot Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije so posledica večletnega predvojnega podtalnega delovanja Komunistične partije, ki je takrat dobila potrebne izkušnje ter ustvarila razvejano mrežo simpatizerjev, zdaj pa takšen način dela ponovno aplicirala na gospodarstvo oziroma ga uporabila za zbiranje sredstev.

Komunistična partija je na prvih volitvah po veliki vojni v Kraljevini SHS, dosegla kar tretje mesto v številu glasov, vendar pa je bila stranka nato s t.i. obznano, izdano konec decembra 1920, in zakonom o zaščiti države, z dne 2. avgusta 1921, postavljena izven zakona. S tem se je spremenilo tudi delovanje Partije, ki je prešla v ilegalo oziroma v večletno podtalno delovanje. Stranka je postala pomembnejša spet šele v drugi polovici tridesetih let, ko je začela, tako kot še nekatere druge demokratične stranke in skupine, zagovarjati politiko ljudske fronte proti fašizmu. Na slovenskem je takrat na delovanje vseh pustila močan vpliv tudi nemška priključitev Avstrije in razkosanje Češkoslovaške ter hkratni občutek neposredne ogroženosti. To je pripeljalo do tega, da je ljudskofronto gibanje začelo delovati tudi v

narodnoobrambno smer. Zlasti s takšnimi akcijami pa se je večal tudi vpliv Komunistične partije. Po napadu sil Osi na Kraljevino Jugoslavijo je prišlo 26. aprila 1941 na pobudo Komunistične partije Slovenije do ustanovnega sestanka Osvobodilne fronte, v katero so se poleg, maloštevilne, a dobro organizirane Partije, vključili tudi socialisti, Sokoli, kulturni delavci in druge manjše skupine ter tako skupaj tvorili koalicijo. Na terenu je nato Osvobodilna fronta začela vzpostavljati mrežo odborov, vendar pa je to potekalo predvsem ob pomoči Komunistične partije Slovenije, ki je že imela razvejano svojo organizacijo. Najpomembnejše pri tem je, da se koalicijski značaj Osvobodilne fronte ni popolnoma apliciral na teren oziroma v odbore ustanovljene ob organizacijski pomoči že razvejane partijske mreže (Nečak, Repe 2003: 85, 86, 142, 143, 148).

Tako močno razvejani odbori Osvobodilne fronte ali pa vsaj njeni zaupniki, tam kjer ni bilo mogoče ustanoviti odborov, so nato že kmalu dobili nekatere gospodarske naloge, med katerimi so bile tudi pobiranje narodnega davka, agitacija za posojila, pobiranje prispevkov za osvobodilni fond, nabiranje potrebščin za partizane, predvsem pa tudi skrbeti za oskrbo enot NOV in POS s hrano. Tekom razvoja so to delo v odborih opravljali posamezni gospodarski referenti ali pa večji aktivni ljudi, od sredine 1943 združeni v Gospodarskih komisijah, kasneje od poletja 1944 združeni v gospodarskih odsekih in od novembra 1944 združeni v prehrabene odseke krajevnih odborov Osvobodilne fronte. Če so bili v krajih že izvoljeni narodnoosvobodilni odbori pa je bila takšna organizacija oskrbe prenesena na njih. V primerih ko na terenu ni bilo odborov Osvobodilne fronte so naloge oskrbe oziroma vsaj posredovanja pri oskrbi, padli na posamezne zaupnike oziroma aktiviste Osvobodilne fronte, ki so imeli nalogo, ob odsotnosti drugih organizacij in oblastnih organov, neposredno prisostvovati pri nakupih živeža pri kmetih ali pa enote napotiti k kmetovalcem, pri katerih so bila odkupljena odkazana živila oziroma pri katerih so bila skladišča. V vsakem primeru pa so morali biti seznanjeni z izvedbo prehranjevanja na njim zaupanem območju. Tudi tretjo hipotezo lahko potrdim.

7.2 ZAKLJUČEK

Na Slovenskem se je vojna končala sredi maja 1945. Ta konec pa je v gospodarstvu pomenil

nov začetek, začetek mirnodobnega gospodarstva. Vendar pa se glede na temo diplomskega dela postavlja vprašanje kakšni so bili dosežki oskrbe enot NOV in POS ter slovenskega partizanskega gospodarstva.

Predvsem oskrba vojaških enot je bila tekom vojne neprestano v vrtincu sprememb. V tem času je prešla pot od osnov na bazi prostovoljnih prispevkov pa vse do organiziranega sistema skladiščnega sistema, v katerem so bile enotam glede na mesečne proračune izdane zaloge živil. Vendar pa je to veljalo predvsem za osvobojeno ozemlje, medtem ko je oskrba enot NOV in POS na ozemlju pod nasprotnikovo kontrolo, delno pa tudi na polosvobojenem, praktično do konca vojne, zaradi onemogočenih načrtnih nakupov živil, potekala preko terenskega načina oskrbovanja, torej z neposrednimi nakupi intendantov vojaških enot pri kmetih ali pa z opravljanjem vojaških prehranjevalnih akcij. Tako so v zadnjih primerih začetni načini oskrbe temelječi na prostovoljnosti ljudi in posledično količinah njihovih lastnih materialno-finančnih sredstvih, skoraj vse do konca predstavljali pomemben steber oskrbe.

Za oskrbo vojske z najnujnejšimi materialno-finančnimi sredstvi za preživetje je v večini poskrbelo prebivalstvo, medtem ko se je partizansko gospodarstvo v oskrbo vključilo z zagotavljanjem specializiranih produktov potrebnih za vodenje oboroženega boja. Nekatere od delavnic, ki so proizvajale takšne izdelke so bile radio-elektro, orožarske, kovinarske, tekstilne, lesarske, živilske, kemijske, sedlarske, čevljarke delavnice, usnjarne idr.

Skupni dosežki prebivalstva, ki je skoraj v večini po svojih močeh podpiralo narodnoosvobodilno gibanje, ter slovenskega partizanskega gospodarstva so bili pri oskrbi enot NOV in POS izredno dobri. V zimi 1944/1945 je na Slovenskem okupator sicer žel uspehe in občutno zmanjšal obseg osvobojenega ozemlja, kar pa je posledično vplivalo tudi na partizansko gospodarstvo, vendar je bil ta negativni vpliv nevtraliziran z izdatno zavezniško pomočjo v materialu in opremi, ki je začela v večjih količinah prihajati ravno v letu 1945. Tako je bil nacifašizem premagan tudi pri nas s skupnimi močmi slovenskega prebivalstva, slovenskega partizanskega gospodarstva in skupnimi zavezniškimi gospodarsko-vojaškimi močmi.

8. LITERATURA

8.1 SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE IN ČLANKI V REVIJAH

- Adamič, Marjeta, ur., Darinka Drnovšek, ur., Metka Gombač, ur., Marija Oblak-Čarni, ur. in Hubert Schara, ur. (1989): *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*. Knjiga 7, maj – junij 1943. Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

- Adamič, Marjeta, ur., Darinka Drnovšek, ur., Metka Gombač, ur. in Marija Oblak-Čarni, ur. (2001): *Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji*. Knjiga 8, julij 1943. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.
- Adamič, Marjeta, ur., Darinka Drnovšek, ur., Metka Gombač, ur. in Marija Oblak-Čarni, ur. (2003): *Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji*. Knjiga 9, avgust – 8. september 1943. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.
- Bacque, James (2007): *Druge izgube*. Mengeš: Ciceron.
- Dolinar, Ksenija, ur. in Seta Knop, ur. (1998): *Leksikon Cankarjeve založbe*. 3. izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ferenc, Tone, ur. (1961): *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov*. Del 6, knjiga 7, Borbe v Sloveniji 1943 (september – oktober). Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.
- Ferenc, Tone, ur., Ferdo Fischer, ur., Davorin Jeršek, ur., Rozalija Lukman, ur., Miroslav Luštek, ur., Marija Oblak-Čarni, ur. in Terezija Traven, ur. (1962): *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*. Knjiga 1, marec 1941 – marec 1942. Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.
- Ferenc, Tone, ur., Ferdo Fischer, ur., Davorin Jeršek, ur., Rozalija Lukman, ur., Miroslav Luštek, ur., Marija Oblak-Čarni, ur. in Terezija Traven, ur. (1964): *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*. Knjiga 2, april 1942 – julij 1942. Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.
- Gažević, Nikola, ur. (1972): *Vojna enciklopedija*. Knjiga 4: Jakac-Lafet. 2. izdaja. Beograd: Vojnoizdavački zavod Vojne enciklopedije.
- Gažević, Nikola, ur. (1973): *Vojna enciklopedija*. Knjiga 5: Lafos-Naukrat. 2. izdaja.

Beograd: Vojnoizdavački zavod Vojne enciklopedije.

- Gažević, Nikola, ur. (1974): *Vojna enciklopedija*. Knjiga 8: Ratna privreda-Spahije. 2. izdaja. Beograd: Vojnoizdavački zavod Vojne enciklopedije.
- *Intendantska služba u NOR-u* (1973). Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Javornik, Marija, ur. (1997): *Veliki splošni leksikon: v osmih knjigah*. Knjiga 2: Ch-Gh. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Javornik, Marija, ur. (1997): *Veliki splošni leksikon: v osmih knjigah*. Knjiga 4: Ka-Ma. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Javornik, Marija, ur. (1998): *Veliki splošni leksikon: v osmih knjigah*. Knjiga 5: Ma-Ož. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Javornik, Marija, ur. (1998): *Veliki splošni leksikon: v osmih knjigah*. Knjiga 6: P-Rž. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Jurišević, Fran (1975): *Partizansko gospodarstvo na Primorskem*. Koper: Lipa.
- Klanjšček, Zdravko (1978): *Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Klanjšček, Zdravko (1982): *Oris narodnoosvobodilne vojne na Slovenskem: 1941-1945*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Kos, Peter (1977): *Slovenska partizanska plačilna sredstva*. Ljubljana: Narodna banka Slovenije.
- Krstić, Miloš, ur. (1986): *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov*. Del 6, knjiga 17, Boji v Sloveniji 1944 (21. oktober – 15.

december). Ljubljana: Partizanska knjiga.

- Lukman, Rozalija, ur., Miroslav Luštek, ur. in Marija Oblak-Čarni, ur. (1968): *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*. Knjiga 4, november 1942 – december 1942. Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.
- Megušar, Milan, ur. (1953): *Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju: od 1. do 3. oktobra 1943: dokumenti*. Ljubljana: Ljudska skupščina LRS.
- Megušar, Milan (1993): *Prvo in drugo zasedanje Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta, Črnomelj, 19. in 20. februarja 1944, Ljubljana, 9. in 10. septembra 1946*. Ljubljana: Tiskarna Državnega zbora Republike Slovenije.
- Mikuž, Metod (1956): Pregled gospodarske dejavnosti v narodnoosvobodilni borbi v Sloveniji. *Zgodovinski časopis* 10-11, 217-290.
- Mikuž, Metod (1961): *Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji*. Knjiga 2. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Mikuž, Metod (1969): *Slovensko partizansko gospodarstvo v luči partizanskih dokumentov*. Ljubljana: Borec.
- Nećak, Dušan in Božo Repe (2003): *Oris sodobne obče in slovenske zgodovine: učbenik za študente 4. letnika*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.
- Plahuta, Slavica (2006): *Sabotin - park miru: kuharska knjiga: izbor receptov tradicionalnih jedi narodov, udeleženi v bojih na soški fronti = Sabotino - il parco della pace: libro di ricette: selezione di ricette di piatti tradizionali delle nazioni che hanno partecipato al fronte dell'Isonzo*. Nova Gorica: Mestna občina Nova Gorica.
- Podnar, Franc (1986): *Partizanske delavnice na Dolenjskem in v Beli krajini*. Novo mesto: Dolenjski muzej.

- Prebilič, Vladimir (2004): *Logistika oboroženih sil Nemčije v času II. svetovne vojne*. Doktorska disertacija. Ljubljana: FDV.
- Prunk, Janko (2002): *Kratka zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.
- Regent, Ivan, ur. (1952): *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov*. Del 6, knjiga 1, Borbe v Sloveniji 1941. Beograd: Vojno zgodovinski institut Jugoslovanske ljudske armade.
- Regent, Ivan, ur. (1953): *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov*. Del 6, knjiga 2, Borbe v Sloveniji 1942 (januar – maj). Ljubljana: Vojno zgodovinski inštitut Jugoslovanske ljudske armade.
- *SSKJ 1994*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- *SSKJ 2000*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. Elektronska izdaja.
- Štepančič, Miroslav (1990): *Partizansko gospodarstvo in oskrba partizanske vojske na Dolenjskem in Notranjskem 1941-1945*. Knjižnica NOV in POS – 52. Ljubljana: RK ZRVS Slovenije.
- Strugar, Vlado (1980): *Jugoslavija 1941-1945*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Škafar, Franček, ur. in Jože Snoj, ur. (1973): *Mala splošna enciklopedija*. Knjiga 1: A-G. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Škafar, Franček, ur. in Jože Snoj, ur. (1975): *Mala splošna enciklopedija*. Knjiga 2: H-O. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Škafar, Franček, ur. in Jože Snoj, ur. (1976): *Mala splošna enciklopedija*. Knjiga 2: P-Ž. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Šnuderl, Makso, ur. (1949): *Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

- Trgo, Fabijan, ur. (1956): *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov*. Del 6, knjiga 3, Borbe v Sloveniji 1942 (junij – avgust). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Trgo, Fabijan, ur. (1958): *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov*. Del 6, knjiga 4, Borbe v Sloveniji 1942 (september – december). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Trgo, Fabijan, ur. (1980): *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov*. Del 6, knjiga 15, Boji v Sloveniji 1944 (16. julij – 31. avgust). Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Trgo, Fabijan, ur. (1981): *Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov*. Del 6, knjiga 16, Boji v Sloveniji 1944 (1. september – 20. oktober). Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Voglar, Dušan, glavni ur. (1988): *Enciklopedija Slovenije*. Knjiga 2: Ce-Ed. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Voglar, Dušan, glavni ur. (1991): *Enciklopedija Slovenije*. Knjiga 5: Kari-Krei. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Voglar, Dušan, glavni ur. (1995): *Enciklopedija Slovenije*. Knjiga 9: Plo-Ps. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Voglar, Dušan, glavni ur. (1996): *Enciklopedija Slovenije*. Knjiga 10: Pt-Savn. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vujović, Mitar (1990): *Ekonomska služba vrhovnog štaba NOV i POJ 1941-1945*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, Intendantska uprava SSNO.

8.2 INTERNETNI VIRI

- 24ur.com (2007): *Najdebelejši otrok na svetu*.
Dostopno na http://24ur.com/bin/article.php?article_id=3097628 (12. december 2007).
- @Kapital, revija za naložbo denarja (2003): *Bio prehrana: Živite zato da jeste ali jeste zato, da živite?*
Dostopno na <http://www.revijakapital.com/kapital/zivljenjskislog.php?idclanka=1275> (12. december 2007).
- Banka Slovenije (2006): *Zgodovina deviznih tečajev 1945-1998*.
Dostopno na <http://www.bsi.si/financni-podatki-r.asp?MapaId=144> (21. januar 2008).
- Elementum d.o.o. (2007): *Prodaja, zlata, srebra, platine in paladija*.
Dostopno na <http://www.elementum.si/cene.php?stran=> (22. januar 2008).
- Enter-sp (2001): *Prehranska piramida*.
Dostopno na http://www.enter-sp.si/kroznik/prehranska_piramida.htm (12. december 2007).
- Govc, Eržen, Jana (2004): *Prekomerna telesna teža, debelost – proces spreminjanja*.
Dostopno na med.over.net/javne_datoteke/novice/datoteke/11612-Debelost_proces-spreminjanja.ppt (12. december 2007).
- Moja dieta (2003): *Zdrava telesna teža*.
Dostopno na <http://www.mojadieta.com/zdravo02.php?n=1> (12. december 2007).
- Zase.si (2005): *Človeški motor*.
Dostopno na <http://www.zase.si/?clanki=8> (12. december 2007).